The Department of Media Studies an integral part of CMS JAIN (Deemed-to-be University), Bangalore, India
International Languages Council
Research Culture Society
in association with
शिक्षण संशोधन and IJRCS.

अंतर्राष्ट्रीय सम्मेलन : साहित्य, समाज और वैश्विक मीडिया

International Conference on Literature, Society & the Global Media

(ICLSGM-2024)

13 - 14 September, 2024

Conference Special Issue - 11 September - 2024

Shikshan Sanshodhan :

Journal of Arts, Humanities and Social Sciences

ISSN (o) : 2581-6241
(Journal Impact Factor: 7484)
Monthly Peer-Reviewed, Refereed, Indexed Research Journal

RESEARCH CULTURE SOCIETY & PUBLICATION

Email: shikshansanshodhan@gmail.com

Web Email: editor@ijrcs.org

https://shikshansanshodhan.researchculturesociety.org/

INTERNATIONAL CONFERENCE ON LITERATURE, SOCIETY & THE GLOBAL MEDIA

अंतर्राष्ट्रीय सम्मेलन : साहित्य, समाज और वैश्विक मीडिया

(ICLSGM – 2024)

Date: 13 - 14 September, 2024

Special Issue / Proceedings Issue

The Managing Editor:
Dr. C. M. Patel
(Research Culture Society & Publication)

Jointly Organized by:

Department of Journalism and Mass Communication,
JAIN (Deemed-to-be University) CMS Bengaluru, India
International Languages Council
Research Culture Society

Published by:

Shikshan Sanshodhan : Journal of Arts, Humanities and Social Sciences
ISSN (o) : 2581-6241 (Journal Impact Factor: 7.348)
(Monthly Peer-Reviewed, Refereed, Indexed Research Journal)
Research Culture Society and Publication
https://shikshansanshodhan.researchculturesociety.org/

RESEARCH CULTURE SOCIETY
International
Scientific
Research
Organization
Organize
Conference, Seminar, Symposium
in association / collaboration with
Research Culture Society
Suport in Administration and ICT system
Free promotion on websites and social media
Certificates for publications
Special issue in ISSN Journals and
Proceedings with ISBN Books
Concession in publication charge
Digital Object Identification
Conference
Dignitaries
Desk
www.researchculturesociety.org
Email: director@researchculturesociety.org

RESEARCH CULTURE SOCIETY
RESEARCH CULTURE SOCIETY
International Scientific Research Organization
(Reg. Asia - India, Canada, USA, Europe)
Join us - Invitation for Membership and MoU
Professional Membership:
Member of Organization
Honorary Membership :
Country Head, State Head, Chapter Head, Conference Manager, Conference Coordinator, International / National / State Coordinator, Country Ambassador and Promoter.
Memorandum of Understanding (MoU) / Collaboration (MoC) With official registered :
Institutions, Universities, Colleges, Schools, Industries, Companies and Firms.
For Academic - Educational – Industrial Events, Exchange Programs, Knowledge Partner, Co-operation,
Networking with Scholarly Academicians, Researchers, Scientists and Delegates.
Academic weightage in Institutional Evaluation Grades.
Benefit in Special Issues - Proceedings Publications with ISSN / ISBN.
Programs Appointment :
Expert Trainer, Resource Person, Keynote Speaker, Guest Speaker, Anchor person, Moderator, Committee Member, Sponsor, Co-Sponsor, Co-organizer.
Editorial Board Membership:
(All Subject Fields)
Reviewer, Associate Editor, Special Issue Editor, Book Editor.
Sciences, Healthcare Sciences, Engineering and Technology, Social Sciences, Agriculture, Commerce, Business, Management, Arts, Languages, Literature, Humanities, Education, Library Science, Designing, Tourism, Journalism, Environmental Technology, International Economy.
Teaching and Research Exposure: Minimum 5 years with 15 Publications.
Research Papers, Articles and Books Publication as per Publication House Norms.
Interested candidates can contact OR send inquiry at :
director@researchculturesociety.org
www.researchculturesociety.org
JOIN OUR TEAM
COLLABORATION

International Conference on Literature, Society & the Global Media

13 - 14 September, 2024

(Conference Special Issue / Proceedings)

Managing Editor
Dr. C. M. Patel
(Research Culture Society and Publication - IJRCS)

Copyright: © The research work, information compiled as a theory with other contents are subject to copyright taken by author(s) / editor(s) / contributors of this book. The author(s) / editor(s)/ contributors has/have transferred rights to publish book(s) to 'Research Culture Society' / Research Culture Society and Publication'.

Disclaimer: The author/authors/contributors are solely responsible for the content, images, theory, datasets of the papers compiled in this conference special issue. The opinions expressed in our published works are those of the author(s)/contributors and does not reflect of our publication house, publishers and editors, the publisher do not take responsibility for any copyright claim and/or damage of property and/or any third parties claim in any matter. The publication house and/or publisher is not responsible for any kind of typo-error, errors, omissions, or claims for damages, including exemplary damages, arising out of use, inability to use, or with regard to the accuracy or sufficiency of the information in the published work. The publisher or editor does not take any responsibility for the same in any manner. No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording, or any information storage and retrieval system, without permission in writing from the copyright owner.

Online / Imprint: Any product name, brand name or other such mark name in this book are subjected to trademark or brand, or patent protection or registered trademark of their respective holder. The use of product name, brand name, trademark name, common name and product details and distractions etc., even without a particular marking in this work is no way to be constructed to mean that such names may be regarded as unrestricted in respect of trademark and brand protection legislation and could thus be used by anyone.

Published By:

Shikshan Sanshodhan : Journal of Arts, Humanities and Social Sciences
ISSN (o) : 2581-6241
शिक्षण संशोधन : कला, मानविकी और सामाजिक विज्ञान जर्नल
Research Culture Society and Publication.
(Reg. International ISBN Books and ISSN Journals Publisher)
Email: shikshansanshodhan@gmail.com / editor@ijrcs.org
Website: https://shikshansanshodhan.researchculturesociety.org/

Research Culture Society and Publication

(Reg. International ISBN Books and ISSN Journals Publisher)

Email: RCSPBOOKS@gmail.com / editor@ijrcs.org

WWW.RESEARCHCULTURESOCIETY.ORG / WWW.IJRCS.ORG

Conference, Seminar, Symposium organization in association/collaboration with different Institutions.

Conference, Seminar, Symposium Publication with ISSN Journals and ISBN Books (Print / Online).

About the organizing Institutions:

JAIN (Deemed-to-be University)

JAIN was declared a Deemed-to-be University under Section 3 of the UGC Act 1956 by the Ministry of Human Resource Development, Union Government, in July 2008. The university aims to foster human development through quality education, research, entrepreneurship, and sports. It is ranked among the top universities in India for its ever-evolving and open-minded system, as well as its quest for continued success and resilience. Over the years, the university has made conscious and concrete efforts to build on its strengths and consolidate its achievements.

The university caters to over 20,000 regular students from more than 53 countries, enrolled across six faculties and twelve schools in 150+ programmes. The university has eight dedicated research centres conducting cutting-edge research in areas crucial to society and nations. JAIN offers undergraduate, postgraduate, doctoral, and post- doctoral programmes in Engineering and Technology, Aviation and Aerospace Management, Sciences, Allied Healthcare and Sciences, Management and Commerce, Design Media and Creative Arts, and Humanities and Social Sciences. The university has world-class sports facilities. More than ten students and alumni have represented India at the Olympics, over 200 have played at the international level and more than 400 at the national level.

The university also offers UGC-permitted online, open, and distance learning programmes. The Ministry of Education, The Government of India has recognised 'The Centre for Ancient History and Culture (CAHC)' at JAIN (Deemed-to-be University) as an Indian Knowledge System (IKS) centre following a competitive national evaluation. JAIN University's latest educational endeavour is the Fire and Combustion Research Centre (FCRC). FCRC provides research and consultancy services to the scientific and industrial community and is also one of its kind in Asia.

The university has been accredited by the National Assessment and Accreditation Council (NAAC) with an A++ and a CGPA of 3.71, leading to being graded autonomy Category-1 by the University Grants Commission (UGC), Government of India. Additionally, the university is ranked 68th by the National Institute of Ranking Framework (NIRF), Ministry of HRD. The university is ISO 9001:2015 certified for quality management by TUV Nord and is ranked 219th in the Asian University Rankings for Southern Asia 2024. It is a member of the Association of Universities of Asia and the Pacific. It has been awarded five stars in the Young University Category in Karnataka by KSURF ICARE Ratings. The university hosted Khelo India 2021 and won the overall championship. In Khelo India 2022, held in Uttar Pradesh, JAIN secured the 2nd runner-up position. The university also hosted the AIU Youth Fest in 2023. It was ranked 6th among the top private universities in India by India Today in 2024.

As we progress towards obtaining international accreditations, we have aligned our academic research and outreach activities with fulfilling and advancing the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs), especially those related to promoting quality education (SDG 4).

Education is evolving, and artificial intelligence is paving the way for more personalised, efficient, and inclusive learning. As an educational institute, we must work with society to embrace this evolution and ensure that education remains a beacon of opportunities and growth in an ever-changing world.

Department of Journalism and Mass Communication

The Department of Journalism and Mass Communication is an integral part of the School of Humanities and Social Sciences, JAIN (Deemed-to-be University) offer an entry into the ever-evolving world of global media and a dream university experience that merges the best of both world's academics and media. We offer UG and PG programmes. Here students learn to understand, interpret, resolve issues that drive and change the media world. In syllabi and real time training students address local and global challenges in media and business and empowered to become next generation leaders in media. They also leverage their potential in networking professional relationships with industry and enjoy the benefits of our international footprints across nations and media related problems. It helps to create media professional with contemporary skills no matter what dreams they choose to pursue. In the year 2024, the department has secured 17th position in India Today ranking.

Our endeavour at the Department is to provide the students the best and latest in the field of Journalism and Mass Communication. We aim at making students bloom into professionals who will be primed to work in a high-pressure situations and tasks using their high Emotional Quotient and dexterity with the working of tools of mass communication. For the holistic development of students, we have a 360-degree approach towards teaching and learning. On a regular basis, Guest Lectures, Invited Talks, Workshops, Seminars, Student Tours, Yoga and wellness sessions are being organised. The Department in consonance with the core vision of the University, encourages Interdisciplinary and Multidisciplinary approach in learning.

'RESEARCH CULTURE SOCIETY' (RCS) is a Government Registered International Scientific Research organization. Registered with several United or Government bodies. It is also an independent, professional, non-profit international level organization. RCS-ISRO shall also initiate and set-up new educational and research programs with other international organizations. Society has successfully organized 165+ conferences, seminars, symposiums and other educational programmes at national and international level. Society has collaboration – MoU with 70+ institutions – universities.

International Languages Council is working on language studies, language issues, multilingual aspects, and offers a stage "speak to the international community". ILC organizes events to improve languages, language conceptual understanding, language learning, language and literature inter relationship, special trainings, workshops, seminars and conferences.

Supported by: शिक्षण संशोधन and IJRCS.

ABOUT THE CONFERENCE :

Create a unified platform for generating awareness in inter-disciplinary and multi- disciplinary research and media's responsibility for creating a conducive atmosphere where people's voices will be heard. The interconnection between literature, society, and global media shapes contemporary cultural narratives and societal values. The International Conference on "Literature, Society, and Global Media" aims to explore these dynamic intersections, examining how literary works and media platforms influence and reflect societal changes and global discourse. This conference will bring together scholars, writers, media professionals, and cultural critics to discuss the transformative power of literature and media in today's globalized world.

OBJECTIVES & AIMS OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE :

Discuss the Future of Journalism in the Digital Age

- Reflect on the evolving role of journalists in an era dominated by social media and citizen journalism.
- Propose strategies to uphold journalistic standards and integrity in a rapidly changing media landscape.
- Critique prejudiced narratives to form unbiased opinion on media's representation of reality.

Address Misinformation, Fake News, and Legal Counter measures:

- Investigate the spread of misinformation and fake news across media platforms.
- Propose legal and policy measures to combat misinformation while respecting free speech.

Aims : To Identify the current scenario and interrelationship of literature, society and media. Identifying various knowledge forms of literature, society and media. To analyze the content of literature, society and media. Intellectual and academic development.

Conference Committee & Advisory Board

Chief Patron

Dr. Chenraj Roychand
Chancellor

Patrons

Prof. (Dr.) Raj Singh
Vice Chancellor

Prof. (Dr.) Dinesh Nilkant
Pro Vice Chancellor

Dr. Jitendra Kumar Mishra
Registrar

Advisory Board

Sri. Ravindra Bhandary
Vice President – JGI Group

Dr. N. Sundararajan
Member – JGI Steering Board

Dr. N V H Krishnan
Member – Chancellor's Advisory Board

Dr. Easwaran Iyer
Member – Chancellor's Advisory Board

Prof. K. Sridhara Murthi
Member – Chancellor's Advisory Board

Ms. Aparna Prasad
Director – Communications, HR &
Student Fee Services

Mr. M S Parswanath
Director – Projects & Facilities

Dr. Shradha Kanwar
Chief Academic Officer

Dr. S A Hariprasad
Dean – Academics

Prof. N S Manjunath
Controller of Examinations

Mr. M S Santhosh
Joint Registrar

Organizers – Conference Chair Members :

Dr. Bhargavi D. Hemmige, Professor and Head, Department of Media Studies Center for Management Studies, Jain (Deemed-to-be-University) India

Dr. Rajani Jairam, Dean, Student Welfare Professor in Sanskrit, Head, Dept. of Languages JAIN (Deemed-to-be University)

Dr.C. M. Patel, Director, Research Culture Society. Founder President - International Scientific Research Organization. Program Head, Eurasian University.

Conference Convener :

Dr. Shyamali Banerjee, Associate Professor, Dept. of Journalism & Mass Communication JAIN (Deemed-to-be University)

Conference Co-Convener:

Dr. Abhilasha R. Assistant Professor, Dept. of Journalism & Mass Communication JAIN (Deemed-to-be University)

Ms. Sanju Xavier, Assistant Professor, Dept. of Journalism & Mass Communication JAIN (Deemed-to-be University)

International Advisory Member :

Prof. Yana N., School of Languages, Literature and Linguistics, EU.

Prof. Adrina Y., (Ph.D), School of Languages, Literature and Linguistics, EU.

Dr. Rukminingsih, International Languages Council, Member - Indonesia English language Education Department of STKIP PGRI Jombang, Indonesia

Dr. Seda Altiner, International Languages Council, Member – Turkey & School of Foreign Languages, Izmir Institute of Technology, İzmir, Turkey

Session Chairs :

Dr. Tanushri Mukherjee, Dy Director Outcome, AUR Associate Professor, Amity School of Communication, Amity University, Jaipur, India

Dr. Suresh Chandra Nayak, Dy.Dean & Dean i/c, Royal School of Communications and Media, The Assam Royal global University, Guwahati, Assam, India

Dr. Charles Godwin
Associate Professor Dept. of Languages, JAIN (Deemed-to-be University)

Dr. J.A.H. Khatri, Assistant Professor, School of Liberal Studies & Education, Navrachana University, Vadodara, Gujarat, India

Dr. Vidushi Aameta, Assistant Professor, Department of Hindi, Kameshwar Sing darbhanga Sanskrit University, Bihar, India

Dr. Yashaswini M
Deputy Director, IQAC, Associate Professor, Dept. of Languages JAIN (Deemed-to-be University)

Editorial / Review Board

Prof. Yuliya Strielkova
Associate Professor, Dept. of Psychology and Social & Humanistic Disciplines, State University of Infrastructure and Technology Kyiv, Ukraine

Dr. J.A.H. Khatri
Assistant Professor, School of Liberal Studies and Education Navrachana University, Vadodara, India

Dr. Trapti Jain
Associate Professor JAIN Studies, JAIN (Deemed-to-be University)

Dr. Abhilasha R.
Assistant Professor, Dept. of Journalism & Mass Communication JAIN (Deemed-to-be University)

Dr. Shyamali Banerjee,
Associate Professor Dept. of Journalism & Mass Communication JAIN (Deemed-to-be University)

Dr. Javairia Nousheen
Assistant Professor Dept. of Languages, JAIN (Deemed-to-be University)

Organizing Committee

Mr. Santosh S
Assistant Professor, Dept. of JMC JAIN (Deemed-to-be University)

Mr. Farooq Ahmed Shariff M
Assistant Professor, Dept. of JMC JAIN (Deemed-to-be University)

Dr. Lakshman K
Associate Professor Department of Management JAIN (Deemed-to-be University)

Anisha Deb
Student, Dept. of JMC JAIN (Deemed-to-be University)

Raksha Avadhani
Student, Dept. of JMC JAIN (Deemed-to-be University)

Janhavi S
Student, Dept. of JMC JAIN (Deemed-to-be University)

Subham Shah
Student, Dept. of JMC JAIN (Deemed-to-be University)

Message from the Chancellor

Dr. Chenraj Roychand

Chancellor, JAIN (Deemed-to-be University)

With great pleasure, I invite you to attend the International Conference on '**Literature, Society and Global Media'** 2024. It is a matter of pride that the Department of Journalism & Mass Communication has developed this International Conference with an objective to open up discursive spaces in the academia how the intersection between Literature, Society and Global Media shapes and reflects narratives on societal changes and global discourses in the contemporary world. **ICLSGM 2024** highlights the issues relating to the future of journalism in the digital era, misinformation, fake news, legal and policy measure to be taken up for combatting those issues. **ICLSGM 2024** also intends to create an equitable ambience where researchers, media scholars and professionals will generate people's consensus towards issues of socio-political and economic development for all.

I appreciate the organizing committee for showing a keen interest in organizing the conference to promote new ideas and research findings. I am sure this educational event will provide an affable environment for researchers and academicians to exchange their views and ideas with each other freely.

I wish them all the best for the success of the conference.

Message from the Vice Chancellor

Dr. Raj Singh

Vice Chancellor, JAIN (Deemed-to-be University)

It is with immense pleasure and pride that I extend my warmest greetings to all the distinguished participants, scholars, and delegates attending this International Conference on Literature, Society, and Global Media. (ICLSGM) This event will serve as a significant platform for the exchange of ideas, fostering interdisciplinary dialogue, and advancing our understanding of the profound intersections between literature, societal developments, and the role of global media.

I am glad to note that the Department of Journalism & Mass Communication, JAIN (Deemed-to-be University) has organized an International Conference on Literature, Society and Global Media bringing the academicians, researchers, practitioners and policymakers under one platform. In today's fast-paced, digitally dominated and highly interconnected world, literature and media studies have become instrumental in shaping our perceptions, identities, and values. Media plays a transformative role in constructing societal narratives and cultural identities. They not only reflect the complex social dynamics, but also serve as catalysts for change, bridging cultural divides and offering valuable insights into pressing global issues concerning representation, power structures, and the influence of technology on communication. The choice of theme thus unfolds a wonderful opportunity to explore how critical discourses evolve in response to global challenges and multiple mediums constantly interact to influence the diverse socio-political landscapes across the world.

ICLSG-2024 is a big step towards advancing research excellence and promoting a vibrant culture of innovation, one that resonates with NEP 2020's focus on critical thinking and real-world problem solving. By aligning seamlessly with our university's commitment towards the implementation of NEP 2020, the initiative celebrates the cherished vision of holistic, project-centric learning, encouraging scholars to engage with complex real-world challenges from inter/trans disciplinary learning approaches.

This conference will open up new avenues for engagement in meaningful discussions, challenge established perspectives, and collectively contribute to a deeper understanding of the evolving roles of literature and media in a globalized context. I am confident that the exchange of ideas and sharing of knowledge will create lasting connections, forge new collaborations and nurture research ventures with potentials for making a lasting impact.

I congratulate the efforts of the organizing committee, the faculty, and the participants for their dedication and diligence to put the event together. May the gathering contribute to the enrichment of knowledge in this vital field of study.

Here's wishing you all an intellectually stimulating and a rewarding learning experience!

Message from the Pro Vice Chancellor

Prof. (Dr.) Dinesh Nilkant
Pro Vice Chancellor, JAIN (Deemed-to-be University)

I warmly welcome all academicians, researchers, and scholars from the diverse fields of Mass Media and Communication Studies, as well as those involved in Multidisciplinary Research, to participate in this prestigious *International Conference on Literature, Society, and Global Media* (ICLSGM).

For centuries, *Literature* has been regarded as a mirror of society, reflecting the complexities of human experience. In parallel, *Media* serves as a powerful catalyst, shaping public perception of societal issues at both micro and macro levels. In this context, the ethical responsibility of media is of paramount importance, raising vital questions about whether media outlets are truly fulfilling their duty in an ethical and responsible manner. Media holds immense power and influence, and with this power comes the obligation to act in the public's best interest, rather than succumbing to the pursuit of information dissemination driven by vested interests.

This conference seeks to foster meaningful discussions on the intersection of literature and media ethics, exploring how these disciplines collectively influence societal norms and values. I am confident that your participation will greatly enrich these conversations and contribute to our shared understanding of these crucial topics. I would also like to extend my sincere gratitude to all my colleagues for their tireless dedication and hard work in bringing this event to life.

Let us seize this opportunity to engage, learn, and collaborate in advancing our respective fields.

I look forward to your active participation at ICLSGM 2024.

Message from the Registrar

Dr. Jitendra Kumar Mishra

Registrar

It gives me immense pleasure to know that the Department of Journalism & Mass Communication, JAIN (Deemed-to-be University) has organized this International Conference on **Literature, Society and Global Media**. The interconnection between all three epitomes shapes contemporary media, literary and cultural narratives and creates societal values. This International Conference 2024 aims to explore these dynamic intersections, examining how literary works and media platforms influence and reflect societal changes and global discourse. This conference will bring together scholars, writers, media professionals, and cultural critics to discuss the transformative power of literature and media in today's globalized world.

I wish great success to the conference and to everyone involved in making ICLSGM 2024 a reality.

Best of luck!

Message from the Chief Academic Officer

Dr. Shradha Kanwar

Chief Academic Officer

It is with great honour and immense pleasure that we welcome you to the **International Conference on Literature, Society, and Global Media 2024**. This unique gathering brings together bright minds from across the globe, fostering a dynamic exchange of ideas, insights, and research on the intersection of literature, society, and the ever-evolving world of global media.

In an era of rapid technological advancement and complex socio-political landscapes, literature and media remain the most powerful forces shaping culture and consciousness worldwide. This conference seeks to explore the dynamic interplay between these fields, examining how they influence and respond to societal change, reflect human experiences, and contribute to global conversations.

Over the next few days, we are excited to host engaging keynote presentations, in-depth discussions, and thought-provoking research presentations that will delve into the many dimensions of this interdisciplinary dialogue. We believe this exchange will foster new perspectives, collaborations, and innovative approaches to understanding the profound impact literature and media have on shaping the global narrative.

I wish all success for the Conference ICLSGM 2024

Message from Conference Chairperson

Dr. Bhargavi D Hemmige

Professor & HoD Dept. of Journalism & Mass Communication

JAIN (Deemed-to-be University)

The Department of Journalism and Mass Communication which is a part of School of Humanities and Social Sciences, is thrilled with the overwhelming response to our International Conference on Literature, Society, and Global Media.

Out of 270 abstracts submitted, we have selected 206 for presentation at the conference. It will be fascinating to engage in discussions on this topic, as literature, society, and media have significantly shaped our understanding of life and narratives both in the past and present.

The conference's main theme, along with its various sub-themes, transcends the boundaries of language and discipline, promising a rich exchange of knowledge and perspectives. Over the next two days, we anticipate engaging and thought-provoking deliberations.

We extend our heartfelt gratitude to our principal officers, students, colleagues, participants from various universities, NGOs, critics, and our publication partner, Research Culture and Society, for their valuable articles, research, and contributions to this field.

Thank you all for being part of this enriching experience.

Message from Convener

Dr. Shyamali Banerjee
Associate Professor
Dept. of Journalism & Mass Communication, JAIN (Deemed-to-be University)

As the Convener, I welcome you to the International Conference on **International Conference on Literature, Society, and Global Media 2024** in association with Research Culture and Society slated from 13th to 14th September 2024.

We are excited to invite you to the International Conference on "Literature, Society, and Global Media," where we will delve into the profound interconnections between literature, society, and media in shaping contemporary cultural narratives and societal values.

The theme of this conference—*Creating a unified platform for generating awareness in inter-disciplinary and multi-disciplinary research and media's responsibility for fostering a conducive atmosphere where people's voices will be heard*—highlights the importance of collaboration across disciplines and the media's crucial role in amplifying diverse perspectives.

In an age where global media and literature are increasingly intertwined, this conference aims to explore how literary works and media platforms both reflect and influence societal change and global discourse. By examining these dynamic intersections, we seek to understand their impact on our collective consciousness and cultural heritage.

This event will bring together an esteemed group of scholars, writers, media professionals, and cultural critics who will share their insights and engage in rich dialogue on the transformative power of literature and media in today's globalized world. Join us as we collectively foster an environment that encourages critical thought, dialogue, and innovation in addressing the societal challenges of our time.

We look forward to your participation in this thought-provoking discourse!

Message Dean – Student Affairs

Dr. Rajani Jairam
Prof in Sanskrit Head Department of Languages Dean – Student Affairs
JAIN (Deemed to be University)

"JOURNALISM IS LITERATURE IN HURRY"
- Matthew Arnold

Literature is the mirror of the society as it projects the basic parameters of the existing institutional framework. From times immemorial literature has imparted the society in numerous ways and has Shaped human civilisations. The influence of certain Writers and their writings have Created both positive and negative impact with a detailed preview of experiences across societies. Societal influence of literature is slow, While media impacts instantaneously. Literature and media journalism play a vital role in facilitating personal understanding and improving social cohesion. Hostility and unfriendly journalism would have an indelible negative impact on the humankind. Therefore It becomes all the more important to view literature and journalism from an open mind and an Open heart.

In this content the title of the conference "Literature, Society and Global Media" sounds very appropriate.

The two-day conference Which is inter-disciplinary and multi-disciplinary would underline the responsibility of the media in creating a platform to Connect literature and media and underline on its global impact through collaborative research ideas. The papers presented in time Conference would open opportunity for fruitful discussions and innovative approaches.

I welcome the presenters and participants to come out with ideas which would reflect on the emergence of new technology and how they could be interwoven on the tapestry of "Literature, Society and global media".

Dr.C. M. Patel
Director, RESEARCH CULTURE SOCIETY.
www.researchculturesociety.org

Message

Dear Professional Colleagues.

I am very glad that The Department of Journalism and Mass Communication is an integral part of School of Humanities and Social Sciences, JAIN (Deemed-to-be University) in collaboration with 'Research Culture Society' (Government Registered Scientific Research organization, India) are organizing **'International Conference on Literature, Society and the Global Media** during 13 – 14 sept, 2024.

The relationship between literature, society and media has been the subject of considerable discussions for decades. Literature influences society slowly, the impact of Media on society is little fast and at times, instantaneous. In the era of socialization and modernization citizens need to be more aware about their thoughts, and visions related to these important topics.

The aim of the conference is identifying the current scenario and interrelationship of literature, society and media. Identifying various knowledge forms of literature, society and media. Analyzing the content of literature, society and media. An additional goal of this international conference is to combine interests to bring people closer for the discussion and presentations to invoke their thoughts.

I believe this International Conference stage will help in understanding the valuable insights and redefining the connection between Literature, Society and Media to students, academicians and other professionals who are interested in these subject fields.

My best wishes to the committee members, speakers and participants !

Conference - Inauguration Session

Conference Proceedings - Inauguration Session

Conference Keynote Speakers

Conference photos

Conference photos

ICLSGM-2024 Conference In News Papers (Local Language)

ನಗರ ವಾರ್ತೆಗಳು

ವಿಶ್ವವಾಣಿ 3

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ ಆತುರದ ಸಾಹಿತ್ಯ

ರಸ್ತೆ ಗುಂಡಿ ಮುಚ್ಚುವ ಕಾರ್ಯ ಚುರುಕು

ಮೆಟ್ರೋದಲ್ಲಿ ತುರ್ತು ಬಟನ್ ಒತ್ತಿದವನಿಗೆ ದಂಡ

ನಗರದಲ್ಲಿ ಗತಕಾಲದ ಕಾರುಗಳ ಪಯಣದ ಜಗತ್ತು ಅನಾವರಣ

ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸಹಕಾರಿ ಅಪೆಕ್ಸ್ ಬ್ಯಾಂಕ್ ನಿಯಮಿತ

APEX

ಇ ಮೇಲ್: admin@karnatakaapex.com, ವೆಬ್‌ಸೈಟ್: www.karnatakaapex.com

99 ನೇ ವಾರ್ಷಿಕ ಮಹಾಸಭೆ

Table of Contents / INDEX

PAPER ID	Contents	Page No.
1)	About the organizing Institutions About the Conference Conference Objectives	5 - 7
2)	Conference Committee	8 - 10
3)	Message from the Chancellor	11
4)	Message from the Vice Chancellor	12
5)	Message from the Pro Vice Chancellor	13
6)	Message from the Registrar	14
7)	Message from the Chief Academic Officer	15
8)	Message from Conference Chairperson	16
9)	Message from Convener	17
10)	Message from Message Dean – Student Affairs	18
11)	Message from Director - RCS	19
12)	Conference Photos	20-25
13)	Table of Contents	26
	Paper/Article Title & Author Name	
ICLSGM-2024-01	భారతీయ ప్రాచీన విద్యా వైశిష్ట్యం - ఆధునికానికి వాటి ఆవశ్యకత -- Dr. K. Meena Rani	27-34
ICLSGM-2024-02	आशापूर्णा देवी की कहानियों में अभिव्यक्त स्त्री अस्मिता का संघर्ष -- पॉली भौमिक	35-39
ICLSGM-2024-03	યોગ તાલીમ, એરોબિક તાલીમ અને ચક્રિય તાલીમ દ્વારા વિદ્યાર્થીનીઓના પગના વિસ્ફોટક બળ પર થતી અસરનો અભ્યાસ -- નિતલબેન વિ. પરમાર, ડૉ. મહાવીરસિંહ બી. ડાભી	40-45
ICLSGM-2024-04	**ನವ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಅನುಕೂಲ ಹಾಗೂ ಅನಾನುಕೂಲಗಳು -- ಡಾ. ಜಗದೀಶ್‌ಬಾಬು ಬಿ.ವಿ**	46-49
ICLSGM-2024-05	समाजाभिवृद्ध्यै स्त्रीयोगदानम् (Women's contribution to the growth of society) -- P.Balamurali Krishna , Dr Rajani Jayaram	50-56
ICLSGM-2024-06	ಕನ್ನಡ ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಸವಾಲುಗಳು -- Dr. MEENAKUMARI M., DHANALAKSHMI C.,	57-66
ICLSGM-2024-07	हिंदी साहित्य में आदिवासी साहित्य की विकास धारा : एक परिप्रेक्ष्य के रूप में -- डॉ.सुरेखा मंत्री	67-70
	***	

DOIs:10.2018/SS/ICLSGM-2024-01 --:-- Research Paper / Article / Review

భారతీయ ప్రాచీన విద్యా వైశిష్ట్యం - ఆధునికానికి వాటి ఆవశ్యకత

Dr. K Meena Rani
Assistant Professor, Sanskrit , Bhavans Vivekananda Degree College
(Affiliated to Osmania University, Hyderabad)
Sainikpuri, Secunderabad-500094
Email: meenarani1973@gmail.com

Abstract : ప్రాచీన భారతదేశంలో విద్యావిధానము దేశము యొక్క అవసరములను, సంస్కృతీ సంప్రదాయముల యొక్క పునాదులను ఆధారము చేసుకొని ఉండెడిది. అసలు విద్య అనునది 'విద్' జ్ఞానే అనే ధాతువు నుండి ఉత్పన్నమైనది. విద్య అనగా 'జ్ఞానము' అని అర్థం. ఈ జ్ఞానము అను పదమునకు 'మోక్ష విషయ జ్ఞానమని మనము తెలుసుకొనవలయును. ప్రాచీన కాలంలో భారతదేశంలోని విద్య అంతయు ఆధ్యాత్మిక భావపరంపరను తెలియుచున్నది. ఇచ్చట ఒక విషయం మనం గ్రహించవలెను. ఆధ్యాత్మికత అనగా ముక్కు మూసుకొని ఒక మూల **కూ**ర్చొని భగవంతుని స్మరించుట అని అర్థం కాదు 'स्वयं तीर्ण परान् तारयेत्' . అని తను భగవంతుని భక్తి లోతరించి ఇతరులను కూడా ఆమార్గంలో నడపవలయునని అర్థం.
ఈ విధంగా ప్రఖ్యాతమైన విద్యావిధానం పూర్వకాలమున 'గురుకుల పద్ధతిలో' సాగుచుండెడిది. అచ్చట "विद्या ददाति विनयं विनयाद् या ति पात्रताम्। पात्रत्वाद् धनमाप्नोति धनाद्धर्मं ततः सुखम्॥ "- అని విద్యవలన వినయం, దాని వలన తద్వారా ధనం అనంతరం ధర్మం, సుఖం సిద్ధించునని మహర్షులు తెల్పియున్నారు. ఆవిద్యావిధానం ప్రధానముగా మౌకిక పద్ధతిలో కొంత అనగా(Drilling) ద్వారా కొంతవరకుసాగి, "తెలిసిన దానినుండి తెలియని దాని వరకు" (known to unknown) చెప్పబడుచుండెడిది. అందువలననే "अविद्यया मृत्युंतीर्त्वाविद्यया अमृत मश्नुये" అను ఉపనిషద్వాక్యంలో ఆ విద్యవలన లౌకిక వ్యవహార దక్షత, విద్య వలన అమృత తత్వం సిద్ధించనని తెలియుచున్నది. వారణాసీ,నలంద,తక్షశిల,నాగార్జున మొదలగు విశ్వవిద్యాలయములో ఈ విధముగానే విద్యాబోధన జరుగుచుండెడిది.
మనకి తెలియవలసినది ఏమనగా ఆచార్యుడు సమాజమునకు ఉపయుక్తమైన విద్యను బోధించి, వినయ, లక్షణ, శోభితులుగా విద్యార్థులను తయారు చేయవలయును. అట్టి విద్యార్థి సమాజమునకు ఎంతో ప్రభావశాలి కాగలడు అని తెలియుచున్నది.
ప్రాచీన విద్యావిధానము ద్వారా ప్రస్తుతకాలానికి ఆ పద్ధతులద్వారా సమాజమునకు కలిగే ఉపయోగాలను పరిశీలించడమే ఈ రచన యొక్క ముఖ్య ఉద్దేశము.

Key words - ప్రాచీన విద్యావిధానము ,సమాజము, సంస్కృతీ, సంప్రదాయము సామాజిక సమస్యలు , గురుకులం, వేదాలు, ఉపనిషత్తులు, రామాయణ మహాభారత కథలు, మౌలిక విలువలు మరియు వ్యక్తిత్వ వికాసం.

1. ప్రస్తావన :

విద్య అనేది ఒక వ్యక్తి యొక్క జ్ఞానాన్ని, నైపుణ్యాలను, ఆర్థిక స్థితిని, మరియు సామాజిక నైపుణ్యాలను అభివృద్ధి చేసేందుకు అవసరమైన మూలధనం. ఇది సమాజాన్ని మెరుగుపరచడంలో, ఆర్థిక అభివృద్ధిని అందించడంలో, మరియు ప్రపంచ స్థాయిలో గుర్తింపు పొందడంలో కీలకమైన పాత్ర పోషిస్తుంది. అందరికీ మంచి విద్య అందించడం వలన సమాజం మరియు దేశం యొక్క సమగ్ర అభివృద్ధికి దోహదం చేస్తుంది. "విద్య" అనే పదం ఎంతో విస్తృతమైన అర్థాలను సూచిస్తుంది. సంస్కృతి, చరిత్ర, మరియు సంప్రదాయాలను

అధ్యయనం చేయడం ద్వారా సామాజిక ప్రవర్తన, నైతిక విలువలు, మరియు జీవనశైలి గురించి అవగాహన కల్పిస్తుంది. విద్య ద్వారా వ్యక్తి విశ్లేషణాత్మకమైన ఆలోచనలను అభివృద్ధి చేస్తాడు. ఇది సమస్యలను పరిష్కరించడంలో, మరియు అర్థం చేసుకోవడంలో సహాయపడుతుంది. విద్య సమాజంలో సామాన్య హక్కు, న్యాయం, మరియు సమానత్వాన్ని చేస్తుంది, మరియు సామాజిక సమస్యల పరిష్కారానికి దోహదపడుతుంది. విద్య సాంస్కృతిక, చారిత్రక, మరియు సామాజిక సంపదను పరిరక్షించి, తద్వారా సంస్కృతిని మరియు మరియు పాత కొత్త సంప్రదాయాలను తులనాత్మకంగా విశ్లేషించి భవిష్యత్ తరాలకు అందిస్తుంది. విద్య అనేది కేవలం కళాశాలలు పాఠశాలలో పుస్తకాలలో చదివేది మాత్రమే కాదు కానీ పుస్తకాలు చదవడం వలన వివిధ అంశాల పట్ల అవగాహన కలుగుతుంది నేటి విద్యార్థులే రేపటి సమాజాన్ని తీర్చిదిద్దగలరు అందుకే విద్య సమాజానికి ఎంతో అవసరం తరాలు మారే కొద్దీ విద్యా ప్రమాణాలు కూడా మారుతూ ఉంటాయి, మారాలి కూడా కానీ కొన్ని విశిష్టమైన విధానాలు ప్రతీ కాలానికి ఉపయోగకరంగానే ఉంటాయి అలాంటి వాటిలో నేను ఎంచుకున్నది **ప్రాచీన విద్యలోని విశిష్ట పద్ధతులు మన ప్రస్తుత సమాజానికి ఎలాంటి ఉపయోగాన్ని అందించగలవు అనే అంశం .**

ముందుగా ప్రాచీన విధానంలో ఉన్న పద్ధతులని పరిశీలించి వాటిని ప్రస్తుత విద్యా విధానానికి ఎటువంటి సమతుల్యత ఉన్నదో విశ్లేషించుకొని ప్రస్తుత సమాజ అవసరాలకు అనుగుణంగా వాటిని ఎలా అన్వయించుకోవలెనో తెలుసుకోవాలి

2. విషయ ప్రస్తావన - ఉద్దేశ్యము

ప్రాచీన విద్యా విధానములోని ముఖ్య పద్ధతులలో అతి ముఖ్య మైనది గురుకుల విద్యా విధానము దాన్ని పరిశీలిద్దాము.

- **గురుకుల విద్యా విధానం;**

  గురుకులం ఒక జీవితపాఠశాల వంటిది, గురుకులం అనేది విద్యార్థులు గురువు ఆధ్వర్యంలో నివసించి విద్యను అభ్యసించే స్థలం. ఇది ఒక గురు-శిష్య సంబంధం ఆధారంగా ఉండేది. విద్యార్థులు గురుకులంలో ఉండి విద్యను నేర్చుకోవడానికి ఆచరణాత్మకంగా, ప్రామాణికంగా మరియు క్రమ క్షణతో అభ్యసించేవారు. గురుకులంలో విద్యార్జన మాత్రమే కాకుండా, వారి నైపుణ్యాలు, నైతిక విలువలు మరియు ఆచారాలను కూడా అభివృద్ధి చేస్తారు. విద్యార్థులు గురువు వద్ద అభ్యసించిన విద్యను తమ నిత్య జీవితంలో సక్రమమైన మార్గంలో ఆచరించి చూపేవారు. ఇక్కడ విద్యార్థులు అన్ని విధాలా అభివృద్ధి చెందేవారు. ప్రాచీన భారతీయ విద్యా విధానంలో విద్యార్జన విధానాలు అత్యంత విస్తృతంగా ఉండేవి. విద్యార్థులు గురువు చెప్పిన విషయాలను శ్రద్ధగా వినడం, గ్రంథాలను పఠించడం, వాటిపై స్వతంత్రంగా ఆలోచించడం ద్వారా విద్యను నేర్చుకునేవారు. ఈ విధానం ద్వారా విద్యార్థుల విజ్ఞానాన్ని, ఆలోచనలను మరియు మనోభావాలను పరిశీలించి గురువు వారికి తగిన సలహాలను అందించేవారు.

  विद्या शीलवता श्लाघ्या | न कर्तव्या तथापरा |
  विद्या प्रतिष्ठा सर्वस्य | नास्ति विद्या समं सुखम् ||

- **ప్రాచీన విద్యా విధానంలో భాషా ప్రాముఖ్యత**

  సంస్కృత భాష ప్రాచీన విద్యా విధానంలో ముఖ్యమైన పాత్ర పోషించింది. వేదాలు, ఉపనిషత్తులు, పౌరాణిక గ్రంథాలు మరియు ఇతర శాస్త్రాలు ఈ భాషలోనే రాయబడ్డాయి. ఈ భాష విద్యార్థులకు విజ్ఞానం, భాషా నైపుణ్యాలు మరియు గ్రంథాలను అర్థం చేసుకోవడంలో సహాయపడుతుంది. సంస్కృతం కేవలం భాష మాత్రమే కాదు, ఇది ఒక సాంస్కృతిక, ఆధ్యాత్మిక, మరియు విజ్ఞానానికి సంబంధించిన పద్ధతి కూడా. ఈ భాష ద్వారా విద్యార్థులు తమ ఆలోచనలను స్పష్టంగా వ్యక్తం చేయడం, గ్రంథాలను అర్థం చేసుకోవడం మరియు వాటిపై తమ అభిప్రాయాలను వ్యక్తపరచడం నేర్చుకుంటారు.

ప్రాచీన భారతీయ విద్యా విధానంలో వేదాలు, ఉపనిషత్తులు, మరియు ఇతిహాసాలు ప్రధానంగా చదువుకోవడం జరిగింది. వీటిలోని జ్ఞానం విద్యార్థులకు జీవన విధానం, ధర్మంగురించి నేర్చుకుంటారు. వేదాలు నాలుగు ఉన్నాయి: ఋగ్వేదం, యజుర్వేదం, సామవేదం మరియు అథర్వణవేదం. ఇవి ప్రతి విషయంలోను సమగ్రమైన జ్ఞానం కలిగి ఉంటాయి. ఉపనిషత్తులు వేదాంతం గురించి వివరణాత్మకమైన అంశాలను వివరిస్తాయి. విద్యార్థులు వేదాలను, ఉపనిషత్తులను మరియు ఇతిహాసాలను గురువులు చెప్పిన విషయాలను పరిశీలించడం, వాటిని అర్థం చేసుకోవడం మరియు వాటిపై స్వతంత్రంగా వ్యాఖ్యానించడం ద్వారా దానిపై అనేక విధాలుగా ఆలోచించడం, వివిధ కోణాల్లో దానిని పరిశీలించడం మరియు దాని ప్రాముఖ్యతను గుర్తించడం చేయవలసి ఉంటుంది. వేదాలు మరియు ఉపనిషత్తులు కేవలం ధార్మికతను మాత్రమే కాకుండా, విజ్ఞానం, జీవన విధానం, నైతికత, మరియు ఆధ్యాత్మికతను కూడా ప్రతిపాదిస్తాయి. వీటిని చదవడం ద్వారా విద్యార్థులు తమ వ్యక్తిత్వాన్ని, తమ ఆలోచనలను మరియు తమ లక్ష్యాన్ని నిర్దేశించగలుగుతారు.

- **ప్రాచీన విద్యలో ఆధ్యాత్మికత, ఆచరణాత్మకత**

ప్రాచీన విద్యా విధానం విద్యను కేవలం విజ్ఞానానికి మాత్రమే కాకుండా, ఆధ్యాత్మిక విజ్ఞానానికి కూడా సమాన ప్రాధాన్యత ఇచ్చేది. విద్యార్థులు విద్య ద్వారా తమ ఆధ్యాత్మిక దృక్పథాన్ని అభివృద్ధి చేసుకునేవారు. వేదాలు, ఉపనిషత్తులు, మరియు ఇతర ధార్మిక గ్రంథాలు విద్యార్థులను ఆధ్యాత్మికంగా అభివృద్ధి చేయడానికి ఒక సాధనం వంటివి. విద్యను కేవలం పాఠ్యపుస్తకాలు ద్వారా మాత్రమే కాకుండా, అనుభవం ద్వారా కూడా నేర్చుకోవడం జరిగింది. విద్యార్థులు వారి విద్యను వారి దైనందిన జీవితంలో అనుసరించడం ద్వారా జీవన విధానాన్ని మెరుగుపరుచుకోవడం సాధించేవారు. ఈ ఆధ్యాత్మికతను ప్రస్తుత విద్యావిధానానికి జోడిస్తే విద్యార్థులు నైతిక విలువలను, ధర్మాన్ని మరియు సమాజంలో వారి బాధ్యతలను అర్థం చేసుకోవడం ద్వారా సమాజానికి ఆదర్శవంతమైన మంచి పౌరులుగా తయారౌతారు.

विद्या विवादाय धनं मदाय | शक्तिः परेषां परिपीडनाय ||
खलस्य साधोर्विपरीतमेतत् | ज्ञाना यदान्रिर्वृतये न साधोः ||

దుర్మార్గుడికి విజ్ఞానం వాదానికి, ధనం అహంకారానికి, శక్తి ఇతరులను క్షోభింపజేయడానికి ఉపయోగపడుతుంది. అయితే, మంచి వ్యక్తికి విజ్ఞానం వివేకానికి, ధనం ఇతరులకు సహాయం చేయడానికి, శక్తి రక్షణ కోసం ఉపయోగపడుతుంది.

- **రామాయణంలో విద్యా విధానం**

ఆదికావ్యమైన రామాయణంలో విద్యా విధానం పరిశీలిస్తే శ్రీరాముడు వశిష్ఠుని ఆశ్రమంలో విద్యను అభ్యసించినట్టుగా తెలుస్తుంది శ్రీరాముడిలో ధర్మ నిష్ఠత , సత్య పరిపాలన, స్థితప్రజ్ఞత వశిష్ఠ మహర్షి నేర్పినట్టుగా గ్రహించవచ్చు. అంతేకాదు విశ్వామిత్రుల నుంచి పొందిన విద్య మరియు శిక్షణ ద్వారా రామలక్ష్మణులు జీవితం ధర్మాన్ని అవలంబించడంలో కీలక పాత్ర పోషించాయని చెప్పవచ్చు, తమ గురువుల నుండి పెద్దల నుండి నేర్చుకున్న ధర్మ నిరతి వల్లనే శ్రీరాముడు యుగపురుషుడిగా నిలిచాడు అనడంలో ఎటువంటి సందేహము లేదు

- **మహాభారతంలో విద్యా విధానం**

ఈ మహాకావ్యం కేవలం యుద్ధం నైతికత మరియు ధర్మం గురించి మాత్రమే కాకుండా గురుశిష్యుల మధ్య గల సంబంధాల గురించి సున్నితమైన భావాలని అందిస్తుంది . అందుకే మహాభారత కర్త అయిన వ్యాసమహర్షి జన్మ దినాన్ని నేటికీ గురు పౌర్ణమిగా జరుపుకుంటారు. ద్రోణాచార్యుల వారు పాండవులకు కౌరవులకు యుద్ధ కళలు సాహిత్యం మరియు ధర్మం మరియు జీవిత లక్ష్యాలను చేరుకోవడానికి కావలసిన మానసిక దృఢత్వాన్ని నేర్పించారు తన జీవితాన్ని అధర్మాన్ని తొలగించి ధర్మాన్ని పెంపొందించుకోవడానికి తన లక్ష్యసాధన ఎలా ఉపయోగపడుతుందో సూచించాడు ఇది

నేటి విద్యార్థులకు ఎంతో అవసరం మహాభారతం ద్వారా మనము గ్రహించవలసినది ఏమిటంటే కర్ణుడి జీవితం ద్వారా ఎంతటి సమస్యలనైనా శ్రమతో బయటపడవచ్చు అని గ్రహించవచ్చు, దుర్యోధని ప్రవర్తనతో చెడు సావాసాల వల్ల ఎటువంటి నష్టం కలుగుతుంది అనేది తెలుసుకోవచ్చు, మరి పాండవులు కలిసికట్టుగా ఉండడం వల్ల ఎలా విజయాన్ని సాధించారో గ్రహించవచ్చు నిరంతరం జ్ఞాన సమపార్జునులతో జీవితాన్ని సుఖమయం చేసుకోవచ్చని ఎటువంటి కష్టాన్నైనా దాటవచ్చని దానికి మానసికంగా శారీరకంగా మనసు నిశ్చలతతో ఉండడం నిబద్ధతతో ప్రవర్తించడం ఎంతో అవసరం అని నేటి విద్యార్థులకు మహాభారత కథల ద్వారా వివరించవచ్చు. స్త్రీల పట్ల ఎలా ప్రవర్తించాలి, స్త్రీ ప్రతి మనిషి జీవితానికి ఎంతో ముఖ్యమైన పాత్రను పోషిస్తుందని రామాయణ మహాభారత కథలు మనకు తెలియజేస్తాయి భాషా జ్ఞానం కేవలం భావవ్యక్తీకరణకే కాదు సాహిత్యం ద్వారా సహితంగా మంచిని విద్యార్థుల జీవన విధానం లో భాగంగా చేర్చి వారిని సక్రమమైన పద్ధతిలో పెరిగేలా చూసి సమాజ ఉన్నతికి విద్యార్థులను తయారు చేయడమే విద్యా విధానం యొక్క ప్రముఖమైన ఉద్దేశ్యం అందుకే మనవాళ్లు కాలం మారుతున్న దానిని బట్టి అనుగుణంగా అనేక రకాలైన విద్యా విధానాలని చట్టాలని రూపొందిస్తూ వచ్చారు. మధ్యయుగంలో విద్యా విధానంలో ఎన్నో మార్పులు వచ్చాయి నలంద తక్షశిల వంటి నగరాల్లో శాస్త్రీయమైన విద్యని అందించేవారు ఈ విధానానికి విదేశీ విద్యార్థులు కూడా ఆకర్షింపబడ్డారు .

ఆ తర్వాతి కాలంలో ముస్లిం పాలకులు తమ శాసనాల ద్వారా విద్యా విధానాలని ప్రవేశపెట్టారు, ఆ తరువాత కాలంలో బ్రిటీష్ వారు మన దేశంలో వారి అవసరాల కోసం ప్రత్యేక చట్టాలను రూపొందించి నూతన విద్యా విధానానికి శ్రీకారం చుట్టారు 1854లో ప్రాథమిక విద్యా చట్టం ప్రవేశపెట్టబడింది 1904లో ఇండియన్ యూనివర్సిటీ చట్టం ప్రారంభించారు 1950లో కొత్త విద్యా చట్టాలు వచ్చాయి ఇలా మారుతున్న కొద్దీ అవసరాలు మారుతున్న కొద్దీ విద్యా విధానాలు మారుతూ వస్తున్నాయి. ప్రస్తుతం విద్య వైజ్ఞానిక పరంగా ఎంతో వృద్ధి చెందింది ఇది ఎంతో హర్షించదగ్గ విషయం . అయితే విజ్ఞాన పరంగా ముందుకు వెళుతున్న కొద్దీ విలువలు దూరమవుతూ వస్తున్నామో అని అనిపిస్తుంది . ఎందుకని అంటే ఒక వ్యక్తి ఒక రోజులో చేసే పనిని మిషన్ ద్వారా ఒక గంటలో చేసే విధానం గా ఆధునికతో అన్ని రకాలుగా మనం ఉన్నతిని సాధించాం అయితే ఆలోచనను మాత్రం తక్కువ చేసుకుంటూ వెళ్తున్నా యుక్తిగా సహనంగా ఎదుటివారిపట్ల సాత్వికత తో ప్రవర్తించడం అనేది ఎంతో ముఖ్యం అటువంటి సాత్వికమైన మాట, ఆలోచన ప్రస్తుత యువతలో అంతగా కనిపించకపోవడం వల్ల సమాజంలో విపరీతమైన ధోరణులు పెరిగి దానిద్వారా అరాచకమైన ప్రవృత్తి నేటి తరంలో వస్తుందేమో అనిపిస్తుంది దీనిని ప్రతిఘటించాలన్న , ఎదుర్కోవాలన్న వారికి మన ప్రాచీన విధానంలో ఉన్న విద్యలో ఉన్న విలువలను మనుషుల పట్ల సమాజం పట్ల బాధ్యతలని తల్లిదండ్రుల పట్ల కుటుంబం పట్ల గౌరవాన్ని గురువు పట్ల నమ్మకాన్ని కలిగించేలా వారికి ప్రోత్సాహకరమైన నీతిని నిబద్ధతను తెలియచేయాలనేది ఈ వ్యాసం ద్వారా నేను చెప్పదలుచుకున్న విషయం ఏ మనిషి కైనా జ్ఞానాన్ని, సత్ ప్రవర్తనని మనం ఎలా అందించాలి భయపెట్టడం వల్లనా , వాటిపై నమ్మకాన్ని కలిగించడం వల్లనా లేక అవగాహన కలిగించడం వల్లనా ? అనేది పరిశీలిస్తే ప్రతి విషయం పై అవగాహనతో కలిగే అనుభవం మనకు నమ్మకాన్ని కలిగిస్తుంది మనం నమ్మిన దాన్ని ఆచరించడం వల్ల మనం విజయాన్ని సాదించగలం . ఇటువంటి వివేకం తో కలిగిన జ్ఞానం నేటి తరానికి కావలసింది.

3. ఆదునిక విద్యా విధానం పై సమీక్ష

ప్రస్తుత కాలం లో విద్యా విధానం ఎన్నో రకాలైన కొత్త పద్ధతులు ఉన్నాయి practical approach విధానం తో విద్యార్థులు అన్నివిషయాలలోనూ మంచి అవగాహనను కలిగిఉంటున్నారు. సర్వతోముఖ అభివృద్ధిని సాధిస్తున్నారు.అన్ని రంగాలలో దేశాన్ని ఉన్నత స్థాయిలో తీర్చిదిద్దుతున్నారు. సాంకేతిక జ్ఞానం వల్ల తక్కువకాలం లో ఎక్కువ పనిని చేయగల మిషనరీ

సామర్థ్యం మరియు నైపుణ్యాన్ని మన విద్యాప్రమాణాలు నేటి విద్యార్థులకు అందిస్తున్నాయి సామాజిక మాధ్యమాలద్వారా ఏ విషయాన్నైనా తెలుసుకోగలుగుతున్నారు. కానీ కొన్ని విషయాలలో ముఖ్యంగా మానవతా విలువలకు సంభందించిన విషయాలలో మాత్రం నేటి యువతలో అంతగా అవగాహనా ఉండటం లేదు అని కొన్ని రకాలైన వార్తలను పరిశీలిస్తుంటే అనిపిస్తోంది. దానికి ముఖ్యకారణం నేటి విద్యలో మానవీయ విద్యకు అంతప్రాధాన్యత లేకపోడం AI (Artificial Intelligence) పరంగా మనం ఏంతో ఉన్నతమైన స్థాయిలో ఉన్న నీతి ,నిబద్ధత పట్ల అవగాహనా రాహిత్యం యువతను అరాచక ప్రవృత్తి వైపు ఆకర్షించేలా చేస్తోంది .దీనిని నిర్మూలించడానికి యువతకు మన ప్రాచీన విద్యలోగల విలువలను వాటిని పాటించడానికి ఏర్పాటు చేయబడ్డ సంస్కృతీ సంప్రదాయాలను curriculum లో భాగం గాఏర్పాటు చేయాలి . యువతకు సరియిన శిక్షణ ఇవ్వకుండా మనం వారి ప్రవర్తనను నిందించకూడదు అని నా అభిప్రాయం. మిషన్ తో పని చేయడం అలవాటైన యువతకు మనిషి లోని భావాలకు స్పందించడం తెలీటం లేదు సున్నితమైన భావాలను అర్థం చేసుకుని ఎదుటి మనిషికి గౌరవం ఇవ్వగలిగే సంస్కారాన్ని విద్యతో పాటు అందించాలి .

ప్రస్తుత విద్యావిధానానికి ఉపయోగపడే ప్రాచీన విద్యా విధానం లోని ఉన్నత ప్రమాణాలు
ప్రాచీన మరియు ఆధునిక విద్యా విధానాలు తమ సొంత ప్రత్యేకతలు మరియు విలువలతో పాటు, సారూప్యతలు కూడా కలిగి ఉన్నాయి. ఇవి విద్యార్థుల అభివృద్ధికి, సమాజానికి మరియు ప్రపంచానికి అందించే సేవలో తమదైన పాత్రలను పోషించాయి. ఈ రెండు విధానాలు విద్యకు, విజ్ఞానానికి, మరియు వ్యక్తిత్వ వికాసానికి అనుగుణంగా ఉన్నా, వాటి దృష్టి, పద్ధతులు మరియు లక్ష్యాలు విభిన్నంగా ఉంటాయి.
పురాతన భారతదేశంలో గురుకుల విధానం విద్యకు ఎంతో ప్రతిష్ఠాత్మకమైనది. ఈ విధానం వేదాలు, ఉపనిషత్తులు, శాస్త్రాలు వంటి సాంప్రదాయ జ్ఞానంతో పాటు నైతిక విలువలను కూడా బోధించేది. విద్యార్థులు గురు ఆశ్రయం లో ఉండి విద్యనభ్యసించేవారు.
ఉదాహరణకు, చాణక్యుడు తన శిష్యుడైన చంద్రగుప్తుని గురుకులంలో విద్య బోధించడం ద్వారా గొప్ప పరిపాలకుడిగా తీర్చిదిద్దాడు. అతను చదువుతో పాటు ధర్మం, న్యాయం, రాజనీతి శాస్త్రం వంటి విషయాలను కూడా నేర్పాడు. ఈ విధంగా విద్య బోధన నైతికత, ధర్మం, మరియు ప్రాప్తించదగిన లక్ష్యాలను కాపాడేవిధంగా ఉండేది. నేటి కాలంలో యువత అనేక సమస్యలతో కొట్టుమిట్టాడుతున్నారు?'జీవితంలో ఎవర్ని నమ్మాలి? ఎవర్ని నమ్మకూడదు!' అనేది కూడా ఆ సమస్యల్లో ఒకటి. ఈర్ష్య, అసూయ, ద్వేషం పెరిగిపోయిన ప్రస్తుత సమాజంలో మంచితనం, మానవత్వం దండిగా ఉన్నవారు చుట్టుపక్కల వాళ్ళ నుంచి అనేక సమస్యలు ఎదుర్కొంటున్నారు. సాటివారిని నమ్మి మోసపోవటం కూడా అందులో ఒకటి. అది ధనరూపేణా కావచ్చు, వస్తు రూపేణా కావచ్చు, గౌరవం, మర్యాద, మానాభిమానాలు మొదలైనవాటిలో కావచ్చు. భారతంలోని శాంతిపర్వంలో ధర్మరాజు సందేహాలకి భీష్మ పితామహుడు జవాబులిస్తూ 'ఎవరిని నమ్మాలి? ఎంతవరకు నమ్మాలి?' అన్న అంశాన్ని చక్కని నీతికథలో వివరించారు.
రామాయణం మనం అనేక విలువలను నేర్చుకునే గొప్ప ఇతిహాసం. ఇందులోని విద్యా ప్రామాణాలు, నేటి విద్యకు కూడా పటిష్ఠమైన ప్రేరణగా నిలుస్తాయి. ఈ కథానికలో ఉన్న విద్యా సిద్ధాంతాలు, మనకు విద్య యొక్క అసలైన అర్థం, ఉపయోగం, మరియు దాని గొప్పతనాన్ని వివరిస్తాయి.
నేటి విద్యా విధానంలో కూడా విద్యార్థులు గురువులను గౌరవించడం, విద్యా ప్రామాణాలను ఆచరించడం, మరియు క్రమశిక్షణ పాటించడం అత్యంత కీలకం.

- **ధర్మం మరియు కర్తవ్యబోధ:**
  రామాయణం మాధ్యమంగా ధర్మం, కర్తవ్యబోధ వంటి విలువలను విద్యార్థులు నేర్చుకోవాలి. రాముడు తన జీవితంలో ధర్మం అనుసరించి నడవడం, తన గురువులను, తల్లిదండ్రులను గౌరవించడం వంటి అంశాలు నేటి విద్యార్థులకు మార్గదర్శకంగా ఉండాలి.

- **సామాజిక బాధ్యత:**
  రామాయణంలో రాముడు కేవలం ఒక శిక్షణ పొందిన విద్యార్థి మాత్రమే కాకుండా, ఒక మంచి సామాజిక నాయకుడు, రాజ్య పరిపాలకుడిగా కూడా నిలిచాడు. తన రాజ్యపరిపాలనలో ఆయన ప్రజాసేవ, సామాజిక న్యాయం, మరియు సమానత్వం కోసం పాటుపడ్డాడు.నేటి విద్య కూడా విద్యార్థులను మంచి పౌరులుగా, సమాజంలో బాధ్యతాయుత పాత్ర పోషించేవారుగా తయారు చేయాలి.
- **మౌలిక విలువలు మరియు వ్యక్తిత్వ వికాసం:**
  రామాయణం ద్వారా వ్యక్తిత్వ వికాసం గురించి చాలా విషయాలు నేర్చుకోవచ్చు. సీత, లక్ష్మణ, హనుమాన్ వంటి పాత్రలు నైతిక విలువలు, ఆత్మవిశ్వాసం, మరియు ఆత్మబలాన్ని సూచిస్తాయి. ఈ విలువలు ప్రతి విద్యార్థి జీవితంలో ప్రాథమికంగా ఉండాలి.విద్య ద్వారా వ్యక్తిత్వ వికాసం, నైతికత, మరియు మనసు దృఢత్వాన్ని పెంపొందించుకోవడం నేటి విద్యార్థులకు అవసరం. రామాయణం నేటి విద్యా విధానానికి అత్యంత స్ఫూర్తిదాయకంగా ఉంటుంది. రామాయణంలో నిగూఢంగా ఉన్న విద్యా విలువలు, నేటి విద్యకు దారిదీపంగా ఉంటాయి. ఈ విలువలను సరిగ్గా అవగాహన చేసుకొని, విద్యార్థులలో ప్రవేశపెట్టడం, వారికి ఉత్తమమైన జీవితాన్ని అందించేందుకు అవసరం.

  మహాభారతంలో ఉన్న విద్యా ప్రమాణాలు, నేటి రోజులకూ ఎంతో ప్రాముఖ్యత కలిగినవిగా చెప్పవచ్చు. ఈ మహాకావ్యంలో అనేక రకాల విద్యలు, వాటి విశిష్టతలు, మరియు వాటి ప్రమాణాలు వివరిస్తాయి. ఇవి నేటి విద్యా విధానంలో కూడా అనుసరించదగినవిగా ఉంటాయి.

  ధనుర్విద్య మహాభారతంలో అత్యంత ప్రాముఖ్యత కలిగిన విద్య. అర్జునుడు, కర్ణుడు, భీష్ముడు వంటి వారు ధనుర్విద్యలో ప్రావీణ్యం సాధించారు. నేటి సైనిక విద్యలకీ ధనుర్విద్య ఒక ఆధారంగా చెప్పవచ్చు, ఎందుకంటే ఇది శారీరక, మానసిక పరిపక్వతలను సాధించడానికి ఉపయోగపడుతుంది.

  మహాభారతంలో పాండవులు, ముఖ్యంగా ధర్మరాజు, నీతిశాస్త్రం గురించి గొప్ప పాండిత్యం కలిగి ఉండేవారు. ధర్మాన్ని కాపాడడం, న్యాయాన్ని అనుసరించడం, మరియు సత్యాన్ని పాటించడం ఈ విద్య యొక్క ప్రాముఖ్యాలు. నేటి విద్యా విధానంలో కూడా నీతి మరియు నైతిక విలువల బోధన అత్యవసరం. ఈ విలువలు విద్యార్థుల్లో సానుకూల ఆలోచనలను పెంచుతాయి.

  మహాభారతంలో భగవద్గీతలో కృష్ణుడు అర్జునునికి బోధించిన గీత సారం, ఆధునిక సమాజంలో కూడా ఎంతో ప్రాముఖ్యత కలిగినది. ఇది జీవితపు అర్థం, కార్య కర్తవ్యాలు, మరియు ఆత్మ జ్ఞానాన్ని పొందేందుకు ఉపకరిస్తుంది. నేటి విద్యలో ఈ ప్రక్రియలు ఆధ్యాత్మికత, ధర్మం, మరియు మానవతా విలువలను బోధించడం ద్వారా అందివ్వవచ్చు.

  यथा चित्तं तथा वाचो यथा वाचस्तथा क्रिया ।
  चित्ते वाचि क्रियायां च साधूनामेकरूपता ॥

  మహాభారతంలో వేదాలు, ఉపనిషత్తులు, మరియు సాంప్రదాయ విద్యలు బోధించబడినాయి. ఈ విధానం ఆధ్యాత్మికతతో పాటు నైతికత, జీవిత విధానాలను కూడా బోధించేది. నేటి విద్యలో కూడా ప్రాచీన గ్రంథాల అధ్యయనం ద్వారా మానవతా విలువలను అలవర్చవచ్చు.

  మహాభారతంలో ఉన్న విద్యా ప్రమాణాలు అనేవి వ్యక్తిత్వ వికాసం, ధర్మాచరణ, మరియు సమాజానికి సేవ అనే లక్ష్యాలను కలిగినవిగా ఉన్నాయి. ఇవి నేటి విద్యా విధానంలో కూడా వినియోగించదగినవిగా ఉన్నాయి. మహాభారతం చెప్పే విలువలు, నైపుణ్యాలు, మరియు ధర్మం నేటి విద్యలో కూడా ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలి, ఎందుకంటే అవి మనసుకు, మనుగడకు, మరియు సమాజానికి మేలు చేస్తాయి.

4. ముగింపు :

ఎటువంటి విషయానికైనా ,పనికైనా పునాది చాలా అవసరం అలాగే మన విద్యా విధానం లో కూడా పునాది మన ప్రాచీన విద్య కాలానుగుణంగా ఎన్ని మార్పులు వచ్చిన విద్య గొప్పదనం తరగనిది అందుకే మార్పులను కలుపుకుంటూ ఇంకా ఉన్నతిని నేటి విద్యా వ్యవస్థ సాదించాలి . ప్రాచీన యువతరానికి ఆధునిక యువతలో గల ముఖ్య మైన సారూప్యత బుద్ధి కుశలత , విశ్లేషణాత్మక పరిశోధనకౌశలం , మానసిక పరిపక్వత మరియు అనేకమైన అవకాశాలు ఏది ఎంతో సంతోషకరమైన విషయం . మంచి చెడు అనేవి ప్రతి విషయం లో ఉంటాయి అలాగే విద్యా విధానం లో ఎన్నో మంచిమార్పులు జరిగాయి కానీ కొన్ని రకాలైన మానసిక పరివర్తనలవల్ల, చిన్నకుటుంబాలవల్ల తల్లితండ్రి ఎద్దురు ఉద్యోగాలతో పిల్లలతో సరిఅయిన సమయాన్ని అందించలేకపోడం పెరిగిన సాంకేతికత వల్ల మితిమీరిన చెడు యువతకు తెలియడం ఇలాంటి ఎన్నో కారణాలవల్ల మరియు ముఖ్యంగా విద్య వ్యాపారం గ మారడం వల్ల విద్యార్థులు పుస్తక పఠనానికి దూరమవడం వల్ల గురువుల కనుసన్నలలకు దూరం అవటం వల్ల కొంతమంది బలహీనమైన మనస్సుగల వారు దుర్వ్యసనాలకు లోనవుతున్నారు సంప్రదాయాలవెనుకాగల సాంకేతికతను అర్థం చేసుకోలేక అనాచారం గా ప్రవర్తిస్తున్నారు తప్పులు సరిదిద్దుకునే మనోబలం లేక ఆత్మహత్యలకు పాల్పడు తున్నారు అందుకే అటువంటివారికోసం విద్యావిధానం లో యువతను ఎప్పుడు గమనిస్తూ వారికీ సత్ మార్గాన్ని అందించే ప్రాచీన విద్య బోధనలను ప్రవేశపెట్టాలి

ఒకరకంగా……

- ❖ ఆనాటి కంఠస్థ విద్య -- నేటి వైవాగా (viva) గుర్తించవచ్చు
- ❖ ప్రత్యక్ష పర్యవేక్షణ లో చేసే పరీక్ష - ప్రాక్టికల్ అప్రోచ్ గా గుర్తించవచ్చు ఇలా కొన్నింటిని మనం అవలంబిస్తున్నాం అలాగే ఉపయోగపడే మరికొన్నింటినికూడా చేర్చుకుని ముందుకువెళ్లాం.
- ❖ పాత విద్యా విధానం నైతి కత, ఆధ్యాత్మికత, మరియు ధర్మబద్ధతపై ఎక్కువగా దృష్టి పెట్టేది. ఇది విద్యార్థులకు మంచి వ్యక్తిత్వాన్ని, సమాజపట్ల బాధ్యతాయుత వైఖరిని పెంపొందించేది.
- ❖ ప్రస్తుత విద్యా విధానం సాంకేతికత, ప్రయోగాత్మకత, మరియు విస్తృత జ్ఞానాన్ని అందిస్తుంది. ఇది విద్యార్థులలో సృజనాత్మకత, మరియు ప్రపంచానికి అనుగుణంగా ఉండే సామర్థ్యాలను పెంచేలా చేస్తుంది.
- ❖ **ఇవే రెండు విద్యా విధానాలలోని మంచి అంశాలు. ఈ రెండు విధానాలను కలిపితే, సమాజానికి సకారాత్మక మార్పులు తెచ్చే విద్యా విధానం ఏర్పడవచ్చు**
- ❖ ఆధునిక విద్యా విధానం సాంకేతికత, విజ్ఞానం, మరియు వ్యావహారిక నైపుణ్యాలపై ప్రధానంగా దృష్టి పెట్టినా, నైతిక మరియు ఆధ్యాత్మిక విలువలను కూడా విద్యలో పొందుపరచడం అవసరం. విద్యార్థులు సమాజంలో బాధ్యతాయుతంగా, నైతికంగా ప్రవర్తించడానికి, మరియు ఆత్మీయ సంతృప్తిని పొందడానికి ఈ మార్పులు దోహదం చేస్తాయి.
- ❖ ఆధునిక విద్యా విధానంలో సాంఘిక బాధ్యతను, పౌర బాధ్యతను, మరియు సమాజ సేవలను ప్రోత్సహించాలి. విద్యార్థులు సమాజంలో తమ బాధ్యతలను అర్థం చేసుకోవడానికి, మరియు సమాజంలో చైతన్యవంతులుగా, పౌరులుగా అభివృద్ధి చెందడానికి మార్పులు అవసరం. ఇది వారిని సమాజానికి, దేశానికి మరియు ప్రపంచానికి ఒక మంచి పౌరుడిగా తయారు చేస్తుంది.

References:

1. Ramayanam (Telugu)
2. Mahabharatham (Telugu)
3. Vasista Rama Samvadam Part I

4. Arthasasthram (Koutilya)
5. Ramakrishna Prabha (Vidya Pramanalu)
6. Indian Education Policies (Internet)
7. Adhunika Vidya Vidhanam (Gurukul Foundation)
8. Bhagavath Geetha
9. Subhashithalu (Bhatruhari)

Shikshan Sanshodhan : Journal of Arts, Humanities and Social Sciences ISSN: 2581-6241
Monthly, Peer-Reviewed, Refereed, Indexed Journal Impact Factor: 7.384
Volume - 7, Special Issue - 11, September - 2024 Publication Date: 30/09/2024

DOIs:10.2018/SS/ICLSGM-2024-02 --:-- Research Paper / Article / Review

आशापूर्णा देवी की कहानियों में अभिव्यक्त स्त्री अस्मिता का संघर्ष

पॉली भौमिक
शोधार्थी (हिन्दी विभाग)
त्रिपुरा विश्वविद्यालय, अगरतला, त्रिपुरा
Email - polybhowmick123@gmail.com

शोध- सार : बंग्ला कथा- साहित्य में बीसवी शताब्दी के प्रथम चरण की विशिष्ट कथाकारा आशापूर्णा देवी का नाम बड़े ही सम्मान से लिया जाता है। उन्होंने पचास वर्षों से भी अधिक अंतराल तक साहित्य- लेखन का कार्य किया है। अपने साहित्य चर्चा के दौरान वे समाज और राष्ट्र की विभिन्न मानसिक परिवर्तनों की साक्ष्य रही है। समाज, व्यक्ति व सर्जन जगत में जिनका प्रभाव सुदूर प्रसारित था। दंगे, देश- विभाजन, खाद्य- संकट, वस्त्र संकट आर्थिक- विपन्नता का प्रभाव जिस तरह से अन्य लेखकों की लेखनी में द्रष्टव्य रहा है वही आशापूर्णा देवी ने इन सब समस्याओं से कोसों दूर व्यक्ति जीवन की अस्तित्व व अस्मिता के संघर्ष को ही अपनी रचना का विषय बनाया है। समकालीन लोगों में व्याप्त हताशा, कुंठा, बेकारी, बेरोजगारी, मध्यवर्गीय लोगों में मूल्यबोधहीनता इत्यादि ने उनके जहन में गहरा प्रभाव छोड़ा था। समाज के इस अस्थिर व विक्षिप्त परिवेश में पल रहे मानव और उसके चेतन में हो रहे परिवर्तनों को लेकर ही उनकी कहानियाँ रची गई है। वे मध्यवर्गीय शहरी जीवन की कथाकारा है। उन्होंने स्व-चेतना के बल पर मध्यवर्गीय परिवार में होने वाली विभिन्न समस्याओं का चित्रण अपनी कहानियों में किया है। मध्यवर्गीय संयुक्त परिवार में पल रहे दाम्पत्य- क्लेश, संयुक्त परिवार के मन- मुटाव, झगड़े, समालोचना, टिप्पणी, आशा- आकांक्षा, वेदना, इंसानियत पर आक्रमण, मूल्य-बोधहीनता इत्यादि सूक्ष्म से सूक्ष्म विषय इनकी कहानियों में वर्णित हुए है। इनके अलावा उनकी कहानियों में स्त्री जीवन की विभिन्न समस्याओं का चित्रण भी हुआ है। बीसवी शताब्दी में चालीस व पचास के दशक में बंगाली मध्यवर्गीय परिवार की स्त्रियाँ जैसे- जैसे शिक्षित होती गई, विभिन्न नौकरी इत्यादि पेशों से जुड़ती गई उनमें व्यक्ति- स्वातंत्र्य बोध का विकास होना प्रारंभ हुआ।। कही- कही स्त्रियों ने नौकरी को जीविकोपार्जन का उपाय बनाया तो कही पति की बेकारी से त्रस्त परिवार के लिए नौकरी की तलाश की। आशापूर्णा देवी ने अपनी कहानियों में स्त्री की इसी आत्म सचेतनता व मर्यादा बोध को दिखाने की चेष्टा की है। साथ ही जीवन को सुंदर व सुखद बनाने के लिए व किस प्रकार से विभिन्न समस्याओं व अपनी अस्मिता के लिए संघर्ष करती हुई आगे बढ़ रही है इसका सफल चित्रण कहानी में हुआ है।

कुंजी शब्द: स्त्री- अस्मिता, संघर्ष, मूल्य- बोधहीनता जीविकोपार्जन, मध्यवर्गीय परिवार, स्त्री- शिक्षा

बंग्ला कथा साहित्यकार आशापूर्णा देवी का नाम बंग्ला साहित्य जगत में सम्मान के साथ लिया जाता हैं। उनके लेखन ने न केवल बंग्ला समाज को बल्कि विश्वभर के पाठकों के मन को आंदोलित किया था। उनके लेखन कला को सराहते हुए भारत सरकार ने उन्हें विभिन्न राष्ट्रीय पुरस्कारों से सम्मानित भी किया हैं। आशापूर्णा देवी ने बीसवीं शताब्दी के प्रथम चरण में लिखना शुरू किया यानी मैत्रेयी पुष्पा से अर्द्धशती पहले। यह वह समय था जब हमारा देश पराधीन था और देश के साथ- साथ लोगों की मानसिकता भी उतनी ही कुंठित और रूढ़िवादी संस्कारों में जकड़ी हुई थी। पर जो भी हो स्वतंत्रता के बाद भी लोगों की सोच में उतना बदलाव नहीं आया जिसका जीता- जागता उदाहरण हमें आशापूर्णा देविजी की कहानियों में मिलेगी। बहरहाल आशापूर्णा देवी ने जब लिखना शुरू किया था उस समय में नारी शिक्षा का पथ प्रशस्त नहीं हुआ था। न किसी कर्मसंस्थानों मे वे गिनाई जाती थी। ऐसे में बंग्ला समाज में भी महिलाओं की हालत उतनी अच्छी नहीं थी, महिलाएं घरेलू हिंसा का शिकार तो होती ही थी साथ ही सामाजिक, धार्मिक और राजनीनिक हिंसा भी अपनी चरम सीमा पार कर रहा था। आशापूर्णा देवी ने इन सभी परिस्थितियों को देखा, परखा और अनुभव तो किया ही था साथ ही कुछ हद तक खुद भी उस अन्याय की शिकार हुई थी। आशापूर्णा देवी को बचपन से ही पढ़ने-लिखने का खूब शौक था। अपने भाइयों को वे जब स्कूल जाते देखती तो विचलित हो उठती पर परिवार में लड़कियों के पढ़ाई की मनाही थी। उनकी सीमा घर की चारदीवारी तक ही थी। पर माँ से विरासत में मिली हुई वस्तु को तो बाहर आना ही था सो उनके भाई जब घर में पढ़ते थे तो वे भी उनके साथ चुपके से हो लेती साथ ही उनकी माताजी कि कई साहित्य से संबंधित किताबे घर में होती थी जिनका अध्ययन वे चुपके से करती थी। घर में कई पत्र- पत्रिकाओं का भी अंबार था जिसका अध्ययन वे निरंतर करती रहती थी। इस तरह से उनमें पढ़ने की कला का

Shikshan Sanshodhan : Journal of Arts, Humanities and Social Sciences ISSN: 2581-6241
Monthly, Peer-Reviewed, Refereed, Indexed Journal Impact Factor: 7.384
Volume - 7, Special Issue - 11, September - 2024 Publication Date: 30/09/2024

विकास हुआ था। पर अपने साथ हुए अन्याय के प्रति विद्रोह की भावना ने उन्हे प्रभावित किया था जिसका प्रमाण उनकी लेखनी से प्रत्यक्ष होता हैं। उन्होंने अपने आस- पास के वातावरण से ही अनुभूतियों की झोली को समेटा और बहुत छोटी उम्र में साहित्यिक क्षेत्र में अपना कदम रखा। उनके पात्र तथा कथा- वस्तु हमें अपने आस- पास ही नजर आएंगे। वे अपने लेखन कला के माध्यम से समाज में महिलाओं के साथ हो रहे अन्याय व अत्याचार को रोकना चाहती थी। उनकी कुछ कहानियों के द्वारा इस बात का विश्लेषण हम आगे करेंगे।

आशापूर्णा देवी ने लगभग डेर हजार कहानियों कि रचना की थी जिन्हे बाद में एक साथ संकलित कर पुस्तकों के रूप में निकाला गया था। इन कहानियों में जीवन के प्रति आशापूर्णा जी की सोच उभरकर आई हैं। सांसारिक जीवन की विभिन्न जटिलता, महिलायें किस प्रकार अपने अस्तित्व के लिए लड़ती हैं, अपनी मर्यादा के लिए संघर्ष करती हैं, उनमें व्यक्तित्व की भावना पनपती है, यहीं तत्व उनकी कहानियों के मूल में हम देखेंगे। सांसारिक जीवन की विभिन्न जटिलता, घात- प्रतिघात, सुविधा- असुविधा इन्ही के बीच नारी कैसे अपनी मर्यादा व अस्तित्व का एहसास कर पाई हैं साथ ही व्यक्तित्वबोध और जिजीविषा की इच्छा इन सभी विषयों के दर्शन उनकी रचनाओं में मुखरित हो उठा हैं।

उनके द्वारा रचित **'आत्महत्या'** कहानी में समाज के विरुद्ध नारी के द्वारा तीव्र प्रतिवाद के दर्शन होते हैं। निम्न- मध्य- वर्गीय समाज की विभिन्न कमजोरियाँ, मानवताबोध, व अन्याय के खिलाफ उनकी कलम हमेशा से ही प्रतिवादी या विरोधी रही हैं। 'आत्महत्या' कहानी में एक सताई पर सजग स्त्री कि व्यथा- कथा ही मुखरित हुई हैं। कहानी कि पृष्ठभूमि एक साधारण दरिद्र गृहस्थ का घर हैं जहां जयंती अपनी विधवा माँ, भैया और छोटे भाई- बहन के साथ सांसारिक जीवन जी रही हैं। जिस उम्र में एक स्त्री को अपने पति के साथ घर- संसार रचना होता है ठीक ऐसी ही उम्र में जयंती घर कि दासी बनी सबका दायित्व संभाल रही हैं। दिन भर कठिन परिश्रम के बाद भी उसको कई अनुचित बातों को झेलना पड़ता हैं और ऐसा करते- करते वह अपने जीवन से ही थक चुकी होती हैं और एक दिन पंखा को केंद्र करके हुए तर्क- वितर्क से परेशान हो क्लांत व हताश जयंती आत्महत्या कर लेती हैं। क्या उसके इस संघर्षमय जीवन का यही परिणाम भावी था। इस दरिद्रमय जीवन जीने वाली जयंती में भी जो आत्मसम्मान बोध जन्म ले सकता हैं यही पाठक वर्ग को अवाक कर देता हैं। वह विद्रोही बन खुद को ही खत्म कर लेती हैं। कहानी में अत्याचार व अन्याय के प्रति आक्रोश प्रकट हुआ हैं। समाज में कूड़े- कर्कट जैसे जीवन जीने के विरुद्ध आक्रोश प्रकट हुआ हैं। उसका भाई मोहन उसके इस कदम को असभ्य और अशिक्षित करार देता हैं पर क्या जयंती जैसी लड़कियों से ऐसी आशा हमें रखनी चाहिए, वह अशिक्षित हैं तभी तो उसका विद्रोह इस तरह से प्रकट हुआ हैं।

इसी तरह की एक ओर कहानी हैं **'तोमार मुखे आयने छोआ'।** इसके मूल में भी वही भाई- बहन का तर्क- वितर्क, और कलहमय जीवन जिसका उत्पत्ति- स्थल भी वही दरिद्र- पीड़ित जीवन हैं। घर में अपाहिज माँ- बाप और भाई- बहन। झुनती दिन- भर कठिन परिश्रम करती हैं, माँ-बाप की सेवा करती हैं। और यहीं जीवन उसे नीरस, रुचिहीन बना देता हैं। एक दिन जब उसका भाई अपने प्रेमिका के साथ मौज उड़ाने जाता हैं तो झुनती का आक्रोश बाहर आ जाता हैं। वह अपने भाई को शापित करते हुए कहती हैं की वापस आकर तुम अपने माँ- बाप का मरा मुख देखो। झुनती अपने भाई के खिलाफ इसलिए बोलती हैं क्योंकि उसे उसका भाई दायित्वहीन लगता हैं। परंतु इससे भी अधिक वह अपने माता- पिता से कुंठित होती है, जब वह अपनी माँ को अपने बेटे के लिए ये कहते हुए सुनती हैं कि बेटा स्वार्थी और निर्लज्ज हैं। क्योंकि झुनती को यह लगता है की माता- पिता अपनी इस अपाहिजता के कारण बहुत ज्यादा स्वार्थी हो गए हैं। जो हमेशा यही चाहते हैं कि उनके बच्चे दिन- रात उन्ही के आस- पास मंडराते रहे, उनकी सेवा करते रहे। पर झुनती की यह शिकायत थी कि क्या उनकी इच्छा, मौज- मस्ती का कोई मोल नहीं हैं, माँ- बाप रोगी हैं तो हमेशा ही क्यों उनके पास पड़े रहना हैं। क्या माता पिता भी इतने स्वार्थी हो सकते हैं। वह कहती है----

" शार्थपर चोंकखुलज्जाहीन? ओ छारा आर की होबे माँ? आमरा गाछे कि लेंगरा फोलबे"?[1]

झुनती अपने माँ- बाप से कहती है कि तुम लोगों को एक बार भी यह अहसास नहीं होता हैं की आहा! लड़का क्यों हमारी ही तरह भुगते। लेखिका ने यहाँ यह दिखाया हैं की परिवेश और समय की मार कितनी भयावह हो सकती हैं, कि झुनती नम्र और स्नेहशील होने के बदले उग्र और रूखी सी हो गई हैं। कोमलता अंतर्हित होकर हिंसा और आक्रोश से परिपूर्ण इच्छा जैसे भावनाओं ने घेर लिया हैं। दरिद्रता, असहायता, तथा दुर्बल अभिभावकत्व के कारण उचित समय पर कोमल रस सिंचन नहीं हो पाया इन नारियों में, इसी वजह से वे चाहकर भी खुद को सही नहीं रख पाती हैं, उसके मन का विद्रोह आक्रोश के साथ इस तरह बाहर निकल आता हैं। जीवन में अपने मन का कुछ भी न कर पाने की पीड़ा ने उन्हे कठोर और रुखा बना दिया है इसलिए उनके मन का विद्रोह इसी तरह से निकल आता है

'इज्जत' आशापूर्णा देवी की एक ओर विद्रोही कहानी हैं। हमारी रोजमर्रा कि जिंदगी जिन लोगों के कारण सुखी और आरामदायक बनती हैं, हम उच्च वर्ण के लोग उन्हें ही अभद्र और नीच समझते हैं। पर हम यह भूल जाते हैं कि वे भी परिश्रम के बल पर ही अर्थोपार्जन करते हैं, अपनी न्यूनतम सम्मान के साथ जीने कि चाह रखते हैं। पर हमारा यह भद्र समाज इसे

[1]. पृ.10. 'तोमार मुखे आयने छोआ', आशापूर्णा देवी

नकारता हैं। जब किसी विपत्ति के समय वे उनसे मदद मांगते हैं तो वे सीधे मना कर देते हैं। इस कहानी में ऐसे ही लोगों के प्रति विरोध करती हुई सामने आई है बर्तन माँजनेवाली बसंतिबाला कि बेटी 'जयी'। सुमित्रा के घर की नौकरानी हैं बसंतिबाला, उसकी बेटी जयी बड़ी हो गई हैं और बहुत ही रूपवती हैं। इसी कारण बसंती दिनरात का काम नहीं लेती क्योंकि जवान बेटी को अकेले नहीं छोड़ सकती। वह सुमित्रा से अपनी बेटी को उसके घर रखने का अनुरोध करती हैं। पति महितोष कि अनुपस्थिति में सुमित्रा मान जाती हैं और जयी को लेकर उसे सजा- धजाकर रखने के सपने बुनना भी शुरू कर देती हैं। पर महितोष के आते ही वह जयी जैसे रूपवती कन्या का जिम्मा लेने से इंकार कर लेता हैं। बसंती अनुनय विनय करती हैं पर सब व्यर्थ जिस पर जयी को क्षोभ होता हैं और वह चिल्ला उठती हैं-------

"थाक थाक माँ चोले आय। आर बौदि बौदि कोरे कांदते होबे ना। बाबुदेर काछे छोटो लोकदेर मेयेदेर कोनों दाम नेइ"।[2]

इस तरह यहाँ साबित हो जाता हैं कि परिवार में एक नारी कि कोई सत्ता नहीं है, वह तो पुरुष प्रधान समाज पर ही आश्रित हैं। इसीलिए तो सुमित्रा के हामि भरने पर भी उसकी बात का उसके पति के आगे मोल नहीं रहता हैं। कहानी में जयी की इज्जत नहीं जाती हैं बल्कि सुमित्रा की ही सम्मानहानी होती हैं जिसे बसंती समझ जाती हैं, और यह भी समझती हैं कि मालकिन होते हुए भी सुमित्रा का घर पर कोई आधिपत्य नहीं हैं। कहानी में मालकिन सुमित्रा के इज्जत की ही हानी होती है क्योंकि उसके खुद का पति ही उसके सम्मान की रक्षा नहीं करता है उसके बात का मान नहीं रखता है। पर जयी की भूमिका ही प्रमुख है जो बड़े अमीर लोगो का विरोध करती हैं और उनके व्यक्ति सत्ता को ललकारती हैं।

आशापूर्णा देवी की एक और कहानी हैं '**निखाद**'। इस कहानी की नायिका अपने आत्मसम्मान की रक्षा के लिए ससुराल को भी त्यागती हैं। समिता एक शिक्षित नारी होते हुए भी हमारी कुंठित मानसिकता के कारण उस जगत तक नहीं पहुँच पाती हैं जहां उन्हे होना चाहिए था। समिता की ननद उच्च शिक्षा के लिए विश्वविद्यालय में पढ़ रही हैं। वह एम.ऍस। सी की पढ़ाई कर रही है पर समिता घर की बहू हैं इसलिए उसके लिए अलग नियम। पर वह अंतःपुर की अन्य महिलाओं कि तरह व्यर्थ ही गप्पे नहीं मारती बल्कि अपने मामाससुर के साथ कई विषयों पर चर्चा करती, नए नए ज्ञान बटोरती है। मामाससुर भी उसकी बहुत इज्जत करते थे और उसे समझते भी थे जो उसका पति प्रेमरंजन नहीं समझ पाता था। घर के बच्चों के गृहशिक्षक के साथ वार्तालाप करने पर उसका पति प्रेमरंजन उसे शंकित नजरिए से देखता है। यहाँ तक कि ससुराल के और लोग भी उसे संदेह करते। यहाँ तक कि उस शिक्षक को एक दिन उसका पति चाबुक से मारता हैं जिससे समिता भी अपमान बोध करती हैं। अपने पति के अन्याय कर्म से क्षुब्द समिता अपने जेठ के शिक्षित लड़के से कहती है-----

"तोरा एतोजन छिली, केडे निए फिरिए मारते पारली ना"।[3]

इस तरह एक दिन अन्याय के विरुद्ध आवाज उठाती है और अपने मामाससुर की सहायता से वह ससुराल छोड़ अनजानी राह में निकल पड़ती हैं अपने भविष्य की चिंता किए बिना। समिता अपने भविष्य के बारे में सोचकर घबराती नहीं है बल्कि अपने आत्मसम्मान की रक्षा करती है। अपने पहचान को किसी दूसरे के अविश्वास में खोना नहीं चाहती है। वह जानती है कि वह निर्दोष है, और कोई गलत कदम नहीं उठाया है। हमारा पुरुष शासित समाज महिलाओं को सदा से ही दबाए रखना चाहता है चाहे उसकी गलती हो या न हो। उसकी पहचान को, उसके अस्तित्व को मिटा देना चाहता है, वही दूसरी ओर औरत सब कुछ सह सकती है पर अपना अपमान नहीं सह सकती, अपने स्वाभिमान पर चोट को बर्दाश्त नहीं कर सकती और उसकी रक्षा के लिए वह सब कुछ करने को तैयार हो जाती है।

विद्रोही चेतना से ओतप्रोत आशापूर्णा देवी की एक ओर कहानी है '**ताशेर घर**'। इस कहानी की नायिका है '**ममता**'। ममता एक घरेलू औरत थी और घर उसका अंतःप्राण था। पर उसके आत्मसम्मान को जब ठेस पहुँचती तो उसी प्राणों से प्यारे घर को त्यागने के लिए थोड़ा भी हिचकिचाती नहीं है। ममता और प्रेमरंजन पति- पत्नी थे, उनके एक बेटा और बेटी थे। उसका अठारह वर्षों का घर- संसार था। वे संयुक्त परिवार में रहते थे जहाँ ममता की साँस, उसकी ननद और देवर- देवरानी भी रहते थे। ममता की साँस उसे उसके कार्य- कुशलता के लिए बहुत पसंद करती थी क्योंकि ममता घर का हर एक काम हंसमुख होकर करती थी और किसी भी काम से उसे परहेज नहीं था पर उसकी ननद तरंगिणी उससे बहुत चिढ़ती थी और हमेशा कुछ न कुछ खराब करने का सोचती थी। ममता का ममेरा भाई निखिलेश गैर- कानूनी कार्य का आसामी था और एक दिन पुलिस से भागकर वह चुपके से ममता के घर में घुस जाता है। कुछ देर के लिए वह ममता के कमरे में ही रुकता है और जाते वक्त अपने मैले- कुचले कपड़े वही छोड़कर चला जाता है। ममता के बहन को उसी दिन प्रसव होना था इसलिए ममता अपने बहन के घर गई हुई थी और ममता की अनुपस्थिति का फायदा उठाकर ममता की ननद ममता के इज्जत की धज्जियां उड़ा देती है। उसी रात को ममता के भाई के आने की बात का गलत मतलब निकलती है और ममता के किसी और के साथ नाजायज संबंध होने का आरोप लगाती है। इस बात को वह घर के अन्य लोगों यहाँ तक की उसके पति के कानों तक पहुंचाती है और ममता के पूरे गृहस्थ जीवन को बर्बाद कर देती है। पर अठारह वर्षों तक अपने पति के साथ घर करके भी ममता का

---

[2] . पृ. 7. 'इज्जत', आशापूर्णा देवीर बाछाई गल्पो
[3]. पृ. 114. 'निखाद', गल्पो समग्र पंचम खंड, आशापूर्णा देवी

पति उस पर से विश्वास खो बैठता है और संदेह की निगाह से देखता है जिससे ममता बहुत आहत होती है और किसी से बिना कुछ कहे ही घर त्यागती है। वह प्रचंड गुस्से से कहती है----

"आठारो बछर घर करार पर ममता संबंधे जहादेर ए कथा बीशशाष कोरिते बांधे नाई, ओटुकु तादेर काछे खूब बेशी कि"?[4]

अगर किसी का पति जो कि उसका सबसे करीबी है वही उसके आत्मसमान को ठेस पहुँचाता है तो उस पति के साथ रहना उस स्त्री के लिए असंभव हो जाता है। इसलिए ममता भी अपने बच्चों के भविष्य, अपने पति के सामाजिक सम्मान के बारे में सोचना नहीं चाहती है। अपने पति द्वारा किए गए अविश्वास को वह सह नहीं पाती है इसलिए वह अपने पति का विद्रोह करती है। वह अपने अस्तित्व, अपने सम्मान को खोना नहीं चाहती है, अपने अस्मिता को बचाए रखने के लिए ही अपने पति के गृह का त्याग करती है। आशापूर्णा देवी की कहानियों में ऐसी ही स्त्रियां मुखरित हुई है जो अपने सम्मान को बचाए रखने के लिए अकेले चलना पसंद करती है। ये महिलाये अवश्य ही चेतनशील और जागरूक महिलाये है।

'आमाय खमा करो' कहानी में भी एक ऐसी नारी का वर्णन मिलता है जो अपनी अस्मिता, अपनी सोच के आगे किसी चीज को मूल्य नहीं देती है। हैमन्ती इस कहानी की नायिका है जो अपने पति से अत्यंत प्रेम करती है, उसके लिए उसका पति उसका विश्वास था, उसका आश्रय था, उसका एक मात्र ठिकाना था जिसके साथ वह अपने जीवन का सब आनंद भोग कर लेना चाहती थी। पर दुर्भाग्यवश एक घटना में उसका पति उससे दूर हो जाता है, उसे देश छोड़ना पड़ता है। कई वर्षों तक वह लापता ही रहता है। जब हैमन्ती अपना वैधव्य जीवन शुरू करने को होती है तो अचानक उसका पति एक दिन सारे सुख की सामग्री लिए उसके सामने आता है। पर इतने वर्षों में हैमन्ती का जीवन बदल चुका होता है। अपने पति का फ़ोटो और माल ही उसके जीवन का अंग बन जाता है, वही उसके लिए सुखद, शुभ्र, निर्मल प्रतीत होता है। उसके निर्जन, अकेले, और पवित्र जीवन में उसका पति उसे पराया प्रतीत होता है। उसे लगता है जैसे अपने ही पति के साथ अब रहने में उसका जीवन अपवित्र हो सकता है। उसका पति पुरुष के आदिकार से जब ऊसर बुलाता है तो वह सहर्ष ही जाने से इनकार करती है। वह कहती है....

"आमाय खमा करो"[5]

निष्कर्ष

प्रस्तुत विवेचनों के बाद यह निष्कर्ष सामने आया हैं कि आशापूर्णा देवी की कहानियों में नारी स्वत्व अत्यंत मुखरित हुई हैं। कहानीकार ने नारी के अंतर्मन को समझा, उनके दुख- दर्द को महसूस किया और उन्हे अत्यंत गहराई और संवेदना के साथ अपनी कहानियों में उतारा और उन्हें न्याय दिलाने की भी कोशिश की। अन्याय के विरुद्ध उन नारी पात्रों के द्वारा ही आवाज उठायी, और उसका हल भी निकाला। नारी को समाज में उचित सम्मान दिलाना, उनकी खोई हुई अस्मिता और उनके सम्मान को लौटाना, जीवन पथ में आगे बढ़ने के लिए प्रेरणा देना ही रचनाकार का उद्देश्य रहा हैं। आशापूर्णा देवी ने उस समय ऐसी रचनाएं की थी जब भारतीय समाज में महिलाओ को उतनी आजादी नहीं थी। वे अपने मन का कुछ करने के लिए सोच भी नहीं सकती थी। पुरुष शासित समाज में वे पुरुष के द्वारा बनाए गए सामाजिक बंधनों में जकड़ी हुई थी। पर आशापूर्णा देवी की चेतना दूरदर्शी थी। ऐसे दुरूह परिवेश में भी उनकी रचनाओं में ऐसी महिलाओं का वर्णन मिलता है जो अपने अधिकारों के लिए लड़ना जानती थी। अपने पहचान को बनाए रखने के लिए, अपनी अस्मिता को बरकरार रखने के लिए किसी भी हद से गुजरने को तैयार थी।

संदर्भ ग्रंथ सूची (References)

आधार ग्रंथ:

बंगला

1. देवी, आशापूर्णा, आशापूर्णा देबीर छोटोगल्प शंकलन', नेशनल बुक ट्रस्ट, इंडिया, नई दिल्ली, १९९३ ई.

2. देवी, आशापूर्णा, प्रिय गल्प, साहित्यम, कोलकाता, १९९८ ई

3. देवी, आशापूर्णा, किर्चियाँ, भारतीय साहित्य संग्रह, १९९० ई.

[4]. 211. **'पंचाष टि प्रियो गल्पो', आशापूर्णा देवी**

[5]. **पृ. 81.'आमाय खमा करो' . 'पंचाष टि प्रियो गल्पो', आशापूर्णा देवी**

सहायक ग्रंथ:

हिन्दी

1. अग्रवाल, रोहिणी, स्त्री लेखन: स्वप्न और संकल्प, राजकमल, नई दिल्ली, २०११ ई.

2. अग्रवाल, वासुदेव शरण, पद्मावत, लोकभारती, इलाहाबाद, २००७ ई.

3. अनामिका, स्त्री विमर्श की उत्तरगाथा, समसामयिक प्रकाशन, नेताजी सुभाष मार्ग, नई दिल्ली, २०१४ ई.

4. कस्तवार, रेखा, स्त्री चिंतन की चुनौतियाँ, (स्त्री: भारतीय सामाजिक संरचना ऐतिहासिक परिदृश्य), राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली, २०१३ ई.

5. कुमारी, पूनम, मध्यकालीन हिन्दी काव्य का स्त्री-पक्ष, अनामिका पब्लिशर्स एंड डिस्ट्रीब्यूटर्स प्राइवेट लिमिटेड, नई दिल्ली, २०१५ ई.

6. प्रसाद, जयशंकर, ध्रुवस्वामिनी, लोकभारती प्रकाशन, इलाहाबाद, संस्करण २०११ ई.

7. पुष्पा, मैत्रेयी, मेरे साक्षात्कार, किताबघर प्रकाशन, नई दिल्ली, २०१० ई.

8. सं. सिंह, विजयबहादूर ,मैत्रेयी पुष्पा स्त्री होने की कथा, किताबघर प्रकाशन, नई दिल्ली, २०१६ ई.

9. दीक्षित, दया, मैत्रेयी पुष्पा: तथ्य और सत्य, सामाजिक बुक, नई दिल्ली, प्रथम संस्करण, २०१० ई.

10. सिंहल, बैजनाथ, शोध स्वरूप एवं मानक कार्यविधि, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली, १९९४ई .

बंग्ला

1. शाहा, अभिजित, छोटो गल्पकार आशापूर्णादेबी ओ तार शीमारेखार शीमा गल्पकार नारीर जीवन भाष्ष: एकटि बिश्लेषणात्मक अध्ययन, प्रतिध्वनि द इको,आई.जे.एच.एस.एस.
2. देवी, आशापूर्णा, आर एक आशापूर्णा, मित्र ओ घोष पब्लिशर्स प्राइवेट लिमिटेड, प्रथम प्रकशन ८ जनवरी,२००० ई.
3. देवी, आशापूर्णा, आशापूर्णा देवी रचनावली, (प्रथम खंड), मित्र ओ घोष पब्लिशर्स, प्रथम प्रकाशन, ८ जनवरी, २००० ई.
4. देवी, आशापूर्णा, आशापूर्णा देवी रचनावली, (द्वितीय खंड), मित्र ओ घोष पब्लिशर्स, प्रथम प्रकाशन, ८ जनवरी, २००० ई.
5. कुंडु, अनुराधा, विषय, नारी, बेसटबॉक्स, प्रथम प्रकाशन, सितम्बर १९९७

DOIs:10.2018/SS/ICLSGM-2024-03 --:-- Research Paper / Article / Review

યોગ તાલીમ, એરોબિક તાલીમ અને ચક્રિય તાલીમ દ્વારા વિદ્યાર્થીનીઓના પગના વિસ્ફોટક બળ પર થતી અસરનો અભ્યાસ

નિતલબેન વિ. પરમાર

પીએચ.ડી. સ્કોલર - શારીરિક શિક્ષણ, શ્રી ગોવિંદ ગુરુ યુનિવર્સિટી, ગોધરા.

Email - nital201195@gmail.com

ડૉ. મહાવીરસિંહ બી. ડાભી

એસોસિયેટ પ્રોફેસર, શ્રી એસ. આર. ભાભોર, આર્ટ્સ કોલેજ, સિંગવડ

સાર : આ સંશોધન અભ્યાસનો હેતુ યોગ તાલીમ, એરોબિક તાલીમ અને ચક્રિય તાલીમ દ્વારા વિદ્યાર્થીનીઓના પગના વિસ્ફોટક બળ પર થતી અસરનો અભ્યાસ કર્યો હતો. આ સંશોધન અભ્યાસ માતર પૂરતો મર્યાદિત હતો. આ સંશોધન અભ્યાસ પ્રાથમિક શાળા, માતરની વિદ્યાર્થીની બહેનો પૂરતો મર્યાદિત હતો. આ સંશોધન અભ્યાસમાં 12 થી 15 વર્ષની વય વયજૂથની વિદ્યાર્થીની બહેનોને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવી હતી. આ સંશોધન અભ્યાસમાં કુલ 120 વિષયપાત્રોને પસંદ કરવામાં આવી હતી. જેઓને ચાર જૂથમાં વિભાજીત કરવામાં આવી હતી. 30 વિદ્યાર્થીની બહેનોને યોગ તાલીમ જૂથ, 30 વિદ્યાર્થીની બહેનોને એરોબિક જૂથ, 30 વિદ્યાર્થીની બહેનોને ચક્રિય તાલીમ જૂથ અને 30 વિદ્યાર્થીની બહેનોને નિયંત્રિત જૂથમાં રાખવામાં આવી હતી. માપનના ધોરણમાં પગનું વિસ્ફોટક બળનું માપન ખડી લાંબીકૂદ કસોટી દ્વારા કરવામાં આવ્યુ હતુ. ત્રણ પ્રાયોગિક જૂથો અને એક નિયંત્રિત જૂથની પ્રાપ્ત કરેલ માહિતી પર વિચરણ, સહવિચરણ પૃથક્કરણ (ANCOVA) લાગુ પાડી મધ્યકો વચ્ચેના તફાવતોને LSD પોસ્ટ હોક કસોટી લાગુ પાડી 0.05 કક્ષાએ સાર્થકતા ચકાસવામાં આવી હતી. જેનું તારણ આ પ્રમાણે જોવા મળ્યું હતું. પદ્ધત્તિસરના બાર (12) અઠવાડિયાના યોગ, એરોબિક અને ચક્રિયની તાલીમ કાર્યક્રમથી પસંદ થતા વિષયપાત્રોના પગનું વિસ્ફોટક બળમાં નોંધપાત્ર સુધારો જોવા મળ્યો હતો.

1. પ્રસ્તાવના:

આજના સમયમાં માણસો પૈસા કમાવવાની ઘેલછામાં એક તરફથી બીજી તરફ દોડી રહ્યા છે અને પોતે બનાવેલી જાળમાં પોતે જ ફસાય રહ્યા છે ત્યારે તે સુખ શાંતિભર્યું જીવન જીવવાને બદલે તેનું એક માત્ર ધ્યાન પૈસા કમાવવા પર જ છે.

આ કારણે તે પોતાના સ્વાસ્થ્ય પર પણ ધ્યાન બરાબર નથી રાખી શકતો. પૂરતો આરામ કે બરાબર ઊંઘી પણ શકતો નથી કે હસી પણ નથી શકતો. જાણતા-અજાણતાં તે પોતાની માયાજાળમાં જ ફસાઈ રહ્યો છે. પોતાના માટે જ તેની પાસે સમય નથી.

અમેરિકાના મોટા મોટા ડોક્ટરો પણ શારીરિક રીતેજના અંગોને ઉપાંગો સારા હોય તેને સ્વસ્થ નથી કહી દેતા, તેઓ "શરીર, અને આત્મા એમ ત્રણેય રીતે સ્વસ્થ હોય તો જ તેમને સર્વાંગી સ્વસ્થ કે સંપૂર્ણ સ્વસ્થ કહે છે."

યોગ શબ્દ સંસ્કૃત શબ્દ 'યુજ્' પરથી અવતરેલો છે, જેનો અર્થ થાય ધાતુ. યોગ એ આપણા ભારત દેશમાં કેટલાય વર્ષથી જાણીતું છે. યોગની ખાસિયતો અને ફાયદાઓ વિશે પૂરું વિશ્વ અવગત થઈ રહ્યું છે. ત્યારે મને ગર્વ થાય છે એ જણાવતા કે ભારતમાં કેટલાય વર્ષો પહેલા જ ઋષિમુનિયો દ્વારા યોગનો મહિમા જણાવી દેવાયો હતો.

યોગનો મહિમા સમજવા માટે તો એનો સ્વઃ અનુભવ કરવો ખૂબજ જરૂરી છે. કારણ કે સ્વઃ અનુભવ આપણને/પોતાને થયેલો અનુભવ આપણને તેના વિશે વધારે સારી રીતે માહિતગાર કરે છે. હમણાં કોરોનાના સમય વખતે લોકો એક બીજાને પ્રેરિત કરતા હતા કે કેવી રીતે યોગ કરીને આપણે સ્વસ્થ રહી શકીએ છીએ.

એરોબિકસનો સામાન્ય અર્થ થાય છે ઓક્સિજનની હાજરીમાં કાર્ય કરવું. એરોબિક્સ અથવા સહનશક્તિ કસરતો એવી કસરતોનો સમૂહ છે જેમાં શરીરના મોટા સ્નાયુઓ લાંબા સમય સુધી તાલબદ્ધ હલન-ચલન કરે છે. ઝડપી ચાલ, જોગીંગ, તરવું, ક્રોસકન્ટ્રી દોડ, દોરડાકૂદ અને લંગડી જેવી પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ એરોબિક્સ કસરતોમાં થાય છે. એરોબિક્સ દરમિયાન હાથ, પગ, ધડ સાથે શરીરના મોટા સ્નાયુઓ ક્રિયાન્વિત થાય છે. એરોબિક્સ કસરતો હૃદય અને ફેફસાંની પ્રવૃત્તિને લાંબો સમય સુધી ઊદીપ્ત / જાગૃત કરે છે, જેનાથી શરીરમાં ફાયદાકારક પરિવર્તન થાય છે.

એરોબિક્સ દરમિયાન હૃદયના ધબકારામાં વધારો થાય છે, કારણ કે તે દરમિયાન શરીરના વિવિધ સ્નાયુઓ અને અંગો સુધી પ્રાણવાયુની હાજરીમાં ગ્લુકોઝ અને ચરબીનું દહન થઈને શક્તિ પૂરવઠો પૂરો પાડવામાં આવે છે. એરોબિક્સ કસરતો રમત માટે જરૂરી સહનશક્તિનો વિકાસ કરેછે, ઉપરાંત સ્નાયુ, રૂધિરાભિસરણ અને હૃદયની ક્ષમતામાં સુધારો કરે છે. આમ, એરોબિક્સ એ સ્વાસ્થ્ય માટે પાયાના પથ્થર સમાન છે.

એરોબિક્સ તાલીમ સંગીત સાથે લયબદ્ધ રીતે સમૂહમાં નૃત્યના તાલ સાથે કોઈ વધારાના પ્રયત્ન કર્યા વગર આનંદપ્રદ રીતે કરી શકાય છે, એરોબિક્સ એ સ્વયંપ્રેરિત પ્રવૃત્તિ છે. કસરત દરમિયાન શ્વસનતંત્ર અને

રૂધિરાભિસરણતંત્રના સહયોગથી શરીરના દરેક સ્નાયુઓ – અવયવો સુધી પ્રાણવાયુ પહોંચાડવામાં આવે તેને 'એરોબિક પદ્ધતિ' કહેવાય છે. અને આ કારણથી જ આ સહનશક્તિ માટેની તાલીમ પદ્ધતિને એરોબિક તાલીમ પદ્ધતિ કહેવામાં આવે છે.

ચક્રીય તાલીમમાં 8-12 કસરતોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. જેમાં પહેલાથી જ કઈ જગ્યાએ, કઈ કસરત અને કેટલા સમય સુધી તે કસરત કરવાની, આરામનો સમય વગેરે જેવી માહિતી ખેલાડીને રાહબર દ્વારા પહેલેથી જ આપી દેવામાં આવે છે. અલગ-અલગ જગ્યા પર ચક્રીય તાલીમની કસરતો કરીએ તેને સ્ટેશન કહેવામાં આવે છે. માટે કયા સ્ટેશન પર કઈ કસરત કેટલો સમય કરવાની તેની જાણ પણ રાહબર દ્વારા ખેલાડીઓને જે આ તાલીમ લેવાના છે તેને જણાવવામાં આવે છે.

આ તાલીમ કરવા માટે વધુમાં વધુ 40 - 45 મિનિટ સુધીનો સમય હોય છે. તાલીમમાં 2 - 3 આવર્તન કરવામાં આવે છે અને બે આવર્તન વચ્ચે 5 મિનિટ જેટલો આરામનો સમય આપવામાં આવે છે જ્યારે એક આવર્તનની અંદર કસરતો વચ્ચે આરામ આપવામાં આવતો નથી. ખેલાડીને એક સ્ટેશનથી બીજા સ્ટેશન વચ્ચે 30 સેકન્ડના સમયમાં જોગિંગ કરતા જાય તે જ સમય આરામનો સમય માનવાનો રહે છે અથવા તો ત્યાં સુધી પહોંચવા દરમ્યાનનો સમય આરામ માની લેવામાં આવે છે. અલગથી આરામનો સમય આપવામાં આવતો નથી.

શારીરિક યોગ્યતાના ઘટકોમાં શરીરની તથા સ્નાયુઓની ઝડપ અને બળ, સ્નાયુ તથા હૃદયની સહનશક્તિ, ફેફસાની કાર્યશક્તિ, સાંધાઓની નમનીયતા, સ્નાયુતંત્રનું ગતિમેળ, શરીરનું સમતોલનપણું, કાર્ય કરવામાં ચોકસાઈ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. શારીરિક યોગ્યતાના ઘટકોના વિકાસ માટે વિવિધ – પ્રકારની તાલીમ પદ્ધતિઓમાં વેઈટ ટ્રેનિંગ, આઈસોટોનિક, આઈસોમેટ્રીક અને આઈસોકાઈનેટીક ટ્રેનિંગ પદ્ધતિઓ, સર્કીટ ટ્રેનિંગ, ઈન્ટરવલ ટ્રેનિંગ, ફાર્ટલેગ ટ્રેનિંગ અને પ્લાયોમેટ્રીક ટ્રેનિંગનો વગેરે પ્રકારની તાલીમ પદ્ધતિનો સમાવેશ થાય છે.

2. અભ્યાસનો હેતુઃ

આ સંશોધન અભ્યાસનો હેતુ યોગ તાલીમ, એરોબિક તાલીમ અને ચક્રિય તાલીમ દ્વારા વિદ્યાર્થીનીઓના પગના વિસ્ફોટક બળ પર થતી અસરનો અભ્યાસ કર્યો હતો.

3. વિષયપાત્રોની પસંદગીઃ

આ સંશોધન અભ્યાસ માતર પૂરતો મર્યાદિત હતો. આ સંશોધન અભ્યાસ પ્રાથમિક શાળા, માતરની વિદ્યાર્થીની બહેનો પૂરતો મર્યાદિત હતો. આ સંશોધન અભ્યાસમાં 12 થી 15 વર્ષની વય વયજૂથની વિદ્યાર્થીની બહેનોને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવી હતી. આ સંશોધન અભ્યાસમાં કુલ 120 વિષયપાત્રોને પસંદ કરવામાં આવી હતી. જેઓને ચાર જૂથમાં વિભાજીત કરવામાં આવી હતી. 30 વિદ્યાર્થીની બહેનોને યોગ તાલીમ જૂથ, 30 વિદ્યાર્થીની બહેનોને એરોબિક જૂથ, 30 વિદ્યાર્થીની બહેનોને ચક્રિય તાલીમ જૂથ અને 30 વિદ્યાર્થીની બહેનોને નિયંત્રિત જૂથમાં રાખવામાં આવી હતી.

માપનના ધોરણોઃ

ક્રમ	ચલાયમાન	કસોટી	માપન
1	પગનું વિસ્ફોટક બળ	ખડી લાંબીકૂદ	મીટર/સે.મી.

4. અભ્યાસની યોજના :

આ સંશોધન અભ્યાસમાં યાદૃચ્છિક પદ્ધતિથી વિષયપાત્રોની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. દરેક જૂથમાં 30 વિષયપાત્રો રાખવામાં આવ્યા હતા. દરેક જૂથ પર પગના વિસ્ફોટક બળની પૂર્વ કસોટી લેવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ જૂથ-અ યોગ તાલીમ, જૂથ-બ એરોબિક તાલીમ, જૂથ-કને ચક્રિય તાલીમ 12 અઠવાડિયા સુધીની તાલીમ આપવામાં આવી હતી અને જૂથ-ડ ને નિયંત્રિત જૂથ તરીકે રાખવામાં આવ્યુ હતુ. ત્યારપછી ચારેય જૂથોની ઉત્તર કસોટી લેવામાં આવી હતી. આ સંશોધન અભ્યાસમાં યોગ જૂથને વિવિધ યોગની તાલીમ આપવામાં આવી હતી. એરોબિક જૂથને વિડીયોના માધ્યમથી તાલીમ આપવામાં આવી હતી. જ્યારે ચક્રીય તાલીમ જૂથને વિવિધ કસરતોની તાલીમ આપવામાં આવી હતી. જેમાં દોરડાકૂદ, સીટ-અપ્સ, સ્ટેપઅપ, ઝીગ-ઝાગ રન, ખડીલાંબી કૂદ, પગથિયા ચડ-ઉતર, જેવી અન્ય કસરતનો સમાવેશ કરાયો હતો.

5. આંકડાકીય પ્રક્રિયા

ત્રણ પ્રાયોગિક જૂથો અને એક નિયંત્રિત જૂથની પ્રાપ્ત કરેલ માહિતી પર વિચરણ, સહવિચરણ પૃથક્કરણ (ANCOVA) લાગુ પાડી મધ્યકો વચ્ચેના તફાવતોને LSD પોસ્ટ હોક કસોટી લાગુ પાડી 0.05 કક્ષાએ સાર્થકતા ચકાસવામાં આવી હતી.

અભ્યાસના પરિણામો

સારણી - 1

પગનું વિસ્ફોટક બળ કસોટી દેખાવના ત્રણ પ્રાયોગિક અને એક નિયંત્રિત જૂથનું સહ વિચરણ પૃથક્કરણ

કસોટી	જૂથ				સહવિચરણ પૃથક્કરણ				
	યોગ તાલીમ	એરોબિક તાલીમ	ચક્રિય તાલીમ	નિયંત્રિત		વર્ગોનો સરવાળો (SS)	સ્વતંત્ર માત્રા *(df)*	મધ્યક વિચરણ (MSS)	*F*
પૂર્વ કસોટી મધ્યક	0.985	0.982	0.975	0.986	A	0.002	3	0.001	0.239
					W	0.337	116	0.003	
અંતિમ કસોટી મધ્યક	1.069	1.072	1.054	0.979	A	0.171	3	0.057	16.733*
					W	0.395	116	0.003	

સુધારેલ મધ્યક	1.066	1.071	1.060	0.976	A	0.184	3	0.061	41.446*
					W	0.170	115	0.001	

*** સાર્થકતાનું ધોરણ 0.05 કક્ષાએ F (3, 116) = 2.682 & (3, 115) = 2.683**

ઉપરોક્ત સારણી - 1માં પગનું વિસ્ફોટક બળ કસોટી દેખાવના પૂર્વ કસોટીના મધ્યકોનો ***'F'*** રેશિયો 0.239 જોવા મળેલ હતો. જેને ટેબલ વેલ્યુ સાથે સરખાવતા (2.682) 0.05 કક્ષાએ સાર્થક થયેલો જોવા મળેલ ન હતો. ચારેય જૂથની અંતિમ કસોટીના મધ્યકોનો ***'F'*** રેશિયો 16.733 જોવા મળેલ હતો. જેને ટેબલ વેલ્યુ સાથે સરખાવતા (2.682) 0.05 કક્ષાએ સાર્થક થયેલો જોવા મળેલ હતો. તેથી આપવામાં આવેલ તાલીમથી વિષયપાત્રોના દેખાવમાં સાર્થક કક્ષાએ સુધારો થયેલ સાબિત થાય છે. ઉપરાંત સુધારેલા મધ્યકોનો ***'F'*** રેશિયો 41.446 જોવા મળેલ હતો. જેને ટેબલ વેલ્યુ સાથે સરખાવતા (2.683) 0.05 કક્ષાએ સાર્થક થયેલો જોવા મળેલ હતો. ***'F'*** રેશિયો દ્વારા સુધારેલ મધ્યકો વચ્ચે જોવા મળેલ ચારેય જૂથોનો તફાવત સાર્થક થાય છે. સુધારેલ અંતિમ મધ્યકોની વચ્ચેના તફાવતોની સાર્થકતા જોવા માટે અને યોગ, એરોબિક અને ચક્રિય જૂથમાં કયા જૂથને પ્રાયોગિક માવજત વધુ અસરકારક રહી છે તે તપાસવા માટે સુધારેલા મધ્યકો વચ્ચેના ક્રાંતિક તફાવતની સાથે સાર્થકતા તપાસવામાં આવી હતી. જે સારણી - 2માં દર્શાવેલ છે.

સારણી - 2

પગનું વિસ્ફોટક બળ કસોટી દેખાવના ત્રણ પ્રાયોગિક અને એક નિયંત્રિત જૂથના મધ્યકો વચ્ચેનો ક્રાંતિક તફાવત દર્શાવતી સારણી

મધ્યક				મધ્યક તફાવત	ક્રાંતિક તફાવત
યોગ તાલીમ	એરોબિક તાલીમ	ચક્રિય તાલીમ	નિયંત્રિત		
1.066	1.071			0.005	0.020
1.066		1.060		0.007	
1.066			0.976	0.090*	
	1.071	1.060		0.012	
	1.071		0.976	0.095*	
		1.060	0.976	0.084*	

સાર્થકતાનું ધોરણ 0.05 કક્ષાએ

ઉપરોક્ત સારણી - 2માં એરોબિક તાલીમ જૂથમાં અન્ય બંને પ્રાયોગિક જૂથોની સરખાણીમાં વધુ સાર્થક (0.095) કક્ષાએ સુધારો જોવા મળેલ હતો. ત્યારબાદ યોગ તાલીમ જૂથ (0.090) કક્ષાએ સુધારો જોવા મળેલ હતો. ત્યારબાદ ચક્રિય તાલીમ જૂથ (0.090) કક્ષાએ સુધારો દર્શાવે છે. યોગ, એરોબિક અને ચક્રિયની તાલીમ

જૂથની પ્રાયોગિક માવજતમાં એરોબિકની તાલીમ જૂથને આપવામાં આવેલ તાલીમની વધુ સાર્થક અસર જોવા મળી હતી. ત્રણેય પ્રાયોગિક જૂથો વચ્ચે પ્રાયોગિક માવજતની સાર્થક અસર જોવા મળેલ ન હતી. પરંતુ નિયંત્રિત જૂથની તુલનામાં ત્રણે પ્રાયોગિક જૂથ પર પ્રાયોગિક માવજતની અસર જોવા મળી હતી.

6. તારણઃ

- પદ્ધત્તિસરના બાર (12) અઠવાડિયાના યોગ, એરોબિક અને ચક્રિયની તાલીમ કાર્યક્રમથી પસંદ થતા વિષયપાત્રોના પગનું વિસ્ફોટક બળમાં નોંધપાત્ર સુધારો જોવા મળ્યો હતો.

સંદર્ભગ્રંથ:

1. કચ્છી, ભવન, **દુનિયા ઝુકતી હૈ,** અમદાવાદ-૧ અને મુંબઈ-૨: નવભારત સાહિત્ય મંદિર, જુલાઈ ૨૦૦૧.
2. ચંદાણી, એસ. પી., **દિલ દિમાગને કેળવીએ,** લાફટર સૂવનિયર, અમદાવાદઃ લાફટર મૂવમેન્ટ ફોર હેલ્થ એન્ડ ફિટનેશ, જુલાઈ-૨૦૦૦.
3. બ્રીક, લેઈની, **ફિટનેસ એરોબિક્સ,** યુ.એસ.એ. ચેમ્પેઈનઃ હ્યુમન કાયનેટીક પબ્લિશર, 1996.
4. રાય, વી. કે., **દોડના સ્પ્રિન્ટ સે મેરેથોન તક,** ભોપાલઃ હિન્દી ગ્રંથ અકાદમી, 2000.
5. વર્મા, પ્રકાશ જે., **એ ટેક્ષબુક ઓન સ્પોર્ટસ સ્ટેટેસ્ટીક્સ**, ગ્વાલિયર: વિનસ પબ્લિકેશન, 2000.
6. શર્મા, પી. ડી., **યોગસન પ્રાણાયામ કરો અને નિરોગી રહો,** ગુજરાતઃ નવનીત પબ્લિકેશન, ઈન્ડિયા લીમીટેડ, ૨૦૦૧.
7. હરદયાલસિંઘ, **સાયન્સ ઓફ સ્પોર્ટસ ટ્રેનિંગ,** ન્યુદિલ્હીઃ ડી.વી.એસ. પબ્લીકેશન, 1991.

Shikshan Sanshodhan : Journal of Arts, Humanities and Social Sciences ISSN: 2581-6241
Monthly, Peer-Reviewed, Refereed, Indexed Journal Impact Factor: 7.384
Volume - 7, Special Issue - 11, September - 2024 Publication Date: 30/09/2024

DOIs:10.2018/SS/ICLSGM-2024-04 --:-- Research Paper / Article / Review

ನವ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಅನುಕೂಲ ಹಾಗೂ ಅನಾನುಕೂಲಗಳು

ಡಾ. ಜಗದೀಶ್‌ಬಾಬು ಬಿ.ವಿ

ಸಹಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು – ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗ
ಸಂತ ಫ್ರಾನ್ಸಿಸ್ ಕಾಲೇಜು

ಕೋರಮಂಗಲ, ಬೆಂಗಳೂರು – ೫೬೦೦೩೪

ವಿ.ಅಂಚೆ : ರಿಚಿಡಚಿಜಝ್ಟಚಿಟಾಝಾ@ರುಚಿಟ.ಛಿಡು

ಸನ್ನೆ – ಸಂಕೇತ – ಭಾಷೆ ಹೀಗೆ ಸಾಗಿ ಬಂದ ಸಂಪರ್ಕ ಇಂದು ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡು ಆಧುನಿಕತೆ –

ನಾಗರಿಕತೆ – ವೈಜ್ಞಾನಿಕತೆ – ತಾಂತ್ರಿಕತೆ – ಜಾಗತೀಕರಣ ಬೆಳೆದಂತೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಕ್ತಿ – ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿ – ಸಮಾಜದ ನಡುವಣ ಸಂಪರ್ಕದ ರೀತಿಯೂ ಬದಲಾಗುತ್ತಾ, ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ, ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಂಡ ಸಂವಹನ ಉಪಗ್ರಹಗಳು ಮಾಹಿತಿ ಜಾಲವನ್ನು ಬಹುವೇಗವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಈ ಜಗತ್ತೆ ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಅಂದರೆ 'ಜಾಗತಿಕ ಗ್ರಾಮ' ಎನ್ನುವ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ೨೧ನೇ ಶತಮಾನದ ಇಂದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿದೆ. ನೋಬೆಲ್ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ವಿಜೇತ ಸೀನ್‌ಮ್ಯಾಕ್‌ಬ್ರೈಡ್ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮಹತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ಮುಂದುವರಿದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಒಂದು ಸಾಧನ ಮಾತ್ರ. ಆದರೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಶೀಲ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಇವು ದೇಶವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಸಾಧನ ಅಥವಾ ಸೇತುವೆ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಈ ಮೇಲಿನ ಮಾತಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ಭಾರತ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ದೊಡ್ಡ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತರುವ, ಬದುಕನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವ, ದೇಶವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶ.

ಸಮೂಹ ಸಂವಹನ ಮಾಧ್ಯಮಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು :-

೧). ಮುದ್ರಣ ಮಾಧ್ಯಮ – ಪತ್ರಿಕೆಗಳು [ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪ್ರಕಾರಗಳು]

೨). ಎಲೆಕ್ಟ್ರಾನಿಕ್ ಮಾಧ್ಯಮ ಅಂದರೆ ಟಿವಿ. ಮಾಧ್ಯಮ.

೩). ಡಿಜಿಟಲ್ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು [ಒನ್ ಇಂಡಿಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ].

೪). ಆಕಾಶವಾಣಿ, ಸಮುದಾಯ ರೇಡಿಯೋ, ಎಫ್.ಎಂ ರೇಡಿಯೋ ಇತ್ಯಾದಿ.

೫). ಸಾಮಾಜಿಕ, ಮಾಧ್ಯಮಗಳು [ಫೇಸ್‌ಬುಕ್, ಟ್ವಿಟರ್, ಇನ್‌ಸ್ಟಾಗ್ರಾಂ, ವಾಟ್ಸ್‌ಆಪ್ ಇತ್ಯಾದಿ]. ೬). ಗೂಗಲ್ ಮತ್ತು ಯಾಹೂನಂಥ ವೇದಿಕೆಗಳು.

೭). ಮೌಖಿಕ ಮಾಧ್ಯಮ – ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ಹಬ್ಬುವ ಸಂಗತಿಗಳು, ಕಥೆಗಳು.

೮). ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಹಾಗೂ ಜಾನಪದೀಯ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು – ಲಾವಣಿಗಳು, ಗೀಗಿ ಪದಗಳು, ನಾಟಕಗಳು, ಯಕ್ಷಗಾನ, ಹವ್ಯಾಸಿ ಬೀದಿ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿ ನಾಟಕಗಳು ಮುಂತಾಗಿ.

೯). ಸಿನಿಮಾ.

ಖಜ.ರಾಟ ಚಿಟ ಡಜಿ ಎರಾಡಿಟಚಿಟ್ಝಟ್ಗರಾಟಜ ಛಜ.ಜಡಿತಾಝಜ – ಒಚಿಝಚಿಣಟಚಿ ಉಚಿಟಜಝ

ಈಡಿಜಚಜಡಟ ಡಜಿ .ರಿಜಚಝ ಚಿಟಜ ರಿಜಟ ್ಣಝಜ ಜಿಡಾಟಜಚಿಣಯಟ ಡಜಿ ಋತಿಚಿಡಿಚಿರಿ. ಖಜಿ ಣಝಜ ಜಿಡಾಟಜಚಿಣಯಟ .ಣಡಟಜ್ಟ

-೧-

ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾದ 'ವಾಕ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ'ದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ಯುಚ್ಛವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎನ್ನುವುದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ವಿವೇಕ, ಎಚ್ಚರ, ಅನುಕಂಪ, ಪ್ರಾಮಾಣ ಿಕತೆ, ಪಾರದರ್ಶಕತೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾಜಮುಖಿ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ, ಹಾಗೂ ಅವು ಸಮಾಜದ ಮುಖ್ಯಧಾರೆಯಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸಂವಹನ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನ್ನ, ನೀರು, ನಿದ್ದೆ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಷ್ಟೇ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾದದ್ದು. ಮಾತುಕತೆ, ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯ, ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವಹನ ಮನುಷ್ಯನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಕೊಂಡಿ. ಮನುಷ್ಯ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಬಾಳಲಾರ, ಸಂವಹನ ಇಲ್ಲದೆ ಅವನು ಬದುಕಲಾರ. ಒಂದು ಮಗುವಿಗೆ ನೀವು ಕೊಡಬಹುದಾದ ಅತಿ ಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆ ಎಂದರೆ ಅದನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸದೇ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವುದು. ಮಕ್ಕಳೂ 'ಠೂ' ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ತಂದೆ–ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಈ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಸಂವಹನದ ಮಹತ್ವ ಎಷ್ಟೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ ನಮಗೆ ಅರಿವಾದೀತು. ಸಂವಹನ ಕೇವಲ ಭಾಷೆ, ಸಂಜ್ಞೆ, ಸಂಕೇತಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾತ್ರ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ರಕಲೆ, ನಾಟಕ, ಸಿನಿಮಾ, ಸಂಗೀತ, ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳೂ ಸಂವಹನ ಮಾಧ್ಯಮಗಳೇ. ಈ ಕಲೆಗಳ ಮೂಲಕವೂ ಸಹೃದಯರ ನಡುವೆ ಸಂವಹನ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವಿಲ್ಲಿ ಅರಿಯಬೇಕು.

ಮಾಹಿತಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಸಂವಹನಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಹೊಸ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟದ್ದು ಹಾಗೂ ಸಂವಹನದ ಇಡೀ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿಸಿದ್ದು ಅದರ ಅತಿದೊಡ್ಡ ಸಾಧನೆ. ಮಾಹಿತಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದ ಸಂಗತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಇಂದು ಸರ್ವೇ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳಾಗಿ ಹೋಗಿವೆ. ಕಂಪ್ಯೂಟರು – ಸ್ಮಾರ್ಟ್‌ಫೋನುಗಳಲ್ಲಿ ಟೈಪಿಸುವ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು, ಕ್ಯಾಮೆರಾಗೆ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲೇ ಪ್ರಪಂಚ ಪರ್ಯಟನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡುವುದೇನು ಕಡಿಮೆ ಸಾಧನೆಯೇ? ಎಂಬ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪುಸ್ತಕ, ಪತ್ರಿಕೆಗಳು, ಚಲನಚಿತ್ರ, ರೇಡಿಯೋ, ಟಿವಿ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಸಮೂಹ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಹಲವು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಭಾವಿಸುತ್ತ ಬಂದಿವೆ, ನಿಜ. ಆದರೆ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಅಪಾರವಾಗಿ ಪ್ರಭಾವಿಸಿರುವುದು ಮಾಹಿತಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಕೊಡುಗೆಗಳಾದ ನವಮಾಧ್ಯಮಗಳು. ಇಂಟರ್‌ನೆಟ್ (ಅಂತರಜಾಲ) ಇರಬಹುದು, ಇ–ಮೇಲ್ ಇರಬಹುದು, ಮೊಬೈಲ್ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವಿರಬಹುದು, ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಿ ಜಾಲದ (ವರ್ಲ್ಡ್‌ವೈಡ್‌ವೆಬ್) ಕೊಡುಗೆಗಳಾದ ಜಾಲತಾಣ – ಬ್ಲಾಗ್‌ಗಳಿರಬಹುದು, ಸಮಾಜ ಜಾಲಗಳಾದ (ಸೋಶಿಯಲ್ ನೆಟ್‌ವರ್ಕ್) ಫೇಸ್‌ಬುಕ್ – ಟ್ವಿಟರ್‌ಗಳಿರಬಹುದು, ಮೊಬೈಲ್ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ರವಾನಿಸಲು ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲರೂ ಬಳಸುವ ವಾಟ್ಸ್‌ಆಪ್‌ನಂತಹ ಸೇವೆಗಳೇ ಇರಬಹುದು; ವರ್ತಮಾನದ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ನವಮಾಧ್ಯಮಗಳು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ಹಲವು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ನಾವಿಂದು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇಮೇಲ್ ಬಳಕೆ ವ್ಯಾಪಕವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಈ ತಂತ್ರಾಂಶಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಟೈಪು ಮಾಡಿದ ಕಡತಗಳನ್ನು ಅಟ್ಯಾಚ್‌ಮೆಂಟ್ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿಸುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಶುರುವಾಯಿತು. ಜಾಲಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ರೆಕ್ಕೆಗಳು ಮೂಡಿದ್ದು ಆಗಲೇ ಎನ್ನಬಹುದು. ಪದಸಂಸ್ಕಾರಕ ಅಂದರೆ ವರ್ಡ್‌ಪ್ರಾಸೆಸರ್ ತಂತ್ರಾಂಶ – ಸೇಡಿಯಾಪು ತಂತ್ರಾಂಶ, ಯೂನಿಕೋಡ್ ಸಂಕೇತ ವಿಧಾನ ಬಳಕೆಗಳು ವ್ಯಾಪಕವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಜಾಲ ಜಗತಿ ್ತನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಇವೆ. ಸಾವಿರಾರು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಬ್ಲಾಗ್ ಹಾಗೂ ಜಾಲತಾಣಗಳ ಮೂಲಕ ಜಾಲಲೋಕದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡದ ಕಂಪು ಹರಡುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಚಲಿತ ವಿದ್ಯಮಾನ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ವಿಜ್ಞಾನ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕನ್ನಡದ ತಾಣಗಳು ಇಂದು ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. ಕನ್ನಡಿಗರು ರೂಪಿಸಿದ ತಾಣಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ – ಜಾಗತಿಕಮಟ್ಟದ ಹಲವು ತಾಣಗಳೂ ಈಗ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ದೊರಕುತ್ತಿವೆ. ನಮ್ಮ ಕಂಪ್ಯೂಟರಿನಲ್ಲಿ, ವಿವಿಧ

-೨-

ಜಾಲತಾಣಗಳಲ್ಲಿ, ಅಂಗೈಯ ಸ್ಮಾರ್ಟ್‌ಫೋನಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಓದುವುದು, ಟೈಪಿಸುವುದು, ವಿವಿಧ ತಂತಾ ್ರಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವುದು ಈಗ ಹಿಂದೆಂದಿಗಿಂತ ಅತಿಸುಲಭವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಅಥವಾ ಬೇರಾವುದೋ ಭಾಷೆಯ ಮೂಲಕ ಜಾಲಲೋಕದಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು ಈಗ ಕನ್ನಡದಲ್ಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾದ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ.

<u>ಅನುಕೂಲಗಳು</u> :

೧). ತಂತ್ರಾಂಶ ಜಗತ್ತಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಯಂತ್ರಾಂಶ ಲೋಕದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯೂ ಪೂರಕವಾಗಿದೆ – ಇದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಕೈಲೂ ಕಾಣಸಿಗುವ ಸ್ಮಾರ್ಟ್‌ಫೋನ್‌ಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲವೆ? ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲೊಂದು: ನಮಗನಿಸಿದ್ದನ್ನು – ನಾವು ಬರೆದಿದ್ದನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸುವುದು ಈಗ ಬಲು ಸುಲಭ.

೨) ಬರವಣಿಗೆ ಪೂರ್ತಿಯಾದಾಗಿನಿಂದ ಅದು ಪ್ರಕಟವಾಗುವವರೆಗೆ ಮುದ್ರಣ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದ ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅವಧಿಯ ವಿಳಂಬ ಈಗಿಲ್ಲ.

೩). ಪ್ರಕಟಿಸುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರಕಟವಾದುದನ್ನು ಓದುಗರು ತಕ್ಷಣವೇ ಓದಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುವುದು, ಅದಕ್ಕೆ ಲೇಖಕರು ಅದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸುವುದು ಕೂಡ ಇಂದು ಅತ್ಯಂತ ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ.

೪). ಬರೆದಿದ್ದನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕು, ಹೊಸ ಮಾಹಿತಿ ಸೇರಿಸಿ ವಿಸ್ತರಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಅದೂ ಆದೀತು. ೫). ಬರೆಯಲು ಬೇಸರವಾದರೆ ಧ್ವನಿ ರೂಪದಲ್ಲೋ ವೀಡಿಯೋ ರೂಪದಲ್ಲೋ ನಮ್ಮ ಅನಿಸಿಕೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಕೂಡ ಇಂದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ.

೬). ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ 'ಸಂವಹನದ ಹಕ್ಕು,' ವಾಕ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾಪಕವೂ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯೂ ಆದುದೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಮಾನವನ ಮೂಲಭೂತ ಹಕ್ಕಾಗಿದ್ದು, ಇದರಿಂದ ಸಮುದಾಯ, ಸಮಾಜ ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸಮಾಜವಿಜ್ಞಾನ, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

೭). ದೇಶ – ದೇಶಗಳ ನಡುವೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂವಹನ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಪರ್ಕ, ಸಹಭಾಗಿತ್ವ, ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂವಹನ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿಪಕ್ಷೀಯ ಸಂಚಾರ ಏರ್ಪಟ್ಟು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದಿಗ್ಗಜ – ರಸಋಷಿ – ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ ಕುವೆಂಪುರವರ ಪಂಚಮಂತ್ರಗಳಾದ ಮನುಜಮತ – ವಿಶ್ವಪಥ, ಸರ್ವೋದಯ – ಸಮನ್ವಯ – ಪೂರ್ಣದೃಷ್ಟಿ –ಪ್ರಜ್ಞೆಗಳು ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾಗಿ ಹರಡಲು ನವಮಾಧ್ಯಗಳು ಸಕ್ರೀಯವಾಗಿ ಇಂದು ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿವೆ ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಪ್ರಬಲವಾದ ಅನಿಸಿಕೆ. ಒಂದು ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲವೂ ನವ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದ ಅನುಕೂಲಗಳೇ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳ ಪರಿಣಾಮವೇನು ? ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡುವುದಾದರೆ . . . . . .

<u>ಅನಾನುಕೂಲಗಳು :-</u>

೧) ಬೇರೆ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಮಾಹಿತಿಯ ಪ್ರಕಟಣೆ ಇಂದು ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ; ಸಂವಾದದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಗುಂಪುಗಾರಿಕೆ – ವೈಯಕ್ತಿಕ ನಿಂದನೆ – ಅವಹೇಳನಗಳೂ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ.

೨) ಪ್ರಸಾರದ ಹೊಸ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೈಗೆಟುಕಿದಂತೆ ತಪ್ಪು ಮಾಹಿತಿ, ಸುಳ್ಳುಗಳೂ, ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹರಡುತ್ತಿವೆ.

೩) ವೈಯಕ್ತಿಕ ದ್ವೇಷ ಸಾಧನೆ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಕೆಡಿಸುವಂತಹ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲೂ ನವಮಾಧ್ಯಮಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

–೩–

೪) ಇತರರ ಬಗ್ಗೆ ಅವಹೇಳನಕಾರಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು, ಜಗಳ ಕಾಯುವುದು, ದ್ವೇಷಕಾರುವುದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಈ ನವ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಆತಂಕಕಾರಿ ಸಂಗತಿ.

೫) ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ನೀಡುವ ಭರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಯೋಚಿಸದೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹರಿಬಿಡುವ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಕೂಡ ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಮಾತು–ಬರಹ ಸೇರಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಮಾರ್ಗವನ್ನಾದರೂ ನಾವು ಅದನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ ಎಂಬುದು ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ಬಳಸಿ ರೂಪಿಸಿದ್ದನ್ನು ಹಂಚಲು ಮಾಧ್ಯಮ ಹಳೆಯದಾದರೇನು? ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸದಾದರೇನು? ಹಂಚಲು ಹೊರಟ ವಿಷಯದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ನಮ್ಮದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅರಿತು ನಡೆಯುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜ್ಞಾನವೊಂದು ನಮಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕು, ನವಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಹೇಗೆ ನಮ್ಮ ಆಪ್ತಮಿತ್ರರಾಗಲಬಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ 'ಅತಿಯಾದರೆ ಅಮೃತವು ವಿಷವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ದುರುಪಯೋಗ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಇದೇ ನವಮಾಧ್ಯಮಗಳು ನಮಗೆ ಶತ್ರುಗಳು ಕೂಡಾ ಆಗಬಲ್ಲವು ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಕೃತಿಗಳು

೧) ಮಾಧ್ಯಮ ಮಾರ್ಗ – ಪದ್ಮರಾಜ ದಂಡಾವತಿ

ಪ್ರಕಟಣೆ : ಸಪ್ನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್ ಪ್ರೈವೇಟ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್
೧೧, ೩ನೇ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ,
ಗಾಂಧಿನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು–೦೯. ೨೦೧೮.

೨) ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ ಡಾ. ಪದ್ಮರಾಜ ದಂಡಾವತಿ

೧೯೯೧ – ೨೦೨೧ ಪ್ರಕಟಣೆ : ಗೀತಾಂಜಲಿ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಾಶನ ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷ ಕಂದಾಯಭವನ, ನೂರಡಿ
ರಸ್ತೆ, ರಾಜೇಂದ್ರ ನಗರ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ – ೦೧. ೨೦೨೨.

೩) ಕಲ್ಯಾಣ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಪಾದಕರು :
[ಅಖಿಲ ಬಾರತ ೮೨ನೇ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನ] ಡಾ. ಅಮರೇಶ ನುಗಡೋಣಿ
ರಾಯಚೂರು ನೆನಪಿನ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಟಣೆ :
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಅ]. ಮಾಧ್ಯಮಗಳು : ಸಂಕಷ್ಟ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಪಂಪ ಮಹಾಕವಿ ರಸ್ತೆ, ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ
ಆರ್.ಪೂರ್ಣಿಮಾ ಬೆಂಗಳೂರು–೫೬೦೦೧೮. ೨೦೧೬. ಆ]. ಸಮೂಹ ಮಾಧ್ಯಮ : ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು ಮತ್ತು
ಸವಾಲುಗಳು.
ಇಂದಿರಾ.ಎಸ್.
ಇ]. ಫೇಸ್ ಬುಕ್, ಟ್ವಿಟರ್ ಮತ್ತು ಬ್ಲಾಗುಗಳು : ಸಮಸ್ಯೆ, ಪರಿಣಾಮ.
ವಸುಧೇಂದ್ರ
ಈ]. ನವಮಾಧ್ಯಮಗಳು : ಅಗತ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮ.
ಟಿ.ಜಿ. ಶ್ರೀನಿಧಿ

–೪–

೪) ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ ಜಿ.ಎನ್. ರಂಗನಾಥರಾವ್
ಪರಿಷ್ಕೃತ ಸಮಗ್ರ ಸಂಪುಟ ಪ್ರಕಟಣೆ : ಕಾಮಧೇನು ಪುಸ್ತಕ ಭವನ # ೫/೧, ನಾಗಪ್ಪ ಸ್ಟ್ರೀಟ್,
ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು–೫೬೦೦೨೦. ೮ನೇ ಮುದ್ರಣ. ೨೦೨೦.

೫) ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಪಠ್ಯ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು :
ಸುವರ್ಣ ಸಂಪದ ಡಾ. ಸಿ.ಬಿ. ಹೊನ್ನುಸಿದ್ದಾರ್ಥ
[ಬಿ.ಸಿ.ಎ. ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್] ಪ್ರಕಟಣೆ : ನಿರ್ದೇಶಕರು
ಅ]. ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಮತ್ತು ಮುದ್ರಣಾಲಯ ಡಾ. ಬರಗೂರು
ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ,
ಬೆಂಗಳೂರು–೫೬. ೨೦೧೫.
ಆ]. ಮೊಬೈಲ್ ಪೋಬಿಯ
ಈರಪ್ಪ ಎಂ.ಕಂಬಳಿ

೬) ನೀವೂ ಸಂಪಾದಿತ ಕೃತಿ : ವಿನಾಯಕ ಕೋಡ್ಸರ ಪತ್ರಕರ್ತರಾಗಬೇಕೆ ? ಪ್ರಕಟಣೆ :
ಮಿಥಿಲಾ ಪ್ರಕಾಶನ
೧೬೨೦/೪೮, ೭ನೇ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ಇ–ಬ್ಲಾಕ್, ೨ನೇ ಹಂತ, ರಾಜಾಜಿನಗರ,
ಬೆಂಗಳೂರು–೫೬೦೦೧೦. ೨೦೧೬.

Shikshan Sanshodhan : Journal of Arts, Humanities and Social Sciences ISSN: 2581-6241
Monthly, Peer-Reviewed, Refereed, Indexed Journal Impact Factor: 7.384
Volume - 7, Special Issue - 11, September - 2024 Publication Date: 30/09/2024

DOIs:10.2018/SS/ICLSGM-2024-05 --:-- Research Paper / Article / Review

॥ वेदव्यासाय नमः ॥

समाजाभिवृद्ध्यै स्त्रीयोगदानम्

(Women's contribution to the growth of society)

P.Balamurali Krishna [1], Dr Rajani Jayaram [2],
[1] Research Scholar, Sanskrit Department , JAIN(Deemed to be University), Bangalore
Email - pbalamuralikrishna007@gmail.com
[2] Dean, Student Welfare, Professor in Sanskrit,
JAIN(Deemed to be University), Bangalore
Email - rajanijairam@gmail.com

प्राथमिकं वचः

इदमत्र प्रस्तूयते स्त्रीणां मनोधर्मः समाजाभिवृद्ध्यै सहकरोतीति। अत्रास्ति बहवः प्रकाराः।

एकः :- पुरुषेभ्यः स्त्रीष्वस्ति वा सामर्थ्यातिशयः आध्यात्मिकसिध्दिशिखरमारोढुम्।

द्वितीयः :- समाजः बहुधा विभक्तः इति सार्वजनीनः । राजनीतिः, अर्थनीतिः, संस्कृतिः, कुटुम्बनिर्वाहः, इत्येवं प्रकाराः। एषु सर्वेषु पुरुषो वातिशेते आहो स्त्री।

तृतीयः :- ऋग्यजुसामाथर्वसंहिताः मन्वादिस्मृतयः भारतरामायणे भागवताद्यष्टादशपुराणानि च स्त्रीषु विचारस्वातन्त्र्यं प्रतिपादयन्ति। बुबोधयिषन्ति च। बुभुत्सा च विफला बभूवेति भारतदौर्भाग्यमिति खिद्यतेऽन्तःकरणम् ।

अथापि प्राचीनकालीनोऽयं देशः ग्रन्थानां साफल्याधाने सम्पन्नो बभूव। परन्तु मद्यकालीनः क्वचित्क्वचित् वैफल्यमापादयामास। इदञ्च खेदमावहति।

निरीक्षते च वर्तमानकालीनः साफल्यं भविष्यति। नास्ति च निर्णीतः। प्रतीक्षामहे च औन्नत्यम्।

महाभारते च बहूनि स्त्रीपात्राणि दरीदृश्यन्ते । तेषु एकैकमपि पात्रं कथं क्लिष्टेष्वसरेषु निर्णिनायेति रोचकम्।

"पुरुषाः एव उत्कृष्टाः" इति ये बभ्रमुः तेपिखलु भारतीयानां स्त्रीपात्राणां दर्शनमात्रेण वयं खलु भ्रान्ताः इति अनुबभूवुः।

"भारतीयाः पुरुषाः स्वतः एव समस्यां तर्तुं अशक्ताः स्त्रीमुखाः बभूवुः" इति निरूपणं स्त्रीणामौन्नत्यं प्रतिपादयामास ज्ञानसूर्यः बादरायणः। न केवलं स्त्रीषु निर्णयशक्तिः। जीवने तासां निष्कामः जीवनक्रमः। स्वोत्कर्षमप्यपरिगणय्य परोत्कर्षाभिलाषः। शारीरं वा मानसं वा श्रममविगणय्य अव्याहतमविरतमहर्निशि तासां साधनम् । अनितारसाधारणेन पुरुषेषु त्रिकालेऽपि अनूह्येन स्त्रीणां गुणपुञ्जेनैव आनतशिरस्काः स्मृतिकाराः "यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः" नारीस्थानं न केवलं नारीस्थानमपि तु देवस्थानमेवेत्युज्जुघुषुः ।

स्त्रियः बह्व्यः महाभारते अध्यात्मज्ञानप्रवर्तकेन व्यासेन निरूपिताः । ताश्च १) द्रौपदी, २) कुन्ती, ३) गान्धारी, ४) पिङ्गला, ५) अरुन्धती, इत्यादयः ।

ताश्च सर्वाः कथमध्यात्मज्ञानप्रवर्तिकाः भवेयुरितितु मनोज्ञानाधीनम्। अतः मनसः प्रभेदः तस्य कार्यनिर्वहणक्रमः इत्येवंरूपः मनोवैज्ञानिकविचारः इदानीमत्र प्रथमतः प्रस्तूयते ।

पञ्चविधमन्तःकरणम् ॥

मनो बुद्धिरहङ्कारश्चित्तं चेतनञ्चेति । तन्मनः, यत् सङ्कल्पयति विकल्पयति च ।

तद्यथा कश्चिद् युवा काञ्चित् युवतिं पश्यति । सा मे स्यादिति आकाङ्क्षति। ततः सः काञ्चिदन्यां मनोरमां वरसुन्दरीं पश्यति । तर्हि अनिर्णये पतति इमां वृण्वीय आहो तामिति । तदिदमेव मनसः क्षेत्रम् – इच्छति, सन्देग्धि । तदुक्तम् "सङ्कल्पविकल्पात्मकं मनः" इति ।

सेयमन्तःकरणस्य द्वितीया कङ्कतिका – बुद्धिरिति । सा बुद्धिः, यया निर्णीय प्रवर्तते । इमामेव वरीष्ये नान्यामिति निर्णयदानेन सन्देहं परिहरति । परिहृत्य कार्ये प्रवर्तयति । तदिदमुक्तम् "व्यवसायात्मिका बुद्धिः" इति ।

मनसः सोऽयं तृतीयः प्रभेदः – अहङ्कारः । अयमहङ्कारः, यः 'अहं' इति प्रज्ञां जनयति । 'ममेदम्' इति आत्मीयप्रज्ञाञ्च जनयति । अस्वे स्वत्वभ्रमः, तेन च प्रमादात्मके बन्धे बद्ध्वा असारे संसारे प्रलीय दुःखमनुभावयति । अन्ते आत्मसाक्षात्कारं प्रदाय मुक्तिञ्च प्रदास्यति ।

मनसश्चतुर्थः सम्पुटकः भवति – चित्तम् । तच्चित्तं, यद्भूतं स्मारयति । मनो वा बुद्धिर्वा अहङ्कारो वा सर्वं वर्तमानं ज्ञापयति। न कदापि भूतम्। तदिदं चित्तं भूतसम्बन्धि। पर्वतमहानसचत्वरेषु वह्निधूमयोः अनुभूतं साहचर्यं स्मृतिपथमानीय युक्तिञ्च प्रापयति। तेन मननञ्च सिद्धं भवति। युक्त्यनुसन्धानं हि मननम् । मननेन खलु पूर्वोत्तरमेकीकृत्य नूतनमेकमाविष्कृत्य विज्ञानरङ्गे एधामहे। तदुक्तम्- "चित्तं स्मरणकारणम्" इति ।

मनसः पञ्चमः समुद्गकः – चेतनमिति । न खलु जीवस्य जीवनमेकम् । बहूनि च जन्मानि । एकैकस्मिन् जन्मनि अनन्ताः अनुभवाः। सर्वेऽपि अनुभवाः संस्काररूपेण पिहितकवाटाः अन्तःकरणे निलिल्युः। न खलु अनुभूतं सर्वं स्मर्तुं प्रभवामः। यद्येषा चेतना योगजशक्त्या जागृयात् तर्हि सर्वं भूतं वर्तमानायते। अत एवाहुः "बहुस्मरणशक्तिस्तु चेतनेत्यभिधीयते" इति।

सेयं चेतना न मनसः समुद्गकान्तरम्। किन्तु चित्तस्यैव विस्तारः इति, क्वचित् चतुर्विधमन्तःकारणमाचक्षते प्राञ्चः । तथाहि भागवते –

"मनो बुद्धिरहङ्कारश्चित्तमित्यन्तरात्मनः। चतुर्धा लक्ष्यते भेदः...... " इति ।

॥ उपनिषदि मनसः प्राबल्यदौर्बल्यविचारः ॥

काठकाः खलु निर्दिशन्ति –

"इन्द्रियेभ्यः पराह्यर्था अर्थेभ्यश्च परं मनः । मनसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धेरात्मा महान् परः"। इति अ.1,व,3.म.10.

विस्तरशः वर्णयामासुः तत्रैव –

आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव च । बुद्धिं तु सारथिं विद्धि मनः प्रग्रहमेव च ॥

इन्द्रियाणि हयानाहुर्विषयांस्तेषु गोचरान् । आत्मेन्द्रियमनोयुक्तं भोक्तेत्याहुर्मनीषिणः ॥

यस्त्वविज्ञानवान् भवत्ययुक्तेन मनसा सदा । तस्येन्द्रियाण्यवश्यानि दुष्टाश्वा इव सारथेः ॥

यस्त्वविज्ञानवान् भवत्यमनस्कः सदाऽऽशुचिः । न स तत् पदमाप्नोति संसारं चाधिगच्छति ॥

यस्तु विज्ञानवान् भवति समनस्कः सदा शुचिः। स तु तत् पदमाप्नोति यस्माद् भूयो न जायते ॥

विज्ञानसारथिर्यस्तु मनःप्रग्रहवान्नरः । सोऽध्वनः पारमाप्नोति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ अ.1.व.3.म.3...9.

अस्ति खल्वत्र महान् रहस्यविचारः । नेदानीं प्रस्तूयते । पदार्थस्तु प्रस्फुटः । काठकाः स्फुटमत्र उज्जुघुषुः तत्वशास्त्रमनश्शास्त्रयोरद्वैतम् ।

गीतायामप्येतदुक्तम् –

"इन्द्रियाणि पराण्याहुरिन्द्रियेभ्यः परं मनः। मनसस्तु परा बुद्धिर्यो बुद्धेः परतस्तु सः। इति । 3.42.॥

॥ उपनिषदि मानवस्वभावविमर्शः ॥

"न वा अरे पत्युः कामाय पतिः प्रियो भवति । आत्मनस्तु कामाय पतिः प्रियो भवति ॥

न वा अरे जायायै कामाय जाया प्रिया भवति । आत्मनस्तु कामाय जाया प्रिया भवति ॥

न वा अरे पुत्राणां कामाय पुत्राः प्रिया भवन्ति । आत्मनस्तु कामाय पुत्राः प्रिया भवन्ति ॥

न वा अरे वित्तस्य कामाय वित्तं प्रियं भवति । आत्मनस्तु कामाय वित्तं प्रियं भवति ॥

न वा अरे लोकानां कामाय लोकाः प्रिया भवन्ति । आत्मनस्तु कामाय लोकाः प्रिया भवन्ति ॥

न वा अरे देवानां कामाय देवाः प्रिया भवन्ति । आत्मनस्तु कामाय देवाः प्रिया भवन्ति ॥

न वा अरे सर्वस्य कामाय सर्वं प्रियं भवति । आत्मनस्तु कामाय सर्वं प्रियं भवति" ॥ इति बृहदारण्यकोपनिषत् ।

॥ महाभारतीयं मनश्शास्त्रम् ॥

अस्त्वौपनिषदं मनश्शास्त्रम्। तन्मूलमिदं महाभारतं मनश्शास्त्रम्। प्रकृतं तदिदं पश्यामः।

नास्माभिरत्र नूतनं विवेचनीयमस्ति। स्वयं भगवता द्वैपायनेनैवागादि जये आदिपर्वणि ।

"मन्वादि केचित् ब्रुवते ह्यास्तीकादि तथाऽपरे । ततोपरिचाराद्यन्ये भारतं परिचक्षते" । इति । प.1.अ.66.

उपलभ्यते चेदं पद्यं किञ्चिदिव भिन्नपाठमादिपर्वणि –

"मन्वादि भारतं केचिदास्तीकादि तथाऽपरे। तथोपरिचराद्यन्ये विप्राः सम्यगधीयिरे" । इति।

व्याख्यास्यन्ति चार्वाचीनाः अज्ञानग्रस्तधियः व्यासहृदयानाभिज्ञाः । मनुर्हि मन्त्रः । सच

"नारायणं नमस्कृत्य नरञ्चैव नरोत्तमम् । देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत्" इति मङ्गलश्लोकरूपो मन्त्रः । स एव भारतस्यादिरिति केचिद् विप्राः सम्यगधीयिरे।

पूर्वतनानि चत्वारि अनुक्रमणिकापर्वसङ्ग्रहपौश्यपौलोमपर्वाणि परित्यज्य आस्तीकपर्वत एव भारतस्यारम्भः इति अपरे विप्राः सम्यगधीयिरे।

तदपि पर्व परित्यज्य अंशावतरणपर्वणि उपरिचरवसुकथातः भारतारम्भः इति अन्ये विप्राः सम्यगधीयिरे इति ।

अद्भुतमिदं व्याख्याकौशलम् । अहो स्वयं भारतरचायिता ज्ञानसूर्यः भगवान् वेदव्यास एव सन्देग्धि को वा भारतस्यादिरिति ? !!! ।

तर्हि कोऽयं श्लोकार्थः ? उच्यते। इयंखल्वनितरसाधारणी द्वैपायनशैली । स खलु विजानाति यः शास्त्रजलधौ निमज्य रत्नानि अन्विष्यान्विष्य टीकते । मनसा मन्थानभूतेन शास्त्रजलधिं प्रमथ्य द्वाभ्यां चक्षुर्भ्यां पीयूषं पेपीयते पाययति च । स्पष्टं खलु भविष्यत्पर्वगं व्यासवाक्यम् –

"भाषास्तु त्रिविधास्तत्र मया वै सम्प्रदर्शिताः" । अ.2.प.120. । इत्युल्लिलेख भाष्यकारो आचार्यमध्वः श्रीमहाभारततात्पर्यनिर्णये।

जानन्त्येव खलु पुराणरहस्यविदः समाधिभाषा, दर्शनभाषा, गुह्यभाषा चेति भाषात्रैविध्यम् । यथास्ति तथाकथनं समाधिः। यथादर्शनं मूढानां दर्शनान्तरप्रसिद्धं वा तथाकथनं दर्शनम् । आच्छाद्य कथनं गुह्यम् । एवं त्रिविधापि सा भाषा पौनःपुन्येन विभज्यमाना एकाशीतिविधा भवति । तथाहि भागवततात्पर्यनिर्णये –

"गुह्यदर्शनभाषे च भाषा चैव समाधिका । तिस्रस्तु मूलभाषाः स्युरेकैका च त्रिधा पुनः ॥

गुह्यदर्शनसञ्ज्ञा च गुह्यगुह्या तथाऽपरा । एवमादिक्रमेणैव त्वेकाशीतिविभेदिताः"॥

भाषाः ... । इति । ११/२१/४०

भाष्यकारो महामुनिः आचार्यमध्वः महाभारततात्पर्यनिर्णये व्यासवाक्यैरेव पद्यमिदं विववार –

"सकृष्णान् पाण्डवान् गृह्य योऽयमर्थः प्रवर्तते । प्रातिलोम्यादिवैचित्र्यात् तमास्तीकं प्रचक्षते ॥

धर्मो भक्त्यादिदशकः श्रुतादिः शीलवैनयौ। सब्रह्मकास्तु ते यत्र मन्वादिं तं विदुर्बुधाः॥

नारायणस्य नामानि सर्वाणि वचनानि तु । तत्सामर्थ्याभिधायीनि तमौपरिचरं विदुः ॥

भक्तिर्ज्ञानं सवैराग्यं प्रज्ञा मेधा धृतिः स्थितिः । योगः प्राणो बलं चैव वृकोदर इति स्मृतः ॥

एतद्दशात्मको वायुस्तस्माद् भीमस्तदात्मकः । सर्वविद्या द्रौपदी तु यस्मात् सैव सरस्वती ॥

अज्ञानादिस्वरूपस्तु कलिर्दुर्योधनः स्मृतः । विपरीतं तु यज्ज्ञानं दुःशासन इतीरितः ॥

नास्तिक्यं शकुनिर्नाम सर्वदोषात्मकाःपरे । धार्तराष्ट्रास्त्वहङ्कारो द्रौणी रुद्रात्मको यतः ॥

द्रोणाद्या इन्द्रियाण्येव पापान्यन्ये तु सैनिकाः । पाण्डवेयाश्च पुण्यानि तेषां विष्णुर्नियोजकः ॥

एवमध्यात्मनिष्ठं हि भारतं सर्वमुच्यते । इति। अ.२.प.१३९...१४७

महाभारतस्याद्यात्मनिष्ठत्वं स्त्रीणां समाजाभिवृद्ध्यै योगप्रदानञ्च सोदाहरणमिदानीं निरूप्यते ।

पिङ्गला :-

अत्रास्ति कश्चनेतिहासः । मनः प्रबोधयितुमलमियं कथा। दुःखसन्तप्तोऽयं पुरुषः अनया कथया दुःखं तरति । एधते च सुखम्। तथा हि **:-** पृच्छति च युधिष्ठिरः भीष्मम् "धर्माः पितामहेनोक्ताः राज्यधर्माश्रीताः शुभाः। धर्ममाश्रमिणां श्रेष्ठं वक्तुमर्हसि पार्थिव" इति ।

भीष्मश्चोवाच – "सर्वत्र विहितो धर्मः स्वर्ग्यः सत्यफलं तपः । बहुद्वारस्य धर्मस्य नेहास्ति विफला क्रिया ॥" इति

"यन्न दुखेन सम्भिन्नं न च ग्रस्तमनन्तरम् । अभिलाषोपनीतं च तद्दुःखं स्वःपदास्पदमिति हि प्रमाणेन स्वःपदवाच्यं सुखम् । तच्च गमयतीति स्वर्गः । तच्च सुखं यापयतीति स्वर्ग्यः तादृशश्च धर्मः इदमेव "तपः" । "तप आलोचने" इति हि धातुपारायणिकाः पेठुः । गभीरं हि चिन्तनं दुखं अपनोदयति सुखमादधाति च मनसि । नेहास्ति विफला क्रिया इति तु तथ्यम्।

किन्तदालोचनम् ? श्रुणु सावधानम् असारवदिदं लोकतन्त्रं यत्रयत्र पर्येति ज्ञानी तत्रतत्र दोषमेव निश्चिनोति । अयङ्खलु बुद्धिमान् आत्ममोक्षनिमित्तं यतेत इति । अतः संसारासरताबीजेन सुखप्रदे भगवति गाढश्चिन्तनम् ।

पुनः पप्रच्छ च युधिष्ठिरः " लोके खलु नष्टे धने, नष्टे वा दारे पुत्रे पितरि वा मृते यया बुद्ध्या शोकमपनुदेत् । ताञ्च बुद्धिं निरूपयतु। इति ।

भीष्मस्तदा कञ्चनेतिहासमुदाहरति - पुत्रशोकेनाभिसंतप्तं शोकेन विह्वलं विषण्णवदनं सेनजिन्नामानं राजानं दृष्ट्वा कश्चन विप्रः अब्रवीत्। भो मूढ किमर्थमनुशोचसि ? अहो पुत्रो मृत इति वा, तत्र किमस्ति संतप्तुम्।

त्वंञ्चाहञ्चान्ये च सर्वेऽपि तत्र गमिष्यामः । यतः तत एव आगताः खलु वयम् । इति

सेनजित् पुनः पप्रच्छ इयञ्च बुद्धिः कथं प्राप्यते ? किं श्रवणेन ? उत तपसा ? आहो समाधिना इमां खलु बुद्धिं यदि प्राप्नुमः । तर्हि न विषादस्यावसरः जीवने । इति ।

विप्रस्तु प्रत्याह – यथा काष्ठं च काष्ठं च समेयातां महोदधौ समेत्य च व्यपेयातां तद्वद्भूतसमागमः । पुत्रेषु पौत्रेषु बान्धवेषु स्नेहो न कर्तव्यः । यतो विप्रयोगो धृवं भवति । अदर्शनात् खलु आपतितः, पुनश्च अदर्शनमेव गतः । सुखात् सञ्जायते च दुःखम् । एवमेतत् पुनः पुनः । नित्यं सुखमपि न लभते । न नित्यं लभते दुःखम् । सुहृदः सुखायालं न। नालं दुःखाय शत्रवः । न प्रज्ञालमर्थानाम् । न धनं सुखायालम् । बुद्धिः धनलाभायेत्यपि न । जाड्यमसमृद्धये इत्यपि न । बुद्धिमन्तं मूढं शूरं भीरुं सर्वमपि भागिनञ्चेद् सुखं भजते । इयमत्र प्रकृतिः । अतः राजन् ये च मूढतमाः लोके ये च बुद्धेः परं गताः ते नराः सुखमेधन्ते । अन्तरितः भवादृशः क्लिश्यति । भो राजन् धर्मार्थकाममोक्षेषु अन्त्येषु रेमिरे धीराः । न ते मध्येषु रेमिरे । अतः ये द्वन्द्वातीताः विमत्सराः तान् नैवार्थाः नचानर्थाश्च व्यथयन्ति कदाचन ।

राजन्, जीवने सुखं वा भवतु, दुःखं वा भवतु, द्वेष्यं वा भवतु, प्रियं वा यद्यत् प्राप्तं तत्तत् हृदा उपासीत। न कदापि पराजितो भवेत्। शोकस्थानसहस्राणि हर्षस्थानशतानि च दिवसे - दिवसे मूढमाविशन्ति, पण्डितन्तु न कदापि आविशन्ति। अतः जितेन्द्रियं शोको न कदापि स्पृशते इत्येवं बहुधा मनः समाधाय एवमेव काचन बालिका जिजीवेति सोदाहरणं न्यरूपि विप्रेण। का सा बालिका ? न सा पतिव्रता पतिशुश्रूषणे रता। अपि तु कामिनी केशशूलिनी काचन वेश्या स्त्री। पिङ्गलाभिधा च सा। कृच्छ्रकालेऽपि धर्मं सनातनं न तत्याज। सा खलु वेश्या। प्रतिरात्रं कान्तं सस्मार। स्मराच्च कान्तेन विरराम। "तद्यथा प्रियया स्त्रिया सम्परिष्वक्तः न बाह्यं किञ्चन वेद" इति औपनिषदमानन्दं कान्ताय पिङ्गलानुभावयामास। न खलु सर्वदा

Shikshan Sanshodhan : Journal of Arts, Humanities and Social Sciences ISSN: 2581-6241
Monthly, Peer-Reviewed, Refereed, Indexed Journal Impact Factor: 7.384
Volume - 7, Special Issue - 11, September - 2024 Publication Date: 30/09/2024

एवमेवानङ्गालीलयानङ्ग। धूर्ताः नरकरूपिणः पुनःपुनः पिङ्गलां वञ्चयामासुः। पिङ्गला च क्रमेण जागराञ्चकार। पूर्वमपि जागराम्बभूव स्मरेण। इदानीन्तु अध्यात्मज्ञानेन। अतः खल्वाह भारते "अनर्थोऽपि भवत्यर्थो" इति। सा खलु प्रतिबुद्धा। हार्दमध्यात्मरहस्यमाविश्चकार "नैराश्यं परमं सुखम्" इति। एवं खलु स्त्रीणामौन्नत्यं प्रतिपादयामास।

अरुन्धती :-

सर्वे ऋषिगणाः सदेवताः पितरः समाहिताः तपोवृद्धां महात्मनः वसिष्ठस्य वीर्येण समानशीलामरुन्धतीं अपृच्छन् "त्वत्तो धर्मरहस्यानि श्रोतुमिच्छामहे वयम्" इति। पश्यन्त्वत्र सदेवतान् ऋषिगणान् उपदिदेश अरुन्धती। अयञ्चोपदेशः समाजाभिवृद्ध्यै योगदाने निदर्शनरूपः।

तथा हि - अरुन्धती च स्वाहंकारनिस्सरणपूर्वक एव ऋषिगणानुपदिदेश - सत्यं वीर्येण वसिष्ठसमाना। तत्र च बीजं भवतां प्रसादः। धर्मः खलु त्रिविधः - सनातनः, सामाजिकः, व्यक्तिधर्मश्चेति। त्रिषु सनातनः श्रैष्ठ्यं भजते। सनातनः खलु सर्वदा विद्यमानः। सार्वजनीनश्च। अत एव स सनातनो बभूव। नादेन = वेदेन सहितः = प्रतिपाद्यतासम्बन्धेनेति सनादनः, “तृतीयोऽतिशये” इति व्याकरणसूत्रानुसारेण सनादनः सनातनो बभूव। अत एव वेदप्रतिपाद्यमिमं धर्मं वक्ष्ये । न सामाजिकं वा व्यक्तिधर्मं वा इति प्रतिज्ञाञ्चकार – “भवतां च प्रसादेन धर्मान्वक्ष्यामि शाश्वतान् ” इति । (म.अनु.१९३.३)

अरुन्धती च द्वौ धर्मौ सनातनौ निरूपयमास । प्रथमः :–

“अहन्यहनि यो दद्यात् कपिलां द्वादशीः समाः । मासिमासि च सत्रेण यो यजेत सदा नरः।

गवां शतसहस्रं च यो दद्याज्ज्येष्ठपुष्करे । न तद्धर्मफलं तुल्यमतिथिर्यस्य तुष्यति” ॥ इति ।

अतिथिसत्कारः श्रेष्ठः एकः वेदोक्तः धर्मः इति फलनिरूपणपुरस्सरमाहारुन्धती । “अतिथिदेवो भव” इति हि वेदः ।

यमोप्याह – “आशाप्रतीक्षे सङ्गतं सूनृतां । चेष्टापूर्ते पुत्रपशूंश्च सर्वान् । एतद् वृङ्क्ते पुरुषस्याल्पमेधसो ।

यस्यानश्नन् वसति ब्राह्मणो गृहे” ॥ (कठोपनिषदि अ.१.व.१.प.८)

यमपत्नी शामलाप्याह – “वैश्वानरः प्रविशत्यतिथिर्ब्राह्मणो गृहान् । तस्यैतां शान्ति कुर्वन्ति हर वैवस्वतोदकम्” ॥ इति

अपरो धर्मः – श्रद्धधानेन कर्तव्यः सरहस्यः महाफलः मनुष्याणां सुखावहः अपूर्वः धर्मः – “निराहारः साधकः सहोदकान् दर्भान् गृह्य गवां श्रृङ्गे मस्तकेन च तज्जलं प्रतीच्छेत” इति । वेदोप्याह । तथाहि –

“नदं व ओदतीनां नदं योयुवतीनाम् । पतिं वो अघ्न्यानां धेनूनामिषुध्यसि ”॥ (ऋ.सं.८.६९.२)

अद्भुतमिदं – प्रथमः मनुष्येषु प्रीत्या भवितव्यम् । न द्वेषेणेति बुबोधयिषति ।

द्वितीयन्तु इतोऽप्यद्भुतम् – न केवलं मनुष्यान् प्रीयताम् । अपि तु जीवजातं प्रीणातु । यङ्कमपि मा द्वेष्टु इति । तत्रापि गोषु देवतासन्निधिविशेषमनुसन्दधते ऋषयः । अतः अन्यप्राणिभ्यः आदरातिशयः दृश्यते ग्रन्थेषु ।

उपसंहारः

एवमेका वेश्या पिङ्गला विरक्तिपन्थानं दर्शयामास । अपरा पतिशुश्रूषेणे रता परमपतिव्रता अरुन्धती जीवजातेषु प्रीतिं विस्तारयामस ॥ प्रेमपथः प्रदर्शयामास ॥ इदं खलु भारतीयदर्शनस्यौन्नत्यम् । यत् “युक्तियुक्तं वचो ग्राह्यं बालादपि शुकादपि” इति गाथामनुसृत्य स्त्रीमात्रेण बोधयामास ज्ञाननेता द्वैपायनः ॥

कृतज्ञतासमर्पणम्

समाजाभिवृद्ध्यै स्त्रीयोगदानमिति विचारनिरूपणकर्मणि शिशुं मातेव मां प्रतिपदं दिशं प्रदर्शितां दिग्दर्शिनीं श्रीमती Dr. रजनी जयराम् सुनाम्नीं कृतज्ञतापूर्वं हार्दं स्मरामि । स्वक्लेशानप्यविगण्य मां अस्मिन् कर्मणि प्रोत्साहायामास श्रीमती अश्विनी.स.ना । तस्यै हार्दं कार्तज्ञ्यमर्पये । मम जीवने सन्मार्गहेतू, नित्यश्रेयोभिलाषिणौ, मम प्राणसखौ , अपि च गुरू अनिल-राघवेन्द्रप्रभू पूर्णप्रज्ञविद्यापीठे अध्यापकौ । ताभ्यां शिरसा नमस्कृत्य मम लेखनात् विरमामि ।

"॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥"

॥ आकरग्रन्थाः ॥

	ग्रन्थनाम	कर्ता	प्रकाशकः	संवत्सरः
१	श्रीमहाभारततात्पर्यनिर्णयः	आनन्दतीर्थभगवत्पादः	तत्वसंशोधनसंसत्	२००९
२	छान्दोग्योपनिषद्	अपौरुषेयः	अखिलभारतमाध्वमहामण्डलम्	१९६९
३	भगवद्गीता	वेदव्यासः	अखिलभारतमाध्वमहामण्डलम्	१९६९
४	काठकोपनिषत्	अपौरुषेयः	अखिलभारतमाध्वमहामण्डलम्	१९६९
५	ब्रुहदारण्यकोपनिषत्	अपौरुषेयः	अखिलभारतमाध्वमहामण्डलम्	१९६९
६	महाभारतम्	वेदव्यासः	श्रीसद्गुरु	१९९१
७	श्रीभागवततात्पर्यनिर्णयः	आनन्दतीर्थभगवत्पादः	अखिलभारतमाध्वमहामण्डलम्	१०८०

Shikshan Sanshodhan : Journal of Arts, Humanities and Social Sciences ISSN: 2581-6241
Monthly, Peer-Reviewed, Refereed, Indexed Journal Impact Factor: 7.384
Volume - 7, Special Issue - 11, September - 2024 Publication Date: 30/09/2024

DOIs:10.2018/SS/ICLSGM-2024-06 --:-- Research Paper / Article / Review

ಕನ್ನಡ ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಸವಾಲುಗಳು

[1] **Dr. MEENAKUMARI M.**, [2] **DHANALAKSHMI C.,**
[1] Associate Professor of Kannada/ Government First Grade College/ K R Puram, Bengaluru, Karnataka
[2]Assistant Professor of Kannada/Government First Grade College / Nelamangala, Bengaluru Rural District, Karnataka

ಟಿ.ವಿ. ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಮಹಿಳಾ ಸಬಲೀಕರಣಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವದ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿವೆಯಾದರೂ. ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ, ವಿಚಾರವಂತ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದು ತೀರಾ ಕಡಿಮೆ. ಹಾಗೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಹಿಳಾ ಸಬಲೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಪಾತ್ರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗಂಭೀರ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ ಮಹಿಳೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಎಂದೂ ಕುಗ್ಗಿಸಿಲ್ಲ. ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿನ ಮಹಿಳೆಯರ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಧನೆಗಳು ಆಗಾಗ್ಗೆ ವಿವಿಧ ವೃತ್ತ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲಾ ಭಾರತೀಯ ಭಾಷಾ ದಿನಪತ್ರಿಕೆಗಳೂ ವಾರದ ಮಹಿಳಾ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯಾಗಿ, ನಿರೂಪಕಿಯಾಗಿ, ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಿರ್ವಾಹಕಿಯಾಗಿ, ವಾರ್ತಾವಾಚಕಿಯಾಗಿ, ನಿರ್ದೇಶಕಿಯಾಗಿ, ನಿರ್ಮಾಪಕಿಯಾಗಿ ಮಾಧ್ಯಮ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಆದರೂ ಅವಳು ಶೋಷಣೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ಅಧಿಕಾರಯುತವಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ನೇಮಿಸುವುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಆಕೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿರುವ ರೀತಿ, ಆಕೆಯ ಉಡುಗೆ-ತೊಡುಗೆಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಧೋರಣೆಗಳು ಅಷ್ಟೇನು ಆಶಾದಾಯಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಮಹಿಳೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಅವಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವ ಹುನ್ನಾರಗಳೂ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಈ ಧೋರಣೆಗೆ ಅಧಿಕಾರ ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷಪ್ರಧಾನ ಮನೋಭಾವ ಕಾರಣವೇ?, ಅಥವಾ ಸ್ವಯಂ ಹೆಣ್ಣೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಳಾ? ಎಂಬ ಚರ್ಚೆಗಳು ಇಂದು ನಡೆಯಬೇಕಿದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ನಡೆಸಲು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಸ್ಥಾನಮಾನ ಹಾಗೂ ಸವಾಲುಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಸುದ್ದಿ ವಾಹಿನಿಗಳನ್ನೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಮನರಂಜನಾ ವಾಹಿನಿಗಳು ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿರುವ ರೀತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಇಂದು ಸಾಕಷ್ಟು ಚರ್ಚೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಮನರಂಜನಾ ವಾಹಿನಿಗಳು ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೇವಲ ಅಂದದ ಬೊಂಬೆಯಾಗಿ, ಅಬಲೆಯಾಗಿ, ಖಳನಾಯಕಿಯಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಬೌದ್ಧಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ವೈಚಾರಿಕತೆಯನ್ನು ಸುದ್ದಿ ವಾಹಿನಿಗಳ ಮೂಲಕ ಹೊರತರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಹೆಣ್ಣಿನ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಬಗೆಗಿನ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಮನರಂಜನಾ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮಹಿಳೆಯರ ಸ್ಥಾನಮಾನಕ್ಕೂ ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಮನ್ನಣೆಗೂ ಸಾಕಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ಮನರಂಜನಾ ವಾಹಿನಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವ ರೀತಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಅವಕಾಶಗಳ ಕೊರತೆ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ ಅವಕಾಶಗಳಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಟಮಾಡಬೇಕಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಥಮ ಆಕರಗಳು ಕನ್ನಡದ ಸುದ್ದಿ ವಾಹಿನಿಗಳು ಮತ್ತು ಸುದ್ದಿ ವಾಹಿನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರವಾಗುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಾಗಿವೆ. ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಮುಖ ಸುದ್ದಿ ವಾಹಿನಿಗಳಾದ ಟಿವಿ9, ಪಬ್ಲಿಕ್ ಟಿವಿ, ಸುವರ್ಣ ನ್ಯೂಸ್, ದಿಗ್ವಿಜಯ ನ್ಯೂಸ್, ಬಿಟಿವಿ, ಪವರ್ ಟಿವಿ, ಟಿವಿ5 ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನಿತರ ಸುದ್ದಿ ವಾಹಿನಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದ ಮೂಲ ಆಕರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇವು ಪ್ರಥಮ ಆಕರಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಾಹಿನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರವಾಗುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪತ್ರಿಕೆ, ರೇಡಿಯೋ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣಗಳು ಇವು ಅಧ್ಯಯನದ ದ್ವಿತೀಯ ಆಕರಗಳಾಗಿವೆ. ಮಾಧ್ಯಮದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಅಧ್ಯಯನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವವಾಗಿದೆ. ಆರಂಭ ಕಾಲದಿಂದ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಅರಿಯಲು ದ್ವಿತೀಯ ಆಕರಗಳು ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ.

ಭಾರತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೋತ್ತರದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಸಹ ಹೊಸ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ತೆರೆದುಕೊಂಡವು. ಮಾಧ್ಯಮದ ವಿವಿಧ ರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಆದರೆ ಮಹಿಳೆಯ ಮಾಧ್ಯಮ ಪ್ರವೇಶ ಅಷ್ಟೇನು ಸುಲಭದ್ದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವತಃ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅವಳು ವಿರೋಧವನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಮನೆಯಿಂದಲೇ ಹೊರಗೆ ಉಳಿಯಬೇಕಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಎದುರಾಗಿತ್ತು. ಆಕೆಯ ನೈತಿಕತೆಯ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪು ಮಸಿ ಬಳಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೂ ನಡೆದವು.

ನಂತರದ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಮ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಸಾಕಷ್ಟು ದಿಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪತ್ರಿಕಾ ಮಾಲೀಕರು, ಸಂಪಾದಕರು ಹಾಗೂ ಟಿ.ವಿ. ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಆ್ಯಂಕರ್‌ಗಳಾಗಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಈ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಬದಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಮದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಟಿ. ವಿ ಮಾಧ್ಯಮ ಎಂದಾಕ್ಷಣ ಒಂದು ವಾಹಿನಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆಯಿದೆ. ಟಿ. ವಿ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ ಪತ್ರಕರ್ತೆ, ನಿರೂಪಕಿ, ನಟಿ, ನಿರ್ದೇಶಕಿ ಮತ್ತಿತರ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅವಳ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಸ್ವರೂಪ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಒಂದೊಂದು ಪಾತ್ರವೂ ಬೇರೆಯದೇ ಆದ ಅರ್ಹತೆಗಳನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ. ನಟಿಯಾಗಲು ಅವಳ ನಟನೆ ಪ್ರಮುಖ ಮಾನದಂಡವಾದರೆ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯಾಗಲು ಅವಳ ಧೈರ್ಯ, ಮಾತುಗಾರಿಕೆ, ಭಾಷೆ ಜೊತೆಗೆ ಆಕೆಯ ಭಿನ್ನವಾದ ಆಲೋಚನಾ ಮನೋಭಾವ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ತಮಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟಕ್ಕೇರಿರುವ ಅನೇಕ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ನಾವು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಮಹಿಳೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಮ ಸಾಕಷ್ಟು ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಾ, ಆಕೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯತೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾತಿಲ್ಲ.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳ ನಂತರವೂ ಮಹಿಳೆಗೆ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಸಮಧಾನಗಳಿವೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು 672 ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಆ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮಹಿಳಾ ವರದಿಗಾರರ ಪ್ರಮಾಣ ಅತ್ಯಲ್ಪ. ಸಮೀಕ್ಷೆಯೊಂದರ ಪ್ರಕಾರ ಜಿಲ್ಲಾ ಮಟ್ಟದ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರ ಪ್ರಮಾಣ ಕೇವಲ ಶೇ.2.7. ಜೊತೆಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಬಿಡುವ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೂ ನಾನಾ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಬರುವವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಮಹಿಳಾ ಪತ್ರಕರ್ತರನ್ನು ಕೇವಲ ಕೆಲವು ಸೀಮಿತ ವಿಷಯಗಳ ವರದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನೇಮಿಸುತ್ತಿರುವುದೂ ವಿಪರ್ಯಾಸ. ಸಿನಿಮಾ, ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ವರದಿ ಹೀಗೆ ಅವರು ಸೀಮಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಮೀರಿನಿಂತ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರು ಇದ್ದರೂ ಅವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯಷ್ಟು ಮಾತ್ರ. ನ್ಯೂಸ್ ಚಾನಲ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರವಾಗುವ ಗಂಭೀರ ವಿಚಾರಗಳ ಚರ್ಚೆ, ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಂದರ್ಶನ, ಇನ್ನಿತರ ಗಟ್ಟಿತನದ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಮೂಲೆಗುಂಪಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಚರ್ಚೆಗೇ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಯಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದಂತೆ, ಕೇವಲ ಗೊಂಬೆಯಂತೆ ವರದಿ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಕೀಲುಗೊಂಬೆಯಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಅವಳಿದ್ದಾಳೆ. ಒಬ್ಬ ನ್ಯೂಸ್ ರೀಡರ್ ಆಗಿ ಯಾರೋ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ನ್ಯೂಸ್ ಓದುವ ಆದರೆ ಅದರ ಒಳಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿಯದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಹಿಳಾ ನ್ಯೂಸ್ ರೀಡರ್‌ಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂಶಗಳು ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಸ್ವರೂಪ ಎಂಥದ್ದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತವೆ.

ಇಂದಿಗೂ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಪುರುಷಪ್ರಧಾನವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು, ನಿರ್ಧಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಜಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮಹಿಳೆಯ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಶಾಸನಾತ್ಮಕ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಹಾಗೂ ಪರಾಮರ್ಶೆಗಾಗಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಸ್ಥಾನಮಾನದ ಕುರಿತ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರ 2012ರಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದೆ. 1971 ರಲ್ಲಿ ಇಂಹದೇ ಒಂದು ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ರಚಿಸಿತ್ತು. ಆ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ವೀಣಾ ಮಜುಂದಾರ್ ರಂತಹ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೆ ಹಾಗೂ ಲೊತಿಕಾ ಸರ್ಕಾರ್ ರಂತಹ ವಕೀಲರಿದ್ದರು. 1974ರಲ್ಲಿ ಆ ಸಮಿತಿ ನೀಡಿದ ವರದಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಸ್ಥಾನಮಾನದ ಮೇಲೆ ಸಮೂಹ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಇದೆ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ 'ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗಂಭೀರ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ ಮಹಿಳೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿಲ್ಲ. ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ವರದಿ ಬಂದ ನಾಲ್ಕು ದಶಕಗಳ ನಂತರವೂ ಈ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು ವಿಪರ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ 60ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಪತ್ರಿಕಾ ರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಅಷ್ಟೇನು ಸುಲಭವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯ ಮಹಿಳೆಯರು ಮುನ್ನಲೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದು, 1965 ರ ಭಾರತ, ಪಾಕಿಸ್ತಾನ ಯುದ್ಧದ ವರದಿಗಾರಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಭಾ ದತ್ ಹೊಸ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಈ ವರದಿಗಾರಿಕೆಗೆ ಪ್ರಭಾ ದತ್ ಅವರು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ 'ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನ್ ಟೈಮ್ಸ್' ಪತ್ರಿಕೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಟ್ಟು ಬಿಡದ ಪ್ರಭಾ ದತ್ ಇದರ ವರದಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಚೇರಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದರು. ಉತ್ತಮ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಅವರ ವರದಿಯನ್ನು ಕೈಬಿಡಲಾಗದ ಪತ್ರಿಕೆ ಅವರ ವರದಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಮಿಲಿಟರಿ ಟ್ಯಾಂಕ್ ಮುಂದೆ ನಿಂತ ಪ್ರಭಾ ದತ್‌ರವರ ಚಿತ್ರವನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿತ್ತು. ಈ ಉದಾಹರಣೆ ಮಹಿಳೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈಗಲೂ ಇಂತಹದ್ದೊಂದು ಅವಕಾಶ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಅರಸಿ ಬರದೇ ಇರುವುದೇ ವಿಪರ್ಯಾಸದ ಸಂಗತಿ.

ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಾಣದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇಂದು ಸುದ್ದಿವಾಹಿನಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸುದ್ದಿ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಕೆಲವರಾದರೂ ಮಹಿಳೆಯರು ಇಂದು ಸಂಪಾದಕಿಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ, ಅಂಕಣಕಾರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ, ಹಲವು ಟಿವಿ ಸುದ್ದಿ ವಾಹಿನಿಗಳ ಮುಖವಾಣಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಪರಿವರ್ತನೆ ಪೂರ್ಣವಾದದ್ದೇ ಅಥವಾ ಇನ್ನೂ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಅಗತ್ಯವಿದೆಯೇ, ಅಸಮತೋಲನಗಳು ಉಳಿದುಕೊಂಡಿವೆಯೇ? ಎಂಬುದು ಇಂದು ಎದುರಾಗುವ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಇತಿಹಾಸದತ್ತ ಒಮ್ಮೆ ಕಣ್ಣುಹಾಯಿಸಿದರೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾ ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಿನಪತ್ರಿಕೆಗಳ ನ್ಯೂಸ್ ರೂಂಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ತೀರಾವಿರಳ. 1949ರಲ್ಲಿ ದೆಹಲಿಯ 'ಟೈಮ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಮಲಾ ಮಂಕೇಕರ್ ರವರು ಪತ್ರಕರ್ತೆಯಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶೌಚಾಲಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈಗಲೂ ಕೂಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರಿಗೆ ಇಂತಹ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಎದುರಾಗುತ್ತಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಇಂದಿಗೂ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೂ ಜಿಲ್ಲಾ ಮತ್ತು ತಾಲ್ಲೂಕು ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರ ಪ್ರಮಾಣದಕ್ಕೂ ಅಜಗಜಾಂತರ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ಕೆಲವು ಜಿಲ್ಲಾ ಮತ್ತು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕಾ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಕನ್ನಡ ವೃತ್ತ ಪತ್ರಿಕಾ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮಹಿಳೆಯರು ಪ್ರವೇಶ ಪಡೆದದ್ದು 70ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ. 'ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪತ್ರಕರ್ತರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಹಾಗೂ ಭವಿಷ್ಯ' ಕುರಿತಂತೆ 1980 ರಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಪತ್ರಿಕಾ ಆಯೋಗವು ವರದಿಯೊಂದನ್ನು ಸಿದ್ದಪಡಿಸಿತ್ತು. ಈ ಅಪ್ರಕಟಿತ ವರದಿಯನ್ನು ಹಿರಿಯ ಪತ್ರಕರ್ತೆ ಆರ್. ಅಖಿಲೇಶ್ವರಿ ಅವರು ತಮ್ಮ 'ವಿಮೆನ್ ಜರ್ನಲಿಸ್ಟ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ. ಸ್ವಿಮ್ಮಿಂಗ್ ಎಗೇನ್ಸ್ಟ್ ದಿ ಟೈಡ್' ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವರದಿ ಆ ಕಾಲದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಾಷೆಗಳ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ, ಕರ್ನಾಟದ, ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಕೇರಳಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಲಾದ ಈ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಪ್ರದಾಯಶೀಲ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ಕೆಲವು ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಿತ್ತು. ಅವರನ್ನು ಪುರುಷರಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುದು ಅತ್ಯಂತ ದೂರದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಮಹಿಳೆಗೆ ವರದಿಗಾರಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡಿದರೂ ಅದು ಮಹಿಳೆ, ಮಕ್ಕಳು, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ

ಸಮಾರಂಭಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿದ್ದು ಅಪರಾದ, ರಾಜಕೀಯ ವಿಚಾರಗಳ ಕುರಿತಾದ ವರದಿಗಾರಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶಗಳು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತನಿಖಾ ವರದಿಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಮಹಿಳೆಯರು ಊಹಿಸುವ ಹಾಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬದಲಾಗಿದೆಯೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುವುದು ಸಹಜ. ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಈಗಲೂ ಅಪರಾಧ, ತನಿಖಾ ವರದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯ ವರದಿಗಾರ್ತಿಯರನ್ನಷ್ಟೇ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನದ ಕುರಿತಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಾವಳಿಯ ಮೂಲಕ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದ್ದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು 104 ಜನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕಲೆಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಶಿಕ್ಷಕರು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು, ಇಂಜಿನಿಯರ್‌ಗಳು, ಗೃಹಿಣಿಯರು, ಪತ್ರಕರ್ತರು ಇನ್ನು ಮುಂತಾದ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗದ ಜನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಹಿಳೆಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

- **ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಗೆ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿವೆಯೇ?**

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಲಿಂಗಾಧಾರಿತವಾಗಿ ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ,

ಲಿಂಗ	ಹೌದು	ಶೇಕಡಾವಾರು	ಇಲ್ಲ	ಶೇಕಡಾವಾರು
ಪುರುಷ	18	17.30%	34	32.69%
ಸ್ತ್ರೀ	12	11.53%	40	38.46%

ಕೋಷ್ಟಕ ೧ : ಲಿಂಗಾಧಾರಿತ ಸಂಖ್ಯಾವಾರು ಪ್ರಮಾಣ

ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಶೇಕಡಾವಾರು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ.

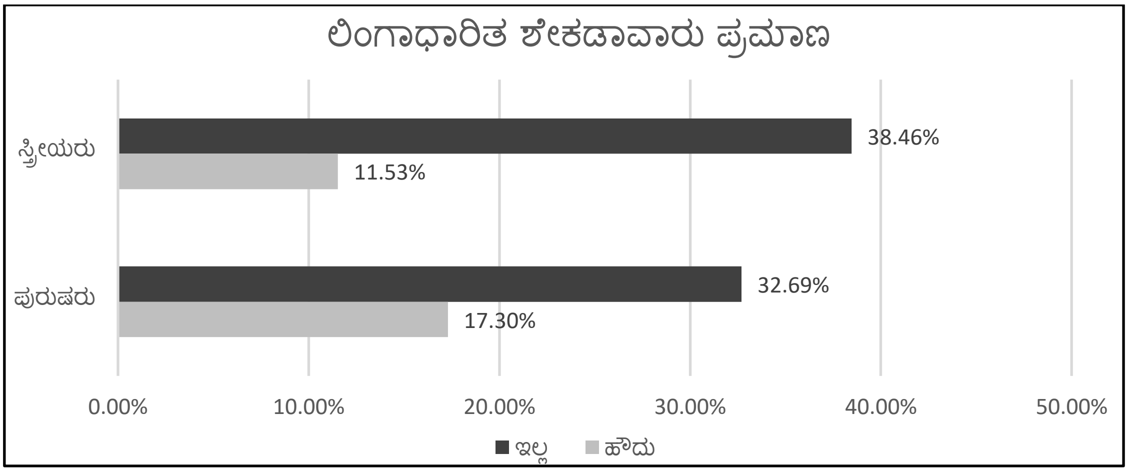

ನಕ್ಷೆ ೧: ಲಿಂಗಾಧಾರಿತ ಶೇಕಡಾವಾರು ಪ್ರಮಾಣ

ಮೇಲಿನ ಕೋಷ್ಟಕ ಹಾಗೂ ನಕ್ಷೆಯ ಅನುಸಾರ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾದ ಒಟ್ಟು ಮಾಹಿತಿಯಲ್ಲಿ ಶೇಕಡ 17.35%ರಷ್ಟು (18) ಪುರುಷರು ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿವೆ ಎಂದು, ಶೇಕಡ 32.68%ರಷ್ಟು (34) ಜನ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಶೇಕಡ 11.53% ರಷ್ಟು (12) ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿವೆ ಎಂದು, ಶೇಕಡ 38.46%ರಷ್ಟು (40) ಜನ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಪ್ರಕಾರ ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀ

ಎರಡೂ ವರ್ಗದವರೂ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕು, ಈಗ ಅದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ನೀಡಿರುವ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಅವಕಾಶಗಳಿವೆ ಎಂದು ಕಂಡುಬಂದರು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮಿಸಿದಾಗ ಅದು ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಬೇಕಿದೆ. ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಅವಕಾಶಗಳ ವಿಚಾರ ಬಂದಾಗ ಇನ್ನೂ ವಂಚನೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಈ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗದ ಜನರೂ ಸಹ ಅವಕಾಶಗಳು ಸಿಗಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ವೃತ್ತಿ ಆಧಾರತ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ,

ವೃತ್ತಿ	**ಹೌದು**	**ಶೇಕಡಾವಾರು**	**ಇಲ್ಲ**	**ಶೇಕಡಾವಾರು**
ವೀಕ್ಷಕರು	08	7.69%	18	17.30%
ಶಿಕ್ಷಕರು/ವಿದ್ವಾಂಸರು	02	1.92%	24	23.07%
ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು	12	11.53%	14	13.46%
ಪತ್ರಕರ್ತರು	07	6.73%	19	18.26%

ಕೋಷ್ಟಕ ೨ : ವೃತ್ತಿ ಆಧಾರಿತ ಸಂಖ್ಯಾವಾರು ಪ್ರಮಾಣ

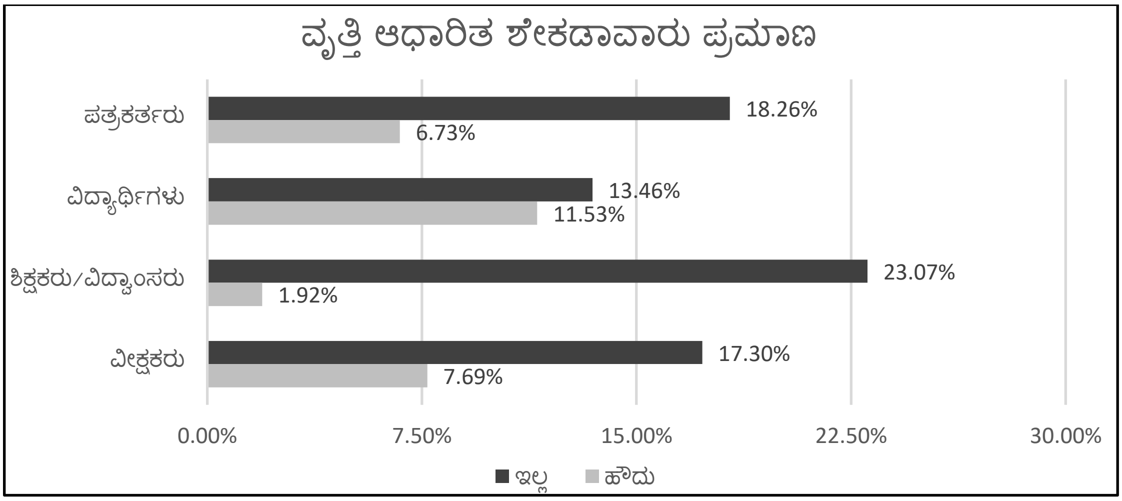

ನಕ್ಷೆ ೨ : ವೃತ್ತಿ ಆಧಾರಿತ ಶೇಕಡಾವಾರು ಪ್ರಮಾಣ

ಮೇಲಿನ ಕೋಷ್ಟಕ ಹಾಗೂ ನಕ್ಷೆಯ ಅನುಸಾರ, ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾದ ಒಟ್ಟು ಮಾಹಿತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಶೇಕಡ 7.69%ರಷ್ಟು (8) ವೀಕ್ಷಕ ವರ್ಗದವರು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದು, ಶೇಕಡ 17.30%ರಷ್ಟು (18) ಜನ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶೇಕಡ 1.92%ರಷ್ಟು (ಇಬ್ಬರು) ಶಿಕ್ಷಕರು/ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೌದು ಎಂದು, ಶೇಕಡ 23.07%ರಷ್ಟು (24) ಜನ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶೇಕಡ 11.53%ರಷ್ಟು (12) ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಇವೆ ಎಂದು, ಶೇಕಡ 13.46%ರಷ್ಟು(14) ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶೇಕಡ 6.73%ರಷ್ಟು (07) ಜನ ಪತ್ರಕರ್ತರು ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ಶೇಕಡ 28.23%ರಷ್ಟು (19) ಜನ ಪತ್ರಕರ್ತರು ಇಲ್ಲ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಸಿಗುವ ಅಗತ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ, ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಮ ಪ್ರಮಾಣದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಬೇರೆ ವರ್ಗದವರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

- **ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಅಗತ್ಯ ಸವಲತ್ತುಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದೆಯೇ?**

ಯಾವುದೇ ಒಂದು ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಸವಲತ್ತುಗಳ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಕನಿಷ್ಠ ಪಕ್ಷ ಮೂಲ ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನಾದರೂ ಒದಗಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸವಲತ್ತುಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವರ್ಗದವರು ಯಾವ ರೀತಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಬಹುದು.

ಲಿಂಗಾಧಾರಿತ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ,

ಲಿಂಗ	**ಹೌದು**	**ಶೇಕಡಾವಾರು**	**ಇಲ್ಲ**	**ಶೇಕಡಾವಾರು**
ಪುರುಷ	16	15.38%	36	34.61%
ಸ್ತ್ರೀ	17	16.64%	35	33.65%

ಕೋಷ್ಟಕ ೩ : ಲಿಂಗಾಧಾರಿತ ಸಂಖ್ಯಾವಾರು ಪ್ರಮಾಣ

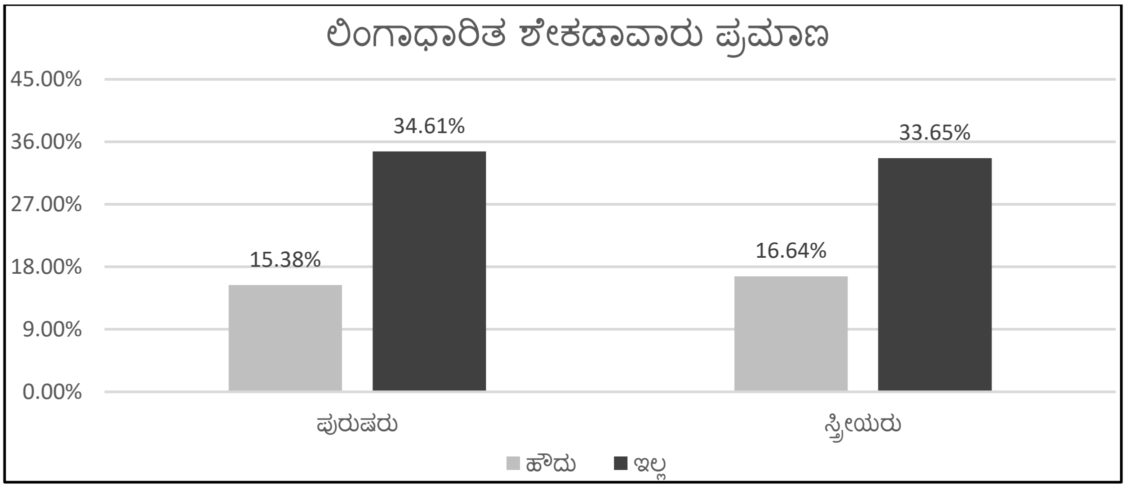

ನಕ್ಷೆ ೩ : ಲಿಂಗಾಧಾರಿತ ಶೇಕಡಾವಾರು ಪ್ರಮಾಣ

ಮೇಲಿನ ಕೋಷ್ಟಕ ಹಾಗೂ ನಕ್ಷೆಯ ಅನುಸಾರ, ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿರುವ ಮಾಹಿತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಶೇಕಡ 15.38%ರಷ್ಟು (16) ಪುರುಷರು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಸವಲತ್ತುಗಳು ಇವೆ ಎಂದು, ಶೇಕಡ 34.61%ರಷ್ಟು (36) ಜನ ಸವಲತ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಶೇಕಡ 16.64%ರಷ್ಟು (17) ಜನ ಮಹಿಳೆಯರು ಸವಲತ್ತುಗಳು ಇವೆ ಎಂದು, ಶೇಕಡ 33.65%ರಷ್ಟು (35) ಜನ ಸವಲತ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರನ್ವಯ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಸವಲತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ವೃತ್ತಿ ಆಧಾರಿತವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾದ ಮಾಹಿತಿ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ,

ವೃತ್ತಿ	**ಹೌದು**	**ಶೇಕಡಾವಾರು**	**ಇಲ್ಲ**	**ಶೇಕಡಾವಾರು**

ವೀಕ್ಷಕರು	09	8.65%	17	16.34%
ಶಿಕ್ಷಕರು/ವಿದ್ವಾಂಸರು	04	3.84%	22	21.15%
ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು	11	10.57%	15	14.42%
ಪತ್ರಕರ್ತರು	10	9.61%	16	15.38%

ಕೋಷ್ಟಕ ೪ : ವೃತ್ತಿ ಆಧಾರಿತ ಸಂಖ್ಯಾವಾರು ಪ್ರಮಾಣ

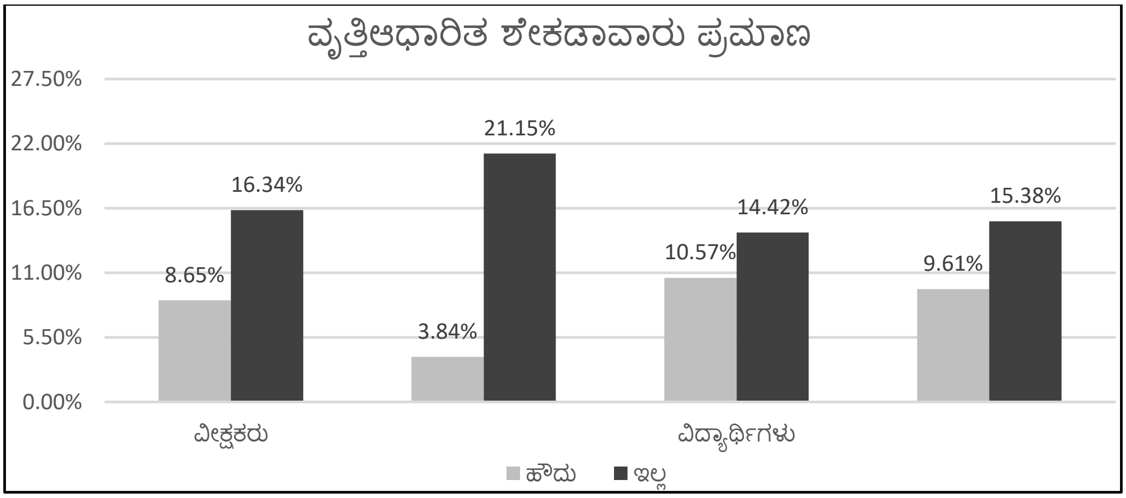

ನಕ್ಷೆ ೪ : ವೃತ್ತಿ ಆಧಾರಿತ ಶೇಕಡಾವಾರು ಪ್ರಮಾಣ

ಮೇಲಿನ ಕೋಷ್ಟಕ ಹಾಗೂ ನಕ್ಷೆಯ ಅನುಸಾರ, ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿರುವ ಮಾಹಿತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಶೇಕಡ 8.65%ರಷ್ಟು(9) ಜನ ವೀಕ್ಷಕರು ಸವಲತ್ತುಗಳು ಇವೆ ಎಂದು, ಶೇಕಡ 16.34%ರಷ್ಟು (17) ಜನ ಸವಲತ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶೇಕಡ 3.84%ರಷ್ಟು (4) ಜನ ಶಿಕ್ಷಕರು/ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸವಲತ್ತುಗಳು ಇವೆ ಎಂದು, ಶೇಕಡ 21.15% (22) ಜನ ಸವಲತ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶೇಕಡ 10.57%ರಷ್ಟು(11) ಜನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಸವಲತ್ತುಗಳು ಇವೆ ಎಂದು, ಶೇಕಡ 14.42%ರಷ್ಟು(15) ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಜನ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶೇಕಡ 9.61%ರಷ್ಟು (10) ಜನ ಪತ್ರಕರ್ತರು ಸವಲತ್ತುಗಳು ಇವೆ ಎಂದು, ಶೇಕಡ 15.38%ರಷ್ಟು (16) ಜನ ಸವಲತ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಶ್ನಾವಳಿಯ ಒಟ್ಟಾರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನೋಡುವುದಾದರೆ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವಕಾಶಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕು, ಅವರ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಅವಕಾಶಗಳು, ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಸಿಗುವ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಜ್ಞಾನ ಇರುವ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೂ ಅವಕಾಶಗಳು ಕಡಿಮೆಯೇ. ಇಂದಿಗೂ ಕೆಲವು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗಷ್ಟೆ ಮಹಿಳೆಯರು ಸೀಮಿತವಾಗಿದ್ದು, ಮುಖ್ಯ ಸುದ್ದಿವಾಚಕರಾಗಿ, ರಾಜಕೀಯ ಚರ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ, ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ನಿರೂಪಕರಾಗಿ, ಗಂಭೀರ ಚರ್ಚೆಗಳಿಗೆ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಮಾಣ ತುಂಬಾ ಕಡಿಮೆ. ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡದ ಪುರುಷ ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇಂದಿಗೂ ತನ್ನ ಲಿಂಗರಾಜಕಾರಣವನ್ನು ತೋರುತ್ತಿದೆ. ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಯನುಸಾರ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಮಹಿಳೆಯರು ಹೆಚ್ಚು ಹೋರಾಡಬೇಕಿದೆ. ಸವಾಲುಗಳನ್ನು

ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಕಾಶಗಳು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದಿಗೂ ಒಂದು ವಾಹಿನಿಯ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು ವಿಪರ್ಯಾಸವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಬದಲಾಗಬೇಕಿದೆ. ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವಕಾಶಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕಿದೆ.

ಮಹಿಳೆಯರು ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಅನೇಕ ಸವಾಲುಗಳುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದರೂ ಮಹಿಳೆ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅವಕಾಸ ವಂಚಿತರಾಗಿರುವ ಎಷ್ಟೋ ಮಹಿಳಾ ಪತ್ರಕರ್ತರು, ನಿರೂಪಕಿಯರು, ವರದಿಗಾರರನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕಾಗಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಲಿಂಗಾಧಾರಿತವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಬೇರೂರಿ ನಿಂತಿರುವ ಪುರುಷ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಮತ್ತು ಪುರಷ ಭಾಷೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಮಹಿಳಾ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಹಾಗೂ ಮಹಿಳಾ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮಾನ್ಯತೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸುದ್ದಿವಾಹಿನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ನಿರೂಪಕಿಯರು ಯಾರೋ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಓದುವ, ಯಾವುದೋ ಕೆಲವು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುವ ಅಂಶವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಅವರನ್ನು ಕೇವಲ ಗ್ಲಾಮರ್ ಬೊಂಬೆಗಳಾಗಿ, ಗಿಣಿಪಾಠ ಒಪ್ಪಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸುವ ಕ್ರಮ ಇಂದು ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಮಹಿಳೆಯರೂ ಸಹ ಹೆಚ್ಚು ಕಷ್ಟವಾಗುವಂತಹ, ಸಮಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಕೊಡಬೇಕಾದಂತಹ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸುಲಭವಾಗಿ ಮುಗಿದು ಹೋಗುವ, ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಶ್ರಮವನ್ನು ಬೇಡದ ಕೆಲಸವನ್ನೇ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡವರು ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯಷ್ಟು ಮಹಿಳೆಯರು ಮಾತ್ರ. ಪ್ರಬುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವಲ್ಲಿ ವಾಹಿನಿಗಳೂ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು ಹಾಗೆಯೇ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂದು ಬರಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮಹಿಳೆಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಬುದ್ಧತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಮಹಿಳೆಯರು ವೃತ್ತಿಪರವಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಸೈ ಎನ್ನುವಾಗಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದರೆ ವರದಿಗಾರಿಕೆ, ರಾತ್ರಿಪಾಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಕೌಟುಂಬಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಬಹುತೇಕ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರು ನೇಪಥ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯುತ್ತಾರೆ. ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಸಮಾನ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕು ಎಂಬ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ರಾತ್ರಿಪಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸವಾಲು ಪ್ರಮುಖವಾದದ್ದು.

ಈ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ ಮುಂದುವರೆಯಬೇಕಾದರೆ, ಮತ್ತು ಸಾಕಷ್ಟು ಹೆಸರು ಗಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಹಾಗೂ ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಬಡ್ತಿ ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ, ಆಕೆ ಪುರುಷರಿಗಿಂತ ಎರಡರಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿರಬೇಕು, ಮೂರರಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ದುಡಿಯಬೇಕು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಂದ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳು ಹಲವಾರು ಮಹಿಳೆಯರಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅವರು ಆ ಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ವಂಚಿತರಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಅವಮಾನ, ತೇಜೋವಧೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು. ವಿದ್ಯುನ್ಮಾನ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಇಂದು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಕಾಡಿಸುವ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪುರಷ ಪಾಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿ, ಅಷ್ಟಾಗಿ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ ಹುದ್ದೆಗಳಿಗೆ ನೇಮಿಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ.

ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಮಯ ಹೊಂದಿಸುವುದು ಇಂದಿನ ಮಹಿಳೆಯರ ಪ್ರಮುಖ ಸವಾಲಾಗಿದೆ. ಸಮಯದ ಜೊತೆಗೆ ವೃತ್ತಿ ಬಯಸುವ ಕೌಶಲಗಳನ್ನು ಬೆಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕಾಗಿದೆ. ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆಯಲು ಕುಟುಂಬದ ಸಹಕಾರ ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸಮಸ್ಯೆ ಎಂದುಕೊಂಡರೆ ಆದ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಆಯ್ಕೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಾಗ

ಕುಟುಂಬವೇ ಆದ್ಯತೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘಾವಧಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವ ಮಹಿಳಾ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರ ಪ್ರಮಾಣ ತುಂಬಾ ಕಡಿಮೆ. ವೃತ್ತಿ ಸುರಕ್ಷೆ, ಮಹಿಳೆಯರ ಆಯ್ಕೆ ಮತ್ತು ಆದ್ಯತೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಾಗ ತಕ್ಕಡಿಯು ಆದ್ಯತೆಯ ಕಡೆಗೆ ಬಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಾಧ್ಯಮದ ಗುಣ ಬದಲಾವಣೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಂಕೀರ್ಣತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಮಹಿಳಾ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಚೌಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಮೀರಿ, ನಮ್ಮ ಕೌಶಲಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಾ ಶ್ರಮಿಸುವುದನ್ನು ಕಲಿತರೆ ಸವಾಲುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸದವಕಾಶಗಳಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಮಾಧ್ಯಮ ಮಹಿಳೆಯರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವೃತ್ತಿಪರತೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಸಮಸ್ಯೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸವಾಲುಗಳಾಗಿಯೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ.

ಇವೆಲ್ಲದರ ಜೊತೆಗೆ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮಹಿಳೆಯರು ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ತಾರತಮ್ಯ, ಅವಕಾಶ ವಂಚನೆ, ಪುರುಷ ನಿರ್ಮಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ, ಸಮಯದ ಕೊರತೆ, ವೇತನ ಸಮಸ್ಯೆ ಎಲ್ಲದರ ಜೊತೆಯೇ ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಮುನ್ನುಗ್ಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಒತ್ತಡ, ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಮಯವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದೆ. ಇದರಿಂದ ಒತ್ತಡ, ಖಿನ್ನತೆ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಮಯ ಕೊಡಲಾಗದ ಕಾರಣ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಗೆ ಬೆಂಬಲ ನೀಡದ ವಾತಾವರಣವೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಮಹಿಳೆಯರು ಕೆಲಸ ಬಿಡುವ ಪ್ರಮಾಣ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇರುವವರು ಮಾತ್ರ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಸಿಕ್ಕ ಅವಕಾಶಗಳಿಗಷ್ಟೆ ತೃಪ್ತಿ ಪಡಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಂತಹ ಸವಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ವೃತ್ತಿಪರತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬದುಕನ್ನೂ ನಿಭಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ಸಫಲವಾಗಿರುವ ಮಹಿಳೆಯರಿದ್ದರೂ ಅವರ ಪ್ರಮಾಣ ತುಂಬಾ ಕಡಿಮೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು.

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣುವ ಲಿಂಗರಾಜಕಾರಣ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಹಿಳಾ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಂಗರಾಜಕಾರಣಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಅನೇಕ ಚರ್ಚೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಅದು ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದು ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತರಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಇಂದು ಹೆಣ್ಣಿನ ಬಗ್ಗೆ ತೋರುತ್ತಿರುವ ತಾತ್ಸಾರ ಮನೋಭಾವ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿಬೇಕಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮಾಧ್ಯಮ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು, ವಾಹಿನಿಗಳ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು ಗಮನಹರಿಸಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಇಂದಿಗೂ ಲೋಕದ ಡೊಂಕನ್ನು ತಿದ್ದುವ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮೇಲಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ವಿಮುಖವಾಗದೆ ತನ್ನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಅರಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸಲಹೆಗಳು

- ➢ ಸುದ್ದಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿರುವ, ಮಹಿಳೆ ಅಸಮರ್ಥಳು, ಗುರುತರವಾದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿದರೆ ಆಕೆ ನಿರ್ವಹಿಸಲಾರಳು ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಬದಲಾಗಬೇಕಿದೆ.
- ➢ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಲಿಂಗರಾಜಕಾರಣ ಮಾಡದೇ ಅರ್ಹತೆಗೆ ತಕ್ಕ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕು.
- ➢ ಮಹಿಳೆಯರು ಕೇವಲ ಪ್ರದರ್ಶನದ ಗೊಂಬೆಗಳಾಗಿ ಉಳಿಯದೇ ಸವಾಲುಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಮುಂದಾಗಬೇಕು.

➢ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರೂ ಕೂಡ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಚರ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆಯಿಂದ ಬೌದ್ಧಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ತಾವೂ ಸಹ ಗಂಭೀರವಾದ ಚರ್ಚೆಗಳು, ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಅರ್ಹರು ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

➢ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವಾಗ ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವ ಸವಾಲುಗಳಿಗೆ ಧೃತಿಗೆಡದೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಹಿಳೆಯರು ಮಾಡಬೇಕು.

➢ ಹೆಚ್ಚು ವೃತ್ತಿಪರತೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಹೊಸ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಬಳಕೆ, ಪ್ರಚಲಿತ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿವನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದು ಮಹಿಳೆಯರ ಜವಾಬ್ದಾರಿ.

ಪರಾಮರ್ಶನಗಳು :

1. ಡಾ. ಕಲಾವತಿ. ಜಿ. ಬಿ., ಜಾಹಿರಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಪ್ರತಿನಿಧೀಕರಣ, ಪ್ರಗತಿ ಗ್ರಾಫಿಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, 2010
2. ಡಾ. ಕೆ. ಸರೋಜಾ , ಮಹಿಳೆ ಮತ್ತು ಸಮೂಹ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿ.ವಿ, ಹಂಪಿ, 2004
3. ಡಾ. ಗೀತಾ ಪ್ರಸಾದ್ - ಆಧುನಿಕ ಮಹಿಳಾ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಧಾತ್ರಿ ಪುಸ್ತಕ, 2009
4. ನಾಗಮಣಿ ಎಸ್ ರಾವ್ , ಸ್ತ್ರೀಪಥ, ನವಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಕಾಶನ, 2012
5. ಎಂ. ಕಲ್ಪನಾ, ಕನ್ನಡ ಸುದ್ದಿ ವಾಹಿನಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಉದ್ಯೋಗಿಗಳ ಸ್ಥಾನಮಾನ, ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಮತ್ತು ಅವಕಾಶಗಳು ಕುರಿತು ಅಧ್ಯಯನ
6. ಮಾಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆ', ಕಣಜ (ಅಂತರಜಾಲ ಲೇಖನ)
7. ' ಮಹಿಳಾ ಸಬಲೀಕರಣಕ್ಕೆ ಮಾಧ್ಯಮದ ಕೊಡುಗೆ' , (ಅಂತರಜಾಲ ಲೇಖನ)
8. ರಶ್ಮಿ ನಾಯಕ್ , ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಮದ ಪಾತ್ರ? (ನ್ಯೂಸ್13, ಅಂತರಜಾಲ ಲೇಖನ)
9. ಎಸ್ ರಶ್ಮಿ, ಕನ್ನಡ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಪತ್ರಕರ್ತೆಯರ ಸಮಸ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸವಾಲುಗಳು (ಕೃತಿ: ಮಾಧ್ಯಮ ಮಂಥನ, ಬದುಕು - ಬರಹ), ಕಾರ್ಯನಿರತ ಪತ್ರಕರ್ತರ ಸಂಘ, ಸುಶೀಲೇಂದ್ರ ನಾಯಕ, (ಸಂ) ವಿಜಯಪುರ, 2023
10. ಸಿ. ಪಿ. ಮಂಜುಳಾ ,'ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ : ಅಗೋಚರ ಅಡೆತಡೆ' (ಋತುಮಾನ, ಜನವರಿ 5, 2021) (ಅಂತರಜಾಲ ಲೇಖನ)

Shikshan Sanshodhan : Journal of Arts, Humanities and Social Sciences ISSN: 2581-6241
Monthly, Peer-Reviewed, Refereed, Indexed Journal Impact Factor: 7.384
Volume - 7, Special Issue - 11, September - 2024 Publication Date: 30/09/2024

DOIs:10.2018/SS/ICLSGM-2024-07 --:-- Research Paper / Article / Review

हिंदी साहित्य में आदिवासी साहित्य की विकास धारा : एक परिप्रेक्ष्य के रूप में

डॉ.सुरेखा मंत्री
प्राध्यापक - हिंदी विभाग, श्रीमती नानकीबाई वाधवानी कला महाविद्यालय, यवतमाल
Email - surekhamantri11@gmail.com

प्रस्तावना :

साहित्य समाज का सृजन करता है। साथ ही समाज को नई दशा व दिशा प्रदान करता है। 20वीं सादी के अंत में भारत में नए सामाजिक आंदोलन दृष्टिगत हुए। दलितों, स्त्रियों, आदिवासियों को जनजातीय समुदायों ने नई एकजुटता के माध्यम से अपने प्रति शोषण का विरोध किया और संपूर्ण समुदाय की मुक्ति हेतु सामूहिक अभियान का मुख्य हिस्सा था। भारत में आज तक साहित्य पर जो लेखन कार्य हुआ है, प्राचीन से लेकर आज तक उसने गद्य, पद्य, साहित्य, समकालीन साहित्य, स्वातंत्रपूर्व, स्वातंत्र्योंत्तर, आधुनिकतावाद, उत्तर आधुनिकता, नारी लेखन, नारी विमर्श, दलित लेखन, दलित विमर्श एवं दलित साहित्य आदि है। इन पर हमने विचार विमर्श करे तो दिखाई देता है कि इन सभी में हमारे देश के तो प्रमुख आदिवासी है, जो आज भी जंगलों में अपना गुर्जर बसेरा करते हैं। उनकी तरफ किसी का ध्यान आकृष्ट नहीं हुआ। महाभारत में सिर्फ एकलव्य को देखते हैं या कहते सुनते हैं, जो जंगल निवासी भील राजकुमार था, तो ऐसे हम निर्बध राजा को सुनते हैं। आज भी आदिवासी साहित्य अनेक समस्याओं एवं चुनौतियों से जूझ रहा है।

साहित्य ही हमारे समाज का दर्पण होता है। लेकिन आज तक साहित्य में आदिवासियों को कलम द्वारा उजागर नहीं किया। जब हम भारतीय हिंदी साहित्य पढ़ते हैं, तो उसमें हम बाहर से आने वाले और यहां आकर बसने वाले लोगों का ही साहित्य पढ़ते हैं। बाहर से आकर जिन्होंने यही राजकाज किया इस देश को चलाया। उनकी शौर्य गाथाएं, कथाएं, उनके द्वारा सामान्य लोगों पर किए गए अन्याय, अत्याचार या दानता को ही रेखांकित किया गया और उन पर साहित्य लिखा गया। पर जो यहां मूल आदिम है, जिनका अपना इतिहास है, अपनी कथाएं है, साहस है, शौर्य है। ऐसे लोगों पर किसी ने अपने विचार तक नहीं रखे, साथ ही आज उसे साहित्य से पहले रखा है, वैसे देखा जाए तो हिंदी साहित्य के आदि, मध्य और आधुनिक काल में इसका विचार किया जाना चाहिए था। पर विद्वानों ने उसे साहित्य की ओर लक्ष्य केंद्रित नहीं किया। इसलिए किसी ने सही कहा है_ "आदिवासी साहित्य याने की जिसमें अपनी भाषा में लोकगीत, कथाएं, प्रथाएं आदि का वर्णन होता है वही आदिवासी साहित्य कहा जाता है।" कहने का तात्पर्य यह है कि आदिवासी समाज से संवाद करने का आदिवासी साहित्य महत्वपूर्ण जरिया हो सकता है, बशर्ते उसका सही मूल्यांकन किया जाए। इस हेतु इसके बुनियादी तत्वों की समझ होना अपरिहार्य है।

आदिवासी साहित्य वर्ष और काल के आधार पर तीन कालों में विभक्त किया जाता है। आदिवासी लोगों की भाषा यूरेशिया भाषा परिवार में आती है। जिसे "आस्ट्रो एशियाटिक" कहा जाता है। यह भाषा भारत के झारखंड, बिहार, पश्चिम बंगाल, उड़ीसा, असम, मध्य प्रदेश आदि राज्यों के विभिन्न भागों में बोली जाती है। संथाली भाषा को संविधान की आठवीं अनुसूची में शामिल होने का सौभाग्य 22 दिसंबर, 2003 मंगलवार के दिन एक स्वर्णिम रूप

में याद किया जाएगा। इस संबंध रमणिका गुप्ता जी का मानना है कि_ "आदिवासी साहित्य अक्षर से वंचित रहा, इसलिए वह उसकी कल्पना और यथार्थ को लिखित रूप में ना तो साहित्य में दर्ज कर पाया और न ही इतिहास में ही। लोकगीत, किवंद्वतियों, लोककथाओं तथा मिथकों के माध्यम से लोकगान में उसकी पैठ है। इनमें उनकी संपूर्ण परंपरा, इतिहास और उसकी गौरवशाली शौर्यगाथा वर्णित है।" इसलिए आदिवासी साहित्य को तीन कालों में विभाजित किया गया है।

आदिकाल :

आदिकाल साहित्य का आदिकाल इ. स. 1854 पूर्व का साहित्य माना जाता है। यह साहित्य। "होड अवतार" या "लोकयुग" के नाम से प्रचलित है। आदिकाल में आदिवासी होड, मुंडारी आदि नाम से परिचित थे। आदिकाल का समस्त आदिवासी साहित्य मौखिक रूप में ही उपलब्ध है। इनके मौखिक साहित्य में कहानी, गीत,कथा, गाथा, मुहावरे, लोकोक्तियां, कहावतें आदि प्राप्त होते हैं। आदिवासी लोग साहित्य में मानव की परंपरागत भावनाएं एवं चेतनागत अभिव्यक्तियों का लेखा-जोखा निहित है। आदिवासियों के उद्भव और विकास की कथाएं इनके लोक साहित्य तथा लोकगीतों में हमे मिलती है। संथाली साहित्य में कई तरह के पौराणिक मित्र पाए जाते हैं। जैसे _यथा तत्व, शास्त्रीय मिथक आदि। संथाल लोक प्रकृति के गोद में खेलते हैं, उसे पूजते भी है।

आदिकालीन आदिवासी साहित्य की विशेषताएं :

लोकगीतों में भावों की अभिव्यक्ति_ आदिवासी लोकगीतों में भावों की अभिव्यक्ति प्रचुर मात्रा में है और वह स्वाभाविक भी है। गीत ही एक ऐसा माध्यम है, जिसके द्वारा हम अपने भावों को विविध रुप में अभिव्यक्त कर सकते हैं। उसी तरह आदिवासी लोकगीत है, जो ह्रदय से निकलती हुई लय ताल है। जिस प्रकार जंगल में पक्षी उन्मुक्त और स्वच्छंदी गाते है, उसी प्रकार लोकगीत स्वाभाविक स्वरों में ह्रदय से फुट निकलती है। इनमें एक सरल काव्य होता है। भावों की कही पर भी खिचतान नहीं होती। इसमें जीवन की सच्ची झलक, भाई बहन की विरह गाथा, युगल प्रेमियों की मिलन विरह के गीत, किसानों की गरीबी, सौतिया, डाह आदि भाव इन गीतों द्वारा व्यक्त होते हैं। डॉक्टर विनायक तुकाराम का कथन है कि_"सही अर्थ में आदिवासी साहित्य प्रेरणा स्त्रोंत उनकी संस्कृति और बोली भाषा है। अत: भिन्न भिन्न सांस्कृतिक विशेषताओं समेत आदिवासियों की विविध बोली भाषाओं में अभिव्यक्त लोक साहित्य और लिखित साहित्य ही सही अर्थ में आदिवासी साहित्य होगा।"

बर्षा अधिक होने के कारण किसान की दैनदिन स्थिति बहुत बुरी होती है। खूब वर्षा हुई तो पानी से खेत की सारी मिट्टी बह जाती है और उसके साथ पूरा अनाज भी चला जाता है। अब वह क्या खाएगें और मेहमान आए तो उनका मान सम्मान कैसे करेंगे? बाल बच्चों को क्या खिलाएंगे ? उनके लोकगीतों में जीवन का ज्ञान, त्रासदी, सुख दुख सभी समाय है। इन गीतों की शैली सरल और गेय प्रदान होती है। लोकगीत सहज, स्वाभाविक, स्वच्छंद और सरलता गेय के साथ मानव के सुख दुख, मिलने बिछड़ने का इतिहास है।इसमें स्नेह और करुणा का पूट है। इन गीतों की भिन्नता में एकरूपता समाई हुई है। यही इन गीतों के स्वाभाविकता का रहस्य प्रतीत होता है।

प्रकृति का मानवी रूप में चित्रण - आदिवासी लोक कथा में और लोकगीतों में प्रकृति का वर्णन मानवीय रूप में किया गया है। इन कथाओं में आदिवासियों की बोली कल्पना की उड़ान है। इन कथाओं में उनका जीवन और संस्कृति का जैसा सर्वव्यापी रूप दिखाई देता है वैसा कहीं अन्यत्र नहीं है। आदिवासियों के लोककथा नुसार रैया राक्षस की बेटी बासिन कन्या थी। वह बारिश कन्या के पास गया और संपूर्ण बातें विशद की। इस पर बासिन कन्या ने कहा_" मैं धरती पर अपना समस्त सौंदर्य और शृंगार लेकर आकाश दूल्हे की बारात के प्रतीक्षा करती रही। आकाश ने दूर से उसका सौदर्य देखा और कामवेग में उसका बीज पतन हुआ। इस बीज से मछलियां और कीड़े पैदा हुए। आकाश की सवारी के रूप में हीरे जवाहरातों से जुड़ा हुआ घोड़ा आज भी इंद्रधनुष्य बनकर

चमकता है।" ऐसी अनेक कहानियां आदिवासियों में देखने को मिलती है। लोकगीतों में भी प्राकृतिक गान दिखाई देता है। उसमें लोग जीवन व्यक्त होता है।

देशकाल पात्र और घटनाओं के अनुरूप कथा का विकास - आदिवासी आदिकालीन साहित्य में लोककथा, लोकगाथा, किंवद्वंतियों तथा मिथक कथाएं सभी देश काल क्रमानुसार चलते हैं। आदिवासी लोग कथाओं या लोक गाथाओं में आदिकालीन समय का वातावरण के अनुसार चाहे वह राम कथा हो या महाभारत कथा या फिर हरिश्चंद्र कथा उसी अनुसार घटनाक्रम को महत्व देते हुए पात्रों का चुनाव किया जाता है और कथा को एक विकसित चरम सीमा पर रखा जाता है। उनकी कथाओं के पात्र कल्पना युक्त है और गाथाएं भी कल्पना की उपज है।

पशु पक्षी द्वारा संदेश भेजना - आदिवासी आदिकालीन साहित्य की लोक कथाओं में प्रमुख रूप से एक दूसरे को संदेश भिजवाने के लिए पशु या पक्षी का सहारा लिया जाता था। एक प्रेमी कहता है_ "पहाड़ पर उच्च समतल भूमि में गांव बसा है। जहां मयूर और नीलगाय चर रहे हैं, काली बदली में जैसे चंद्रमा छिपता है, मैं उसी प्रकार तुझे छुपा लूंगा। जिस प्रकार सड़कों पर पत्ते उड़ते हैं, उसी तरह तुझे उड़ा कर ले जाऊंगा।" मैंने कौआ के द्वारा कागज लिखकर भेजा है तथा सुआ पक्षी द्वारा संदेश भेजा है।

जादू एवं जादू शक्तियों का महत्व - आदिवासी आदिकालीन साहित्य में जादू टोना एवं मंत्र तंत्र जानने वाले गुनियाओं ओझाओं पेड़ों के तीन गुरु है। आदिवासी साहित्य जादुई शक्तियों पर विश्वास करता है तथा उसमें तंत्र मंत्र का चलन है। आदिवासी आदिकालीन साहित्य इन प्रवृत्तियों के द्वारा देखा जाता है कि आदिकालीन साहित्य अलिखित रहा है, जिसे और अलिखित साहित्य कहा गया है। अलिखित साहित्य के कहानी, गीत, कथा आदि सुनने वाले अलग-अलग होते हैं। यह सब कई रूपों में मिलते हैं, लेकिन इनका सारांश एक समान होता है। कहानिया हास्यपूर्ण तथा मनोरंजन और उपदेशात्मक होती है। आदिवासी साहित्य लोग जीवन से जुड़ा हुआ है।

मध्यकाल :

आदिवासी आदिकालीन साहित्य अलिखित होने के कारण उसे 1854 ई.स. पूर्व से इ.स. 1945 तक माना गया है। जब आदिवासियों की बुद्धि जागी, उनमें चेतन आई, वे अपने ऊपर हो रहे अन्याय, अत्याचार को समझने लगे, तब उस युग को "मध्यकाल" कहा गया। इस युग के साहित्य को खेराड अवतार का साहित्य कहा जाता है। इस काल में संथाली साहित्य लिखित रूप में मिलता है। यह साहित्य लिपिबद्ध हुआ। इसमें गाथा, गीत, काव्य, कथा आदि सभी सम्मिलित है। इससे आदिवासियों की ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक पृष्ठभूमि का परिचय प्राप्त होता है।

19वीं शताब्दी के अंत में बिरसा और उनके आंदोलन के संबंध में खासकर 1895 से 1900 तक की उपाधि की सामग्री प्रचुर मात्रा में उपलब्ध है। इसमें विभिन्न अभिलेखों, रिपोर्ट, बिरसा की कहानी आदि देखनें को मिलती है। आजादी के बाद भारत में कहानियों, नाटकों और गीत विधाओं में बिरसा के संबंध में एक बाढ_ सी आ गई है।

आधुनिक काल -

सन 1945 से अब तक आदिवासी साहित्य का तीसरा युग है। इस युग में अनेक गीत, कहानी, उपन्यास, नाटक आदि विधाओं का लेखन अपने चरम सीमा पर था। इस काल में संथाली और मुंडा साहित्य अपनी अधिक मात्रा में दिखाई देता है। इस काल के साहित्य को आधुनिक काल का संथाली अवतार तथा मुंडाओं की क्रांतिकाल मानते हैं। इसी काल में परंपरागत कहानी, गाथा, कथा, पहेलियां, मुहावरे तथा लोकोक्तियां का संकलन एवं प्रसारण हुआ है। तभी तो कहते हैं_ "परंपरागत लोकगीतों का प्रमाण ज्यादा है और हर पर्व, त्योहार, ऋतुओं पर गीत गाए जाते हैं। कहने का तात्पर्य यह है कि लोकगीत आदिवासी साहित्य के महत्वपूर्ण रचना है, जिसके माध्यम से हम

आदिवासी लोगों के नजदीक पहुंच सकते हैं। इन गीतों के भाव, भक्ति और आत्मा का मिलन दिखाई देता है यह लोकगीत हमें भावविभोर कर देते हैं।

परंपरागत लोककथाओं का नायक मानव न होकर पशु पक्षी, पेड़ पौधे देख दानव आदि है। इसलिए कहते हैं_" इन कथाओं के प्रमुख रूप से प्रकृति को ही मानव जीवन का प्रतिनिधि बताया गया है।" इन कथाओं में आचार विचार, परंपरा विश्वास, विभिन्न कथाएं, जीवन, हर्ष, विवाद, अतीत एवं वर्तमान के सभी गुण विद्यमान है। इन कथाओं का ना कोई शिल्प है, ना कोई शैली। लेकिन कथाओं में मुहावरे, लोकोक्तियों का प्रयोग ज्यादा मात्रा में उपलब्ध होता है।

स्वातंत्र्योत्तर काल में आदिवासी काव्य तथा कथा साहित्य की बाढ़ सी आ गई थी। इन कवियों ने कविता में नए प्रतीक, बिंब और सौंदर्यबोध प्रदान किए हैं। इसमें भुजंग में मेश्राम का "उलगुलान" कविता संग्रह बहुत चर्चित रहा है। प्रो. इंद्रजीत उराव का "खल्ली अयंग" उसी प्रकार डायन प्रथा पर आधारित "महुआ गिरे आधी रात" नाटक बहुत चर्चित रहा है। विविध समस्या सूचक नाटक लिखकर साहित्य को गतिशीलता प्रदान की है।

आधुनिक युग में आदिवासी आंदोलन बिरसा मुंडा विद्रोह स्वतंत्रता संग्राम आदिवासियों पर आधारित उपन्यास भी लिखे गए। इस युद्ध में आदिवासी संथाली और मुंडा लेखकों ने कई उपन्यास लिखे हैं। आदिवासी उपन्यास सन 1956 में प्रस्थान बिंदु है। इसके साथ-साथ कहानी, निबंध, जीवन, गीत की परंपरा रही है। कहानी में स्त्री विमर्श की प्रधानता और सामाजिक की प्रधानता का चित्रण किया गया है। इन निबंधों, जीवनी तथा लेखों के माध्यम से समाज सुधार, शिक्षा, प्रचार-प्रसार तथा राजनीतिक गतिविधियों को महत्व दिया गया है।

निष्कर्ष :

इससे यह स्पष्ट होता है, कि आदिवासी साहित्य की परिभाषा, स्वरूप, उद्भव और विकास के बारे में जहां कहीं से भी सामग्री प्राप्त हुई, उन सामग्री को एकत्रित कर यहां दर्शाने का प्रयास किया है। इस साहित्य में वह सब कुछ है, जो हम अपनी हिंदी साहित्य में देखते हैं। पर विडंबना यह है कि या तो हमने उधर देखा ही नहीं या फिर हमारी दृष्टि उस साहित्य की ओर गई ही नहीं। आदिवासी साहित्य मुख्यधारा की संस्कृति के दायरे से बाहर रहकर आदिवासियों की जीवन को व्यक्त करने वाला, उनकी संस्कृति, परंपरा, संघर्ष, इतिहास को एक स्तर से ऊपर उठाने वाला साहित्य है। यह गैर आदिवासी के पृथक है। इसे मात्र आदिवासी दृष्टिकोण से ही जाना जा सकता है। गैर आदिवासी समाज जब आदिवासी जीवन को आधार बनाकर साहित्य रचता है, तो उसके विचार एवं संस्कार के संक्रमण का भर बना रहता है। इसे मात्र अध्ययन के द्वारा समझना संभव नहीं है, इसके लिए आदिवासी समाज के साथ रहना और जीना आवश्यक है। इसके बिना आदिवासी जीवन पर साहित्यिक मूल्यांकन करना कोरा बुद्धि विलास ही होगा।

संदर्भ ग्रंथ सूची :

१ डॉक्टर शहेनाज शेख बेगम अहमद "आदिवासी साहित्य स्वरूप विश्लेषण" समता प्र.प्र.स.2014. कानपुर, पृष्ठ क्रमांक. 13.
२ रमणिका गुप्ता "आदिवासी स्वर और नहीं शताब्दी" अभिव्यंजन, प्र.प्र.स.2016 पृष्ठ क्रमांक. 10.
३ हरि नारायण दत्त "आदिवासी स्वर" समता प्र.प्र.स. 2005. कानपुर, पृष्ठ क्रमांक 177.
डॉक्टर शहेनाज शेख बेगम अहमद "आदिवासी साहित्य स्वरूप एवं विश्लेषण" समता प्र.प्र.स. 2014 कानपुर पृष्ठ क्रमांक २७.
५ स. रमणिका गुप्ता "आदिवासी साहित्य यात्रा" संस्करण 2016 पृष्ठ क्रमांक 29.

Benefits to publish in "Shikshan Sanshodhan" :

- Shikshan Sanshodhan is an Open-Access, peer reviewed, Indexed, Referred International Journal with wide scope of publication.
- Author Research Guidelines & Support.
- Platform to researchers and scholars of different study field and subject.
- Prestigious Editorials from different Institutes of the world.
- Communication of authors to get the manuscript status time to time.
- Full text of all articles in the form of PDF format and Digital Object Identification DOIs.
- Individual copy of "Certificate of Publication" to all Authors of Paper.
- Indexing of journal in all major online journal databases like Google Scholar, Academia, Scribd, SSRN, SCOPE and Internet Archive.
- Open Access Journal Database for High visibility and promotion of your article with keyword and abstract.
- Organize Conference / Seminar and publish its papers with ISSN.
- Provides ISSN to Conference / Seminar Special Issue, Proceeding papers Publications.

Published By

RESEARCH CULTURE SOCIETY & PUBLICATION

Email: shikshansanshodhan@gmail.com

Web Email: editor@ijrcs.org

http://shikshansanshodhan.researchculturesociety.org/